

România literară

SALA DE
LECTURĂ

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

31 martie – 6 aprilie 1999
(Anul XXXII)

12

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

In memoriam

VALERIU CRISTEA

(pag. 3)

O declarație de dragoste Barcelonei

(pag. 20-21)

Domnul și stăpînul cărții

(pag. 7)

SLAVICI și arta autodistrugerii la români

(pag. 12-13, 14)

Excelența Sa, Andrei Șerban

De cîțva timp, în spațiul culturii a fost mare agitație: de anul acesta se va decerna, anual, un *Premiu pentru Excelență în cultura română*. Sună bine! Depășind frontierele artistice ale breslelor, *Personalitatea* culturală reprezentativă va fi onorată nu doar de distincția în sine, flatantă oricum, ci și de o sumă substanțială, unică în România și șocantă pentru foarte mulți: 50.000 de dolari. Tot cultura ne apropie de nivelul occidentului. Acolo premiile înseamnă, în același timp, recunoaștere profesională și răsplată culturală. Acolo se poate trăi din cultură? Deși personalitățile nominalizate, mari figuri ale spiritualității, sînt din domenii extrem de diferite, ca și membrii juriului, fiindu-mi greu să înțeleg criteriile opțiunii pentru un scriitor în defavoarea unui matematician, să spunem, s-a ajuns la o decizie. Mai întîi să precizăm că inițiativa și derularea programului, cap-coadă, aparțin Fundației pentru Știință și Artă, Academiei Române și Grupului de Presă *Curentul*. Nominalizații au fost: Horia Bernea (pictor), Ștefan Augustin Doinaș (scriitor), Dan Hanganu (arhitect), Napoleon Tiron (artist plastic), Andrei Șerban (regizor), Lucian Pintilie (regizor), Gheorghe Păun (matematician).

Premiul a fost acordat miercuri seara, 24 martie, la Ateneul Român. Excelența este ANDREI ȘERBAN. O mare bucurie, poate (sper!) și a breslei în preajma Zilei Mondiale a Teatrului. (M.C.)

Cine l-a creat pe Murti-Bing

ÎN SENS propriu, creatorul lui Murti-Bing este, desigur, romancierul polonez St.I. Witkiewicz, în romanul *Nesatul*, din 1932. Personajul cu acest nume este un filosof mongol care a găsit soluția transmiterii concepției sale despre lume prin ingurgitarea unor pilule. Intelectualul care lua o astfel de pilulă înceta să mai fie adeptul artei formaliste și abstracte, își pierdea interesul pentru sex și droguri și, dintr-un anxios, destrăbălat și paranoic, devenea un autor sănătos, senin și popular, preocupat de viața maselor largi. Două decenii mai târziu, Czesław Miłosz a folosit murti-bingismul ca o metaforă capabilă să explice convertirea scriitorilor polonezi de după război la comunism. Cartea este celebră și a apărut recent și în traducere românească la Humanitas: *Gîndirea captivă*. Deși publicată în 1953, după plecarea lui Miłosz din Polonia, nu și-a pierdut deloc frumusețea și puterea de convingere. Pare a avea vîrsta cărților lui Havel sau Michnik din deceniile 8 și 9. Contemporaneitatea ei ne șochează, la zece ani de la revoluțiile anticomuniste. Din aceste rațiuni, merită o discuție amplă. O voi face eu însumi într-o anumită împrejurare, nu peste mult timp. În aceste însemnări, mi-am propus să relev un singur aspect.

Referindu-se, pe urmele ciudatului roman al lui Witkiewicz, la cauzele convertirii scriitorilor, Miłosz acordă un spațiu larg stării de spirit a intelectualilor burghezi din Polonia anilor '30. Aceștia ar fi fost, cu puține excepții, dezabuzati, lipsiti de idealuri, sterili în formalismul lor care-i ține departe de marele public și profund anticapitaliști. În bună măsură, regăsim aprecieri asemănătoare și cu privire la intelectualii români ai epocii. Nu mă mai îndoiesc că și în celelalte țări din Est lucrurile stau la fel. Capitalismul e atacat, de la dreapta și de la stînga, de majoritatea intelectualilor umaniști. Filosofi, moralisti, politologi, scriitori, aceștia nu par să aibă un dușman mai detestabil decît democrația burgheză. Nae Ionescu și elevii săi români condamnă la unison parlamentarismul și liberalismul, regimul pluralist al votului universal, vorbind de corupția oamenilor de afaceri și de impotența oamenilor politici. Cu toții visează un regim de mîna forte, care să curețe pădurea de uscături. Stînga nu gîndește mult diferit, doar că propune alte soluții. Monarhia e respinsă din pricina camarierei, brătienismul e considerat un focar de afaceri necurate, iar parlamentul penetrist o adunătură de neghiobi. Pamfletele lui Cocea sau Pandrea se întîlesc în unele privințe cu ale lui Eliade și Noica. Aceeași ură față de burghezia democrată și liberală, și la unii, și la alții.

Nu vreau să insist pe similitudinile care există între perioada interbelică și aceea contemporană, ca să nu se creadă că insinuez o posibilă evoluție similară spre dictatură. Altceva mi se pare demn de relevat. Intelectualii interbelici (ca și cei de azi, uneori) n-au criticat niciodată la fel de acerb și de vehement fascismul ori comunismul cum au criticat capitalismul. Singurul sistem cu adevărat democratic din istorie a fost și a rămas ținta unei contestații exagerate, lipsite de obiectivitate și, filosofic, precară. Murti-bingismul este creația intelectualilor nemulțumiți de liberalismul burghez. Ca fascism sau comunism, murti-bingismul este produsul imaginației și fantasmelor unor intelectuali care au refuzat, cu o încăpăținare nemai-pomenită, evidența: și anume că nici o orînduire n-a rezolvat într-o măsură mai mare decît aceea burgheză problemele materiale și morale ale oamenilor. Sfîrșitul istoriei, de care vorbea Fukuyama, chiar aceasta înseamnă. Rămîne o enigmă de ce, în locul unei postistorii pașnice, intelectualii preferă o istorie sîngeroasă. Chiar și după ce pilula lui Murti-Bing și-a făcut efectul monstruos, în aproape toate țările lumii, intelectualii continuă a voi să nimicească valorile burgheze și preferă capitalismului o a treia cale inexistentă. Orbire cu atît mai greu de înțeles, cu cît primele victime ale murti-bingismului au fost intelectualii înșiși.

CONTRAFORT

de *Mircea Mihăiteș*

Dulce ca Armani e molozul patriei

INDIFERENT de împrejurare (mine-riadă, inundații, alunecări masive de terenuri, pârjoluri, prăbușirea mone-dei zise "naționale"), clasa politică românească adoptă poziția inscrutabilă a sfinxului: ei n-au văzut, nu cunosc, habar n-au, și nici nu le pasă de ce se întâmplă! Ei nu sunt conducătorii țării, ci o castă divină de privilegiati. Ei sunt superbugetarii. Rumegătoarele de lux ale debilului PIB. Indiferent de câte fire de păr rămân în capul Ministrului Finanțelor, lor trebuie să li se dea! Nu există plasă în care să nu cadă și baltoacă în care să nu calce. Nimeni nu mai vorbește de performanțele lor politice și administrative (sfidarea ar fi prea bătoare la ochi!), și atunci, în derădere, presa a început să le monitorizeze gradul de eleganță. Vestimentară, firește! Între materie cenușie și țoale, la vârf, stăm infinit mai bine la capitolul textile.

Să recunoaștem: există o distanță enormă între primitivismul anilor '90, '91, când delegațiile de parlamentari români se întorceau de la Paris etalând inconfundabilele punși ale magazinelor "Tati" (având drept clientelă pe imigranții nefericiți din lumile a treia și a patra) și opulența etalată azi la revenirea în țară. De la "Tati" la "Armani", însă, nu e vorba de evoluția gustului. Ci de triumful cinismului. Nici nu-mi trece prin cap să susțin tâmpenia că aș prefera să-i vad pe politicienii români întorși la epoca șepcii proletare și a tunicii, la Tatucul Stalin. Ma întreb doar: de unde banii pentru viața de viață trăită de prea mulți dintre politicienii noștri de frunte?

Lăsând deoparte categoria afaceriștilor (deși am mari dubii că ei pot exercita meseria de parlamentar, o meserie de douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru, și, în plus, să se concentreze la bunul mers al unei afaceri cât de cât oneste), lăsându-i și pe cei care vor fi moștenind mari averi, tot rămân destui incapabili să explice, nici în rupele capului, diferența enormă dintre veniturile legale și standardul de viață exhibit ciocoiește (mașini de lux, vile la munte și la mare, concedii în străinătate etc., etc.) Și atunci? Atunci, e limpede de ce se prăbușește leul și de ce pompierii din parlament ajung la locul incendiului după ce clădirea s-a transformat în scrum.

Nesimțirea și cinismul n-au făcut nici-când casă mai bună decât în aceste vremuri de restriște. Gângăvele lui Ion Diaconescu, un străbunic dispus nu numai să ierte și să explice potlogăriile nepoților și strănepoților, ci chiar să le încurajeze prin incapacitatea de a rosti o frază coerentă, furișarea nerușinată a politicienilor în consilii de administrație grase, ciolăniada odioasă, în care lacomia endemică a pedeseriștilor și-a dat mâna cu profita de înăvuiere tot mai nesățioasă și la oamenii Convenției Democrate, induc un mesaj apocaliptic: domnilor, din țara asta trebuie să se aleagă praful, așa că înfruptați-vă cât mai puteți!

Detest să mă plasez pe poziția sorcovelilor patriotice ieftine, cu un grețos iz de circ politicianist, pentru că aici e vorba de cu totul altceva: de însăși supraviețuirea țării. Dacă acest jaf bestial nu se oprește, mă îndoiesc că foarte curând vor mai avea domnii Roman, Meleşcanu, Năstase, Berceanu și alți rivali ai lui Petronius, faimosul arbiter elegantiarum, în fața cui să-și etaleze costumele de la Paris și cravatele înflorate new-yorkeze. Pentru că în sahara spre care ne conduc în caleștile lor aurite vor avea nevoie maximum de o lopățiță și de o gălețușă pentru a aduna molozul patriei.

Alienarea, forma stranie de nebunie care i-a cuprins pe administratorii țării, setea nervică de capacitatea explică multe, dar nu explică totul. Pe lângă astfel de evidente boli,

mai există ceva care scapă rațiunii: astăzi, în România, se confruntă fără menajamente două tabere, inegal distribuite, care se luptă, disprețuind orice regulă, pe trupul muribund al unei societăți putrefacte. Unii sunt mânâți de obsesia supraviețuirii de pe azi pe mâine. Ceilalți, de patima bolnavicioasă a îmbuibării. Clase sociale întregi se târăie printre ruinele unui sistem falimentar, mărunțelind cu disperare salariile de mizerie. În același timp, o mână de privilegiați își rotunjesc conturile în bănci străine, trăind suspendați în baloane umplute cu heliul verzui al dolarului, izolați de viermuiala - e drept, dizgrațioasă - a prostimii pe spinările căreia s-au cățărât.

Ar fi extraordinar dacă aceste privilegii ar proveni din muncă, din inițiativă, ba chiar, la limită, din speculă - însă într-un cadru firesc, deschis. Nefericirea noastră e că averile fabuloase (și nu chiar de "carton", precum se spune: cartonul e doar ce "suprabugetarii" lasă în urma lor atunci când se întâmplă ca broasca umflată a venalității să pleznească - dar acestea sunt excepțiile demagogice care confirmă trista regulă) au apărut prin jaf sistematic, prin complicitate mafiotă și prin furt calificat - ba chiar supercalificat! Ce fericiți am fi să vedem măcar un inginer cu inițiativă, măcar un investitor inspirat care să-și contruiască bunăstarea folosind metodele pieței libere, și nu sorbind cu paiul, ca dintr-o oranjadă, din mult-putinul monștrilor economici hrăniți de la bugetul de stat.

Firmele-căpușă, despre care se vorbește din ce în ce mai mult, sunt doar proiecția în economic a ceea ce societatea românească trăiește la nivel politic. De la partide-S.R.L. (faza romantică a ticăloșiei, dacă se poate spune așa), am ajuns astăzi la partide-trust. Cocotăți pe buza muntelui, politicaștrii împinși la înaintare fie de Securitate, fie pentru că posedau un miros mai dezvoltat al prăzii, vor acum să tragă fermoarul și să trântescă ușa în nas celor ce-ar îndrăzni să escaladeze piscurile parlamantare. Mă mir doar că îmbuibății respectivi nu observă că stau pe marginea unui vulcan a cărui lavă a luat-o de mult în sus pe canalele eruptive.

S-a ajuns până acolo încât cei aflați în barcă îi altoiesc fără sfială, în cap, pe semi-înecații ce încearcă să se prindă măcar de marginile ambarcațiunii. Nulitățile agresive ies la atac și trâmbează cu nerușinare: să fie clar, nimeni nu le va lua lor ciolanul de la gură! Ce idee! Să înlocuiești sistemul alegerilor pe listă, la înghesuială, cu primejdioasa metodă a votării omului, și nu a siglei de partid! Unde s-a mai pomenit așa ceva? Și ce se va întâmpla cu această caracuda, pe cât de silențioasă, pe atât de harnică la roțait? Buțile umflate și osânda depusă între timp pe creier i-ar împiedica să mai funcționeze în vechile locuri de muncă de unde au fost propulsați, prin magie de partid, în banca întâi a vieții publice.

Spaima de competență și de concurență i-a adus în situația de a fi la fel de respingători și de odioși precum foștii membri, pe viață, ai comitetului central bolșevic. Teama de "artiști" și de "fotbaliști" le dovedește nu doar idiotețenia, ci și abjecția: exemplul "fotbalistului-tenisman" Năstase, căzut cu succes la alegeri, e un contraargument cu care ar trebui, la propriu, să li se dea în cap. Ea dovedește - mai e nevoie s-o spun? - frica animalică de a nu li se vedea, prin contrast, inteligența de nivel zero. Mai bine așa, sub aripa uncheșului Diaconescu, a babacii Iliescu și a nașului Măgureanu. Dacă tot l-au ratat pe Ceaușescu (dar nu toți l-au ratat!), să se aburce măcar în hamacurile, balanganindu-se ademenitor, disponibilizate în urma ejectării iliesciano-voicaniene!

POST-RESTANT

de *Constanța Buzea*

NU VĂ va contesta nimeni, năodată, sufletul, *tăta mare!*, de poet, și nici efortul, vizibil, de a schimba scutecele candorii la timp, cât să pară că ar fi vorba de ceva serios și cu puțină de ținut sub control. Inutilă încercarea de a vă consola ori încuraja. Lucrurile își vor urma cursul, eu rămânând în așteptarea altor versuri, curând. (*Bruna Popa, Turda*) ● Să mă amuz nu mă hotărăsc, să mă încrunt nu mă îndur. Sunteți un caz nu atât de singular pe cât bănuiesc că v-ar plăcea să vi se spună. Agreabila plimbarea cu titlu generic *Patetic, de-a calare!* Chiar provocând uimiri și aplauze la câteva bune zeci de versuri bogate în simțire și în tropi de efect, care aproape că m-au făcut să mă îngalbenesc de invidie. Dacă n-ați fi atât de sentimental, pe latura dv. cu hașură dulce apăsător slav-răsăriteană, cred că v-aș putea convinge să puneți puțină ordine în lucruri, în gospodăria dv. poetică, unde se văd poemele uneori ca niște adevărate depozite cu de-toate, "Gramezi de dus-întorsuri zac/plecările nu s-au născut./e așteptare./mor păsări mari ingenunchind în lac/ săgeți pe scut/ și caii-n staul necalare". Am citat din *Pedeapsă-așteptare*, și aș mai face-o pe parcurs, dar frică mi-e ca alte fragmente mă vor rătați cu încântare în labirintul lor. Cum, iată, brusc mi se și întâmplă cu poemul *Calul*, caruia i-o ia înainte *Stepa, gândul*, și unde se vede cel mai bine cine vă e maestrul și cât de lesne și adânc a lucrat el asupra sufletului dv. geamăn: "Monotonă stepa, monotonă./ drumul foarte fără cal./ ziua-mi stă în cer, poltrona./ gându-n stepa și-a găsit egal//Caut un superlativ mai mic/ pentru fosta mea trăsură./ dac-ar fi acum, aici, un pic/ stepa ar luat o piatră-n gură// Caut calul cu a ei măsură./ în timpan imi stă un nechezat./ și în viața-o foarte-ntorsătură./ stepa m-a făcut infanterist, soldat...// Pasărea s-o fâlfâi caut, din picioare./ albă, să mă suie, să m-avânt./ latul ei să rup, că-i mișcătoare./ stepa, stepa, morile de vânt...". Văna pulsează coerent, și la-nțămplare, după cum se vede spre final, cu duioșie frățească, din belșug, în acel "Seriojka, daragoi..." amestecat din păcate cu de-toate, cum am mai spus. Exaltat și generos, la beții reale sau inventate, este poetul, căruia-i scapă turma tropilor și se risipește pe cuprins, de unde numai dumnezeu le-ar mai putea aduna la loc. Imaginația dv. nu pare să sufere deocamdata stărbiri, o iubiți și ea vă iubeste, stă cu dv. la masă, și parcă cu paharele în mână stângă și cu biciușca magică în dreapta, calul nechează la ușa localului, scuturându-și dârlogii, abia așteptând să ieșiți și să i se pară, și lui, că vede dublu. Frumoase toate chiar și cu micile lor neglijențe, păcătuiind: *Treceam, Clopotele, Închizătorile vrenii, Serpentine, Nerostitul joc, Lecția cu marea, Întrevederea, Jocul întrebării, Să se-nțămple, Cum e să fii vinovat*, și lista nu se încheie aici, pentru că voi încheia răspunsul cu *Fata Morgana*, poem cu epica și câteva versuri excelente: "Eu, calare/ pe tridita de carare/ caut doua balansoare/ și o oază de racoare./ pe un mal de mare mare./ și un drum spre nicaieri./ prea târziu, imi zice, n-avem./ n-avem palmieri.../ia mai bine umbra ta./ din căușul de sub sa/ și începe a o bea.../ Stai și nu mai căuta./ fata-aceea nu te crede/fata-aceea nu te vede./ dintr-o frunză-a luat un verde./dintr-un soare-a luat un oare/e ascunsă-n întrebare./ uite, vara călătore./ uite-o, e o amăgire./ cum venea, veni, venire/ cu-o țărână de iubire, Oamenii o omenire./ și când te făcu să sper./ te vezi drum spre nicaieri./ durerile să le zbieri.../ Eu, calare/ pe tridita de carare./ caut doua balansoare:/n unul calul s-odihnească./ altul să mă primenească./ca de mâine ceata noastră/ va umbla pe cale-albastă...". (*Mihai Vârgășanu*, sosit prin fax la 6 nov. 1998) ● Cele 16 poezii, și lângă ele *Lavra* (scenariu de scurt-metraj) și, în fruntea textelor un *curriculum vitae* pe care calculatorul dv. îl transcrie cum vrea el, adică cu dublu / și cu un singur r. Dar să nu facem caz! Un curriculum vitae impresionant în absolut toate datele sale. Parcurgându-l, rămân într-o admirare fără rest. Admiratia se menține, dar cu usoare umbre și după lectura poeziilor (câteva de un modernism alunecat în obscur, despre care puțini critici ar ști să vorbească și s-ar încumeta să-l traducă exact, iar celelalte cu calități prodice la vedere), ca apoi să rămân cu regret fără replica după parcurgerea scenariului. Mi-am zis în sine-mi, la ananghie, Doamne, un filmuleț excelent se poate face și din nimic, și din mai puțin, dar mite dintr-un text ca acesta, bogat în sugestii! Dacă țin eu bine minte, când ați venit la redacție, parcă am încercat să vă conving că nu sunt eu omul potrivit să notez calitățile și defectele unui gen pe care nu l-am practicat. M-ați asigurat atunci, prin mai, anul trecut, că v-ar interesa să-mi dau cu părerea în legătură cu calitățile lui *literare*. Am tot amânat s-o fac, în limpede dificultate fiind mereu, astfel că vremea a trecut. O bună parte din scenariu copiază cu fidelitate o întâmplare straveche aflată în tradiția noastră bisericească, aceea cu tâlharul care își caută, într-un târziu, la mănăstire, în persoana unui stareț, duhovnicul care să-l ajute să se mântuiască. Cum s-ar face un scurt-metraj convingător, cu un fost securist care și el ia drumul bisericii, cu același scop, ține, cred, mai puțin de scenariu și mai mult de arta celui care ar filma cu geniu toată povestea. (*Elena Dulgheru, București*).

România literară

Editata de:

- *Fundația "România literară", cu sprijinul Uniunii Scriitorilor, al Fundației pentru o Societate Deschisă Românie și al Ministerului Culturii*

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administratia: Fundatia "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Elena Raicu (contabil), Corneliu Ionescu (difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

e-mail:romlit@romlit.ro

http://www.romlit.ro; bic.romlit.ro

http://www.sfos.ro/news/romlit

http://www.kappa.ro/news/romlit

O amintire

MOARTEA lui Valeriu Cristea m-a șocat atât de tare, încât nu mă pot aduna, ca să scriu, cum s-ar cuveni, despre cărțile sale. Când am aflat, nu vreuna din aceste cărți admirabile, operă de critic și de prozator deopotrivă, mi-a venit în minte, ci cu totul altceva, o întâmplare aparent banală dintr-o scurtă perioadă pe care am petrecut-o împreună la Răcari, unde ne făceam amândoi practica pedagogică de la sfârșitul facultății.

Asta se întâmpla în aprilie 1961. Am ținut prima lecție chiar în dimineața în care s-a anunțat la radio că zburase Gagarin în cosmos. Nu-l cunoșteam pe Valeriu decât din reputație. În 1958, toamna, participase la o întrunire de la sala bucureșteană Dinamo, la care urmau să fie judecați public și exmatriculați mai mulți studenți. Fiind deja exmatriculat, am fost cruțat de oribila experiență. Solicitat să-și critice un coleg (sau o colegă, nu mai știu) pus pe lista neagră, Valeriu a refuzat. N-a vrut să onoreze ritualul comunist al demascării publice. Valeriu era un om integru. A împărtășit soarta colegului său: a fost și el exmatriculat, pe loc. Aflasem despre gestul lui când ne-am nimerit amândoi la Răcari. Ne-am nimerit nu este expresia corectă: am fost trimiși acolo tocmai din pricina trecutului nostru pătat po-

litic. Studenții cu dosar curat își făceau practica pedagogică în școli din București. Noi am stat trei săptămâni într-un cămin de nefamiliști și am mîncat la o cantină ca vai de lume. Profesorul care ne avea în grijă, dl Petrescu, neuitat fie-i numele, ne descoperise secretul. Fost prizonier la ruși și, poate, și deținut politic, ne trata regește pe noi, *paria* facultății, care suferisem ca și el din cauza comuniștilor. Cel puțin așa gîndea dl Petrescu. Și ne-o spunea fără teama că atitudinea lui ar putea ajunge la urechile comuniștilor.

Valeriu nu era atât de uimit ca mine de această neașteptată solidaritate. Cu tot radicalismul lui moral, necruțător cu prietenii mai abilitați decât cu dușmanii, era inclinat spre partea *bună* a lucrurilor. N-a scris el despre cîțiva prozatori români din această perspectivă etic-luminosă? Cred că gîndea întrucîtva normal să înțelească un om ca dl Petrescu. Nu atunci, dar mai târziu, cunoscîndu-l pe Valeriu mai bine, mi-am dat seama că, în cazul cu pricina, el era cel care, într-un fel, *dăduse realitate* unei valori tocmai deoarece credea cu tărie în ea. Nu știu de cîte ori i s-a întâmplat asta în viață. Dar pentru împlinirea de la Răcari, din 1961, depun eu mărturie.

Nicolae Manolescu

Plecarea

REDESCHID cartea ultimă a lui Valeriu Cristea și citește tulburat aceste rînduri înscrise pe partea îndoită a primei coperti: "Omul nu ar putea trăi dacă nu ar ascunde în fundul sufletului său o minimă speranță a nemuririi. Speranța că *el* va constitui, poate, excepția, de atîta amar de vreme așteptată, că începînd cu el, cu generația sa, cu cel mai nou rînd de oameni trăitori pe acest pămînt moartea va fi, în sfîrșit, abolită".

Oare a simțit că lui însuși îi venise rîndul, atât de repede, să dezmințea prea omenească minimă speranță, fără de care nimeni nu ar putea trăi?

Azi totul ne îndeamnă să credem că a simțit acest lucru și oricare rînd din minunata carte, *Bagaje pentru Paradis*, ne pare așternut din perspectiva omului care pleacă. Numai cine *știe* că va pleca peste puțină vreme își pregătește "bagajele", sortează, cerne bunurile strânse de-a lungul vieții, bunurile sufletești, desigur, căci numai pe acestea le poate lua în "marea călătorie". Va lua cu sine toate amintirile bune despre ființe și lucruri, despre tot ce i-a luminat viața și i-a încălzit sufletul, "clișeele fericite și spațiile faste", "crâmpiele de rai din timpul vieții" pe care le va transporta dincolo, în celălalt rai. Căci de atîta rai vom avea parte dincolo, cât ne-am pregătit de aici. Este unul din înțelesurile *Bagajelor pentru Paradis*, cartea testamentară a lui Valeriu Cristea, cum ne apare acum.

Imagini dintr-un trecut plin de prezența lui Valeriu mi se învalmășesc în minte. Peste masa mea de redactor începător la "Gazeta literară" mâna sa ezitantă îmi întinde o foaie acoperită ochi de scrisul cel mai inghesuit cu puțință, minuscul, descifrabil numai cu lupa. Citește după dactilografiere și-i dau dreptate profesorului Crohmălniceanu, care-l recomandase: scrie excepțional acest tânăr. Urmează intrarea în redacție și împrietenirea cu grupul "sfioșilor": Raicu, Damian, Mihalas, iar dinafară Kiropol, Tarangul. Discuții, nesfîrșite discuții, li-

terare și de tot felul. Alteori, descinderi la Snagov, unde avea o casă modestă, lasată de bunicii Doinei. Discuții, libatium, plimbări, vîslit. Mai târziu a fost călătoria în Cuba, 16 ore de zbor cu escale la Praga, în Irlanda, în înzăpezitul Gander, aeroportul canadian, spre a coborî pe urmă în toriditatea de la tropice. Străbatem într-o aparent luxuoasă limuzină, care abia se ține în încheieturile metalice, insula lui Castro. Popasuri în așezări exotice, culori vii, vesele. Ne scaldăm în Caraibe înaintînd în larg după care, reveniți pe plaja, aflăm îngroziți că locul e frecventat de rechini. Suntem însă bine dispuși, volubili tot timpul, în afară de momentele când apar întunecările sale, închiderile lui în tăcere. — Ce ai, e atât de bine aici! Răspunsul șoptit: — Sunt prea departe de Doina și de prea mult timp. Mai apoi anii grei, sufocați, din epoca monstroasă, cu acele lungi plimbări conspirative pe culoarele sumbre de la Casa Scînteii, spre a putea vorbi nesupravegheați. În interval îi apar însă cărțile, marile lui cărți, despre literatura de azi și clasică, despre Cervantes, despre spațiul literar, despre alianțele literare și, desigur, opera sa capitală, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, în două volume. În 22 decembrie '89, dimineața, întâlnire la Uniunea Scriitorilor, fugim apoi la C.C., unde asistăm în piața la marile scene, unii euforici, debordanți, isterizați, el tăcut, cabrat. Apoi, în anii următori, plecarea de la R.I., polemicele, răcirea absurdă a prieteniei și mai apoi împăcarea, reluarea comunicării și îi mulțumesc lui Dumnezeu că a făcut astfel. Ultima convorbire în 25 ianuarie, când mi-a urât viața lungă, cum și eu îi urasem în 15, când era ziua lui. Voce schimbată, alterată, altfel decât i-o știam, în care, totuși, n-am deslușit funestul indiciu.

Un mare om al timpului nostru a plecat dintre noi, un neîntrecut scriitor și critic.

Gabriel Dimisianu

Cu adîncă îndurerare

VESTE, răvășitoare, de azidimineață că bunul nostru coleg, criticul și istoricul literar Valeriu Cristea s-a prăpădit m-a tulburat profund. Știam de acum cîteva săptămîni că soarta l-a lovit cu boala care nu iartă. Dar nu puteam crede că sfîrșitul va fi atât de rapid, deși prietenul meu, mare chirurg, dl Dan Settacec, îmi spusese acum cîteva zile, cînd Valeriu Cristea fusese operat, că ar fi mai bine pentru el să o sfîrșească repede. Încît, de fapt, Dumnezeu în care acum regretatul Valeriu Cristea credea cu adîncă pioșenie, a fost, de fapt, bun cu el, salvîndu-l de la un chin atroce dacă suferința s-ar fi prelungit. Și, totuși, chiar dacă este așa nu poți să nu te revolți împotriva acestei sorți măștere, care ni-l răpește la 62 de ani, în plină putere creatoare, repede, năucitor de repede.

A fost în anii șaptezeci și optzeci, la *România literară*, unul dintre criticii literari creatori de opinie. El, Valeriu Cristea, împreună cu colegii săi, stabileau ierarhiile în viața literară. Și, cu tot riscul inimiciilor create de acest statut asumat, era nu altă temut cit respectat iar de mulți dintre noi efectiv iubit. Și asta deși era o fire independentă, tăcut, retras, puținel ciudat, refuzînd politica de grupare sau de coterie. Aplecat spre studiu și creație constructivă, nu s-a mulțumit cu foiletonistica, deși e ea însăși creație. A năzuit, cum spuneam, să construiască. L-am adunat pentru dragostea și știința de carte — profundă — cu care s-a apropiat de Dostoievski. În 1971 (decî la 35 de ani), ne-a dăruit o carte remarcabilă, *Tînărul Dostoievski*. A revenit la opera acestui imens prozator și, unsprezece ani mai târziu, ne-a dăruit cartea monumentală, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, autor despre care mai scrisese, în 1989, o carte simplu intitulată *Despre Creangă*. Avea har expresiv. Verificat nu numai în foiletonistica sa bogată dar și în admirabilul op memorialistic, din 1988, *După-amîaza de sîmbătă*.

De pe urma lui nu rămîne numai fumul amintirii ci și o operă durabilă, la care se va apela mereu cu delectare și folos. Păcat, mare păcat, că ultimul deceniu l-a petrecut aproape însingurat, boicotat și chiar injuriat de foștii prieteni și colegi pentru opțiunea sa politică. Acum, cînd lacrima ne impresioară, mărturisesc că această stare efectiv disperată în care a trăit ultimii zece ani i-au grăbit și i-au provocat sfîrșitul. Dumnezeu în care a crezut ardent să-i aducă, în sfîrșit, liniștea și împăcarea spre care atîta rivnise.

Z. Ornea

C.V.

VALERIU CRISTEA s-a născut la 15 ianuarie 1937 la Arad, într-o familie de funcționari originari din sudul Basarabiei. A studiat filologia, la Cluj și, în continuare, la București, unde s-a stabilit în 1956. A fost doi ani profesor la școala generală din Gruiu (un sat situat la patruzeci de kilometri nord-est de București). Începînd din 1964 a lucrat ca redactor la *Gazeta literară*, iar din 1968 (încă de la înființarea revistei) la *România literară*. După 1989 a făcut parte din conducerea revistelor *Literatorul* și *Caiete critice*.

A dus o viață retrasă, alături de devotata sa soție, Doina. Avea cultul prieteniei, era dezinteresat și generos. Intransigența sa morală îl făcea însă adeseori incomod pentru cei din jur. După căderea lui Ceaușescu, s-a avîntat în spațiul violentelor descărcări de energie politică și a fost curențat. Nu se știe dacă nu cumva tocmai deziluziile din această perioadă, trăite cu o intensitate devastatoare, au favorizat îmbolnăvirea sa. A murit la 22 martie 1999.

Valeriu Cristea a publicat următoarele cărți de critică literară, profunde și admirabil scrise, care îi asigură un loc important în istoria literaturii române contemporane:

Interpretări critice, București, Ed. Cartea Românească, 1970 (culegere de recenzii; cărțile recenzate aparțin în marea lor majoritate unor scriitori români contemporani; celelalte sunt reeditări din clasici sau traduceri din autori străini) ● *Tînărul Dostoievski*, București, Ed. Cartea Românească, 1971 (eseu critic și biografic) ● *Pe urmele lui don Quijote*, impresii de lectură, București, Ed. Cartea Românească, 1974 ● *Introducere în opera lui Ion Năculce*, București, Ed. Minerva, 1974 ● *Domeniul criticii*, București, Ed. Cartea Românească, 1975 (amplă - aproape 500 de pagini - culegere de articole; predomină recenziile referitoare la cărți ale autorilor români contemporani; în sumar figurează și scurte articole "de atitudine", ca și cronici ale unor traduceri) ● *Alianțe literare*, 5 studii critice, București, Ed. Cartea Românească, 1977 (studiile se referă la I.L. Caragiale, Tudor Arghezi, Jonathan Swift, Duiliu Zamfirescu și Marin Preda) ● *Spațiul în literatură*, forme și semnificații, București, Ed. Cartea Românească, 1979 (sunt trecute în revistă numeroase moduri de a reprezenta, în literatură, "spațiul închis" și "spațiul deschis"; exemplele sunt luate din autori vechi și noi, români și străini) ● *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, vol. I, București, Ed. Cartea Românească, 1983 (sunt luate în considerare personajele din romanele *Crimă și pedeapsă*, *Idiotul*, *Demonii*, *Adolescentul* și *Frații Karamazov*); vol. II, București, Ed. Cartea Românească, 1995 (sunt înregistrate personaje din *Visul unchiului*, *Satul Stepanickovo și locuitorii săi*, *Umiliți și obișiți*, *Amintiri din Casa morților*, *Jucătorul* și *Eternul soț*; într-o notă introductivă autorul vorbește despre necesitatea unui al treilea volum, neprevăzut inițial) ● *Modestie și orgoliu*, București, Ed. Eminescu, 1984 (culegere de recenzii referitoare la cărțile unor autori români contemporani completată cu cîteva articole despre condiția scriitorului și a criticului literar) ● *Fereastră criticului*, București, Ed. Cartea Românească, 1987 (culegere de recenzii consacrate producției editoriale curente; în centrul atenției se află cărțile unor autori români contemporani; volumul cuprinde și reacții polemice la articolele unor critici despre Valeriu Cristea) ● *Despre Creangă*, București, Ed. Litera, 1989 ● *Dicționarul personajelor lui Creangă*, vol. I - *Columna amintirilor*, București, Ed. Viitorul Românesc, 1995 (se referă exclusiv la personajele identificate în *Amintiri din copilărie*).

La cărțile de critică literară, se adaugă două volume de memorii și confesiuni, originale antologii ale unor momente biografice de neuitat: *După-amîaza de sîmbătă*, București, Ed. Cartea Românească, 1988 ● *Bagaje pentru Paradis*, București, Ed. Albatros, 1997.

Alex. Ștefănescu

Studiu savant, joc literar și poem critic

Ultima soluție:
Ioana Pârvulescu

ATUNCI când despre o carte pare să se fi spus totul și nu se întrevede nici o posibilitate de a relansa discuția, mai există o soluție: să fie chemată Ioana Pârvulescu. Ingenioasă, lipsită de prejudecăți, ea va găsi cu siguranță o nouă interpretare. Și o va face fără efort, parcă în joacă, mișându-se ca o problemă considerată complicată se dovedește a fi de fapt atât de simplă.

Ioana Pârvulescu are o remarcabilă mobilitate intelectuală, care într-un fel o și dezavantajează, oferindu-i posibilitatea tehnică de a da curs dorinței ei de aventură literară. Dacă ar fi mai puțin înzestrată, eseista ar scrie toată viața, conștiincioasă, despre Alexandru Vlahuță sau Duiliu Zamfirescu și și-ar face un nume de neclintit din istoriile literare (fie și numai din notele bibliografice). Datorită însă unei inepuizabile inventivități, datorită unui spirit ludic cu o tenta mefistofelică, ea trece dezinvoltă, atrasă de risc, de la un gen la altul, risipindu-și provocator capitalul de faimă adunat la un moment dat și mizând totul pe succesul următoarelor întreprinderi. Scrie poezie, proză, critică și istorie literară, eseistică. Născută la 10 ianuarie 1960 în Brașov, a debutat editorial în 1990, cu volumul de versuri *Lenevind într-un ochi* (volum greu de găsit azi, adevărata raritate bibliografică, în care există texte curioase: "Nu sunt tristă./ În timp ce netezesc hârtia/ pe care scriu/ aș vrea/ să mototolesc peretii și tavanul/ să-i prefac/ în cinci ghemotoace albe/ de var/ să-i arunc la coșul plin de hârtii/ ca să rămân doar/ doar bucurie/ sub cerul liber" etc.). Începând cu același an, 1990, publică frecvent articole de critică și istorie literară în cele mai importante reviste ale țării și în special în *România literară* (din redacția căreia face parte în prezent). O rubrică a sa din această revistă avea - nu întâmplător - titlul *Lecturi neconvenționale*. Practic era o tautologie pentru că "Ioana Pârvulescu" nu înseamnă altceva decât "lecturi neconvenționale".

Recitind literatura română

VOLUMUL recent apărut, *Alfabetul doamnelor*, subintitulat *De la doamna B. la doamna T.*, cuprinde texte publicate întâi în *România literară*. Titlul, grațios și ironic, compus parcă de o echipă formată din Șerban Foarță și Emil Brumaru, ne introduce de la început în atmosferă. Este vorba de lumea desuetă a personajelor feminine din literatura română, "de la doamna B." (din nuvela *O alergare de cai* a lui Costache Negruzzi) și până "la doamna T." (din romanul *Patul lui Procust* al lui Camil Petrescu).

Cititorul, dacă este bărbat, se așează surâzător în fotoliu pentru a citi această carte, în care crede că va vedea baletul mecanic al eroinelor literaturii române. Un adevărat harem livresc, pus la dispoziția sa! Însă, după lectura primelor pagini, sare în sus ca ars. Cartea este de fapt o capcană. Autoarea se amuză nu pe seama romanțioaselor fapturi, ci pe seama

mentalității care le-a creat. O mentalitate androcentrică, adeseori puerilă, care a marcat aproape întreaga literatură română (inclusiv literatura scrisă de femei).

Ne grăbim, însă, să precizăm că Ioana Pârvulescu nu este nici pe departe o feministă militantă, angajată în luptă cu falocrația românească. Ea privește tot ce s-a întâmplat în trecutul nostru literar cu duioșie și cu umor și chiar cu o nostalgie a naivității reprezentărilor de altădată ale vieții. Trecând în revistă diferitele ipostaze ale feminității, le și încearcă, în treacăt, în fața oglinzii, ca pe niște rochii de demult, plăcându-i să se lase înfiorată pentru câte o clipă de tot felul de trăiri demodate.

Alfabetul doamnelor este un eseu erudit și fantezist, ca *Domina bona* al lui G. Calinescu, dar și un studiu de imagologie, realizat cu sagacitate. Privirea vișătoare a Ioanei Pârvulescu, deși nu se fixează niciodată prozaic asupra vreunui detaliu, este o privire căreia nu-i scapă nimic. Ea înregistrează cu acuitate modul cum arată femeile în realitate, modul cum și le reprezintă bărbații pe femei, modul cum își inchipuie femeile că le văd bărbații etc. Este de fapt un joc de oglinzi, extrem de revelator. Și toate acestea, fără a ignora specificul literaturii, al cărei farmec consta, uneori, nu numai în refuzul clișeelelor, ci și în utilizarea inteligentă a acestora.

Așa cum poate relansa discuția despre o carte, propunând un nou mod de a o citi, Ioana Pârvulescu poate relansa - iată - și discuția despre literatura română, pe care o privește dintr-un unghi insolit. Opere de multă vreme evaluate, clasificate și depuse în muzeul literaturii - ca: *Zburătorul* de Ion Heliade Radulescu, *Adela* de Garabet Ibrăileanu, *Ciocolii vechi și noi* de Nicolae Filimon, *Duduca Mamuca* de Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Coana Chirita* de Vasile Alecsandri, *Pălnia și Stamate* de Urmuz, *Enigma Otiliei* de G. Calinescu, *Adam și Eva* de Liviu Rebreanu sau *Rusoaica* de Gib Mihaescu - sunt totite, asemenea unor prisme de cristal, în lumină, pentru a-și trimite spre privitor irizații neașteptate.

În plus, literatura însăși, în ansamblul ei, își dezvăluie o unitate de perspectivă,

surprinzătoare, în ceea ce privește reprezentarea personajelor feminine. O unitate evidențiată inclusiv de șocul pe care îl provoacă orice abatere de la regulă.

O libertate dusă până la libertinaj

REFERINȚELE culturale la care recurge Ioana Pârvulescu în delectabilul său eseu sunt mereu imprevizibile. Ea lasă gândirii asociative o libertate deplină, o libertate dusă până la libertinaj. Ca o cochetă incurabilă, aflată într-o sală de bal, eseista trece fără remușcări de la Shakespeare la Mircea Cărtărescu, de la Proust la Radu Petrescu, de la Platon la Kierkegaard și flirtează expeditiv cu fiecare în parte:

"Cu infinite menajamente se vorbește și despre latura erotică din jocurile copilăriei Adelei, personaj care, în prima lui ipostază, intră perfect în pielea fetei îndrăgostite din *Dezordine și suferința timpurie* (*Unordnung und frühes Leid*) de Thomas Mann. Ca Lorchen, Adela iubeste încă înainte de a deveni conștientă de trupul ei, înainte de a fi vizitată de zburători. Cât despre Emil Codrescu, el joacă rolul zburătorului lacom, care tulbură, pe rând, toate vârstele trupului Adelei"; "Scenele dintre Humpert și Lolita au în plus numai recunoașterea fâșișă a erotismului. Cea mai clară dovadă că tânărul și fetei se iubesc și senzual este într-o scenă proiectată parcă în observațiile altui seducător rafinat, Felix Krull (1953), escrocul thomasmannian"; "Mai târziu bărbatul matur o privește mâncând pe tânără femeie: «Ce grațios mănâncă o femeie când e grațioasă! Dar grația nu râpea actului semnificația lui profund organică. Din contra, o făcea și mai tulburătoare. Adela mănâncă puțin și pe alese, dar cu poftă. *Are senzualitatea fină*» (subl. I.P.)"; "În *Vestibul* de Alexandru Ivasiuc, dragostea bărbatului pornește de la mărul mușcat de o fată, cu 30 de ani mai tânără. Comparat de Nicolae Manolescu, în *Arca lui Noe, II*, cu Johan, seducătorul purei Cordelia din romanul-jurnal al lui Kierkegaard, Emil Codrescu se înrudește și cu ispititorii din

Alfabetul doamnelor

Ioana Pârvulescu, *Alfabetul doamnelor* - de la doamna B. la doamna T., București, Ed. Crater, 1999, 168 pag.

literatura modernă a secolului XX, Humpert și Felix Krull, pe care-i anticipează."

Din toate aceste piruete, autoarea cărții se întoarce însă, ca din întâmplare, tot la firul poveștii ei critice, care în fond nu-și pierde niciodată continuitatea. Ni se pare că se vorbește despre orice, dar, în realitate, se vorbește despre unul și același lucru, într-un mod neconstrângător.

Talent, talent, talent

MULTE sunt de admirat în *Alfabetul femeilor*, dar în mod special merita admirația noastră talentul literar și, s-ar putea spune, chiar risipa de talent literar. Descriind *universul* literaturii din diferite epoci, Ioana Pârvulescu scrie de fapt un roman al romanelor. Textul sau "face ape", ca mătasea, părănd când un studiu savant, când un joc literar, când un poem critic. Iată, ca eșantion, un pasaj în care se evocă-regretă-ironizează preferința scriitorilor din secolul trecut pentru simboistica tinereții și a primăverii:

"Pentru secolul trecut tinerețea este un simbol și o obsesie: epocă întemeietoare, secolul XIX alege primăvara ca anotimp preferat și junețea ca vârstă afișată. Cea mai importantă grupă a secolului trecut se numește *Junimea*. Începutul primăverii, 1 martie sau 1 mai (Armindenii) sunt date simbolice, despre care se scrie sau la care se lansează noi publicații. Ion Creangă își alege 1 martie ca dată de naștere. *Manoil* de Bolintineanu începe în primele zile ale lui mai, pe model goethean, ca *Werther*, iar *Elena la mai întâi*: La 1900, 1 mai este încă *O zi solemnă*, bună pentru festivități și inaugurări, ca în Mizilul lui Caragiale: «Zi-ntâi de mai stil nou 1900, zi de redeșteptare, ziua florilor, ziua triumfului primăverii, a fost ziua și a unui alt mare triumf - triumful unei idei mari!» Primăvara (vara timpurie) este anotimpul obligatoriu pentru începutul unei povești de dragoste. O iubire care începe iarna este inimaginabilă".

Dacă ar fi scris numai propoziția "Ion Creangă își alege 1 martie ca dată de naștere", Ioana Pârvulescu tot ar fi făcut dovada unei excepționale înzestrări literare. Într-o singură propoziție ea reușește să aducă un argument în plus în favoarea unei teze, să facă umor suprarrealist, să intre în complicitate cu cititorul, să transmită o undă de simpatie spre o epocă în care orice *mai* era (încă) posibil. Altora autori nu le reușește așa ceva nici pe parcursul a sute de pagini.

P.S. Cât privește războiul, fie și vesel, pe care *Alfabetul doamnelor* îl declară regnului masculin, o asigur, nemișos, pe Ioana Pârvulescu că, în secolii ce vin, noi, bărbații, vom fi iarăși ce-am fost și chiar mai mult decât atât.

Cărți primite la redacție

- ◆ Cristian Popișteanu, *Istoria clipei*, ediție adăugită, Editura Adevarul S.A., București, 1998, 304 p.
- ◆ Constantin Țoiu, *Morsus diaboli* (Prepeleac patru...), Editura Cartea Românească, București, 1998 (publicistică literară), 344 p.
- ◆ Nicolae Manolescu, *Metamorfozele poeziei. Metamorfozele romanului*, ediție îngrijită de Mircea Mihaies, Editura Polirom, Iași, 1999, 240 p.
- ◆ Constantin Hrehor, *Pseudonimele ingerilor*, Editura AXA, col. "La steaua - poezi optzeciști", Botoșani, 106 p.; 10.000 lei.
- ◆ Ileana Băja, *Gâtul păsării - mâna mea dreapta*, poeme, Editura Ex Ponto, Constanța, 1999, 68 p.
- ◆ Ion Paranici, *Vă sunt anotimp*, Editura Junimea, Iași, 1999 (poeme), 108 p.
- ◆ Florian Bratu, *Actul critic*, eseu, Editura Junimea, col. "Conex", Iași, 1999, 152 p.
- ◆ Lucian Vasiliu, *Lucianograme*, 80 de poeme inedite, Editura AXA, Botoșani, 1999, 98 p.
- ◆ Virgil Duda, *Viață cu efect întârziat*, roman, Editura Hasefer, București, 1999, 286 p.
- ◆ Daniel Nicolescu, *Vremuri de tinichea*, convorbiri cu Dan Deșliu, Editura Eminescu, București, 1998, 224 p.
- ◆ Titus Andronic, *Lacul de jad*, haiku-uri, volum bilingv româno-englez, cuvânt înainte de Florin Vasiliu, traducere în engleză de Mircea Ivănescu, Casa de Presă și Editura Tribuna, Sibiu, 1999, 130 p.
- ◆ Monica Rohan, *Vedere periferică*, poeme, concepția grafică și coperta: Ioan Șandru-Rohan, Editura Hestia, Timișoara, 1998, 84 p.

Hiperbolă și litotă

O MAREE neagră s-a revărsat adesea, în ultimele decenii, peste plajele poeziei românești. Imaginile devalorizării și descompunerii, ale grotescului și monstruosului, ale *urilului* întetit printr-o ingeniozitate asociativă, printr-o vervă infernală, și-au făcut loc de la expresionistii șaizeciști precum Ioan Alexandru, Gheorghe Pitul, Mihai Elin, George Alboiu la Angela Marinescu și de la Cristian Simionescu la Ruxandra Cese-reanu, Marian Draghici și alții. Evident, putem vorbi de o tradiție a esteticii urilului, culminând cu Arghezi și trecind prin feeric-demonicul Ion Caraion, însă avem impresia că poezii mai recente au o altă motivație a propensiunii lor negative, că bila neagră ce-o emit din abundență provine dintr-un rău epocal. Chiar dacă nu putem vorbi de o finalitate polemică explicită, aceasta există în orientarea imanentă a imaginarului. E o reacție a negativului la negativ. O reacție debordantă, patetică, la adresa unei lumi, a unor instituții și moravuri aliene, impuse de regimul totalitar ce voia să reformeze înseși temeiurile umanului, printr-o parodie a religiei pe care o refuza, silindu-se a-i lua locul. Formula psihică a respingerii realului aberant o reprezintă acele sentimente existențiale revelatoare despre care vorbea Heidegger, precum plictiseala, anxietatea, disperarea, caracteristice pentru un univers moral asumat, un univers al obstacolelor, al frământărilor și decepțiilor. Astfel încât nu putem a nu-i considera pe poezii în chestiune decât un soi de existențialiști *sui generis*. Formula lor poetică e cea a umorului absurd, corespunzând unei tendințe de eliberare de sub presiunea unei cenzuri ideologice, de sub constrângerile unui mediu nociv, conform explicației oferite atât de teoria psihianalitică privitoare la comic, cât și de cea axiologică, înrudită cu prima (Wilhelm Stern, Charles Lalo). Deoarece, cu tot fundalul escatologic realizat, asistăm, în condițiile de criza a oricărei încredințări, la desfășurarea unui scenariu relativizant, bizuit pe incongruențele, fie și terifițe, care trimit la esența comicului de totdeauna.

1. UNA din preotesele acestei sumbre antiliturgii lirice - mai nou venită, dar nu și mai puțin dotată decât măcar o parte din cei amintiți - este Gabriela Crețan. Tendința poetei este o exacerbare a materiei, o hiperbolă a acesteia, ca o negare demonstrativ metaforică a spiritului, însă și ca o flagelare de sine, sub semnul invocației sacrale, menită a potența sarcastic autoflagelarea. Astfel eul își reneagă el însuși simburile pur, trivializându-se, intrând în hora concretului desușecat: "de când nu te-am mai invocat, pan Diablo, mi-am aniversat centenarul/ ani au trecut pe sub geamuri încărcate în căruțe, în dricuri, în vehiculele celeste de război. chintale/ zvirnite în groapa gunoaielor/minia mi-a stat bolovan căpătii/ și răbdarea/ lăsând să mai treacă un lustru, să dea/ minții patină și lustru. a-nvins/ iubovia/ pe când silabisea în cenușii facsimile/ ceea ce pentru altul a fost/ urlet pur (...). te-am chemat din străfunduri/ din puterea arcanelor. purtând noaptea în circă/ și crima/ ca un abces care se coace și sparge. Puah!// încoronată și desculți să încercăm travestiul/ Desfrinată și Magul/ trași prin inele de flăcări/ arghirofilii/ încercând între dinți plumbuiții talanți/ extorcați. inimioarele fripte/ ale fraților ingeri/ și viermușorii hilari, bărbătești/ zvircolindu-se în tăvița de nichel" (*Catacomba comediantilor*). Comediei umane i se adaugă una cosmică. Absurdului subiectiv al retoricii găunoase i se adaugă absurdul obiectiv al cataclismului ontologic: "chiar în clipa aceea

cind frații urcați pe butoaie/ în piață/ predicau în deșert/ albiți de saliva prostimii mojice/ (refuzând să învețe și astfel să iasă din starea/ de dobitoc somnolent, de catir/ și să-mbrace o piele/ trandafir, subțire -/ de om. și un chip șlefuit, omenesc).//chiar atunci cind mai plini de răbdare și milă e-/clezi-asta/ dizertau mai aprins despre ris./ virtuozii ai comediei îmbinând alegații/ cu rigiilei rustice/ ritmind în allegro giocoso exordiul,// chiar atunci cind s-a pomit un vacarm de pietroaie/ rostogolite de sus/ ca o nenorocoasă-aruncare de zaruri/ de parcă un munte s-a rupt din țaria stincoasă/ cu hurducătură și mare cutremur/ zgâlțind capriorii./ fărîmițind pe fețe cerate crusta de fard/ care cade o dată cu fata.// i-a năpăstuit, spumegind, întunericul. ca la o naștere/ s-au rupt apele cerului/ și grozave talazuri, înalte cit un războinic călare/ au năvălit peste ei, oprindu-i" (*Dizertație despre ris*). O mistică întoarsă pe dos, consacrată materialităților, se conjugă cu o redundanță a antipoeziei. Corporalitatea expansivă, burlescă (factorul mecanic) apare placată pe factorul viu care e irătuirea existenței, conștientizarea vizionară a irătuirii. Un atemporal "amurg burghez" alunecă înspre reprezentările grase ale picturii flămânde, spre opulența unui stil deja rod, care facilitează compromiterea concretului: "Amurg de iarnă. burghez. amurg al obeziilor./ lumina ca briuili frizerului/ și/ din claponul fript țîșnesc șapte jeturi/ de sînge. stropesc plastroanele albe./ jubilează/ sub jiletci descheiate pîntece pline/ clipocind înfundat ca-n butoaie un must/ fermentînd/ mușterii se întrec/ în rigiilei voluptuoase care de care mai vrednic/ lingă țoiuri golite și urina se scurge/ pe pulpe saxone, robuste/ debordînd din chingile-naltelor cizme.// sînt veseli guarzii. cîni aburesc/ pe tablii de mahon lustruite de coate/ degaja/ o disforie ușoară. endemică.// parcă-i împunge dracul în coaste. șuieră/ pe lingă urechi o ghiulea, o sudalmă/ plescăind ca o palmă pe ceafa aproapelui/ și ăla se apără slobozind cîteva salve/ cu artileria grea: se întinde o ciupercă de gaz/ care mută din loc belicoasele nări/ iar pe gheața verzuie/ cad rețezate mormane de nasuri/ jupite" (*Amurg burghez*). Încercînd a-și neutraliza repulsia ori spaima ("o spaimă crepusculară, atavică"), autoarea își mărturisește risul (firește un ris amar, firește un "ris galben") în fața homunculelor simbolice de ea modelați: "într-o incintă austeră, cufundată în studiu/ și aplicație, modelează corpuri umane/ grotești. am o poftă grozavă de ris/ de o comedie cu moravuri ușoare" (*ibidem*). După cum vedem, magia neagră, alchimia, și comedia se îmbină în fluidul aceluiași discurs viscos, în care încap "re-verii vinovate".

Spre a consolida această comedie a materiei dereglate, anarhice, care acoperă întreg orizontul, Gabriela Crețan propune, în sinul ei, relații insolite, mijlocește contracte perfide între regnuri, compromisuri între aparențe și esențe, mezaliante între contingent și absolut (în gradul în care cel din urmă rămîne precum un reziduu indestructibil al spiritului ce se dezafectează cu o întunecată veselie). Anorganicul absoarbe cu poftă ființele ori dobîndește el însuși statut de ființă: "pietre-ndelung polisate, cunoscătoare, tăcute/ fără lumină în ochi, fără sex/ translucide răclite/ în care-s închisi bărbați adormiți/ viețiși/ nepromiși nașterii, morții/ sau valuri uriașe de lavă răcindu-se, modulate de vînt/ în răsucire luînd chip femeesc" (*Înfern cu floarea soarelui*). Contrariile se îmbină cu frenezie. Decăderea concretului mistuie abstracțiunea: "noi sîntem cei mai nemernici, cei mai de jos/ cei mai umili/ cadavre boite/ galvanizate/ de forța sexuală a unei abstracții/ cercetînd facerea-contrafacerea-desfacerea/ exegeți ai infernului/ iluminați. înrăiți" (*Oameni cu lămpi [Jeșirea]*). Dacă știința e, după cum vedem, iluminat malignă, sîrbătoarea e departe de a semnifica o purificare. Ospățul reprezintă un episod demoniac: m' Benchetui în speluncă, popește, porcește/ mestecăm, înghițim/ din

dumnezeu pe care l-am avut n-a mai rămas nici un zgirci. l-am mincat./ în puțul uranic vil-vorează neantul". Sensualitatea e rece ("ah, frigul împerecherilor"), soarele e aducător de noapte ("soarele-oprit la zenit/ beznuieste"), "proorocii minioși" se fac de ris: "cad deoparte-nmuiati ca sugarii sătui/ gingurind imblînziți". "Urletul unanim" acoperă o alternanță derizorie a morții și resurecției: "totul, e urlet aici/ despicare-n bucăți, înviere și iar/ despicare" (*ibidem*), în timp ce "scîlpiri siderale de traumatisme cranien/ nimbează/ a chaosului dospire organică" (*ibidem*). La fel de unanimă e *absența* atît în lumea văzutei cit și în cea a nevăzutei, cu excepția morții "grase", travestite în materie, cu excepția monștrilor cu identitate umană, pregătiți industrial pentru "topitoria" thanatica, mereu activă, cu amuzant blazon sacerdotal: "bilciul e-n toi. moartea e grasă, frenetică.../ noi sîntem dreptmărgătorii/ erzați tenebrele, a Babilonului drojdie" (*ibidem*). Să fie oare o asemenea nepotolită sete de maculare, de delabrare, de anihilare, un antidot, totuși, al spaimelor? Desigur, autoarea se neagă inclusiv sub aspectul seriozității posturii lirice, prin poze riscant clovnești (*Satire și calomnii*), insistînd pe ideea de veselie, de comicărie a întreprinderii d-sale: "veselia e neagră ca vîrsatul de vînt/ veselie cu bombardoare, cu tiribombe, cu plesnitori" (*Lupta cu ingerul*). Sau: "sa joci în comedie cu poale suflecate/ crăpînd de ris" (*Cabale de cafea*). Sau: "noi sîntem ocașii muncind în comedie" (*Oameni cu lămpi [Jeșirea]*). Dar constatăm o ciudată nivelare a tărîmului infernal cu cel pămîntesc, ultimul umplîndu-l pe cel dintîi cu imagini familiare: "înfîm cu floarea soarelui și craniu/ cunoscător/ ce se poate roti ca un glob pămîntesc pentru studiu/ o furnica urcînd golgota/ o cruce-n spinare/ umbre de femei agață rufe pe frînghie./ amestecă-n oale/ sub foi de finic pregătesc cina/ pentru învingători și învinși" (*Înfern cu floarea soarelui*). Așadar nu doar Lumea apare ca Infern, ci și Infernul ca Lume. Ceea ce s-ar putea interpreta ca o consolare...

2. DINTR-O dispoziție similară, deși recurge la un discurs diferit, se alimentează lirica lui Radu Andriescu. Disprețul față de univers îl conduce și pe bardul ieșean la asocieri anti-revelatoare, batjocoritoare, care dau în vileag supremația negativă a materiei, deci a efemerului, a deriziunii: "Cînd îl văd pe Mișu vîd masele de plastic și fier ale țîrgului/ și asta mă aruncă în cele mai insalubre vîgăuni ale memoriei.// Oricît de sus aș fi și oricît aș cotcodăci/ ajung iute la podea cu tone de amintiri peste ochi.// cînd imaginile trec la șantier./ mașele mele clocotesc/ gura uriașă de argilă/ cu gingii de cărămidă fărîmicioasă" (*Un an întreg*). Viața și moartea comunică fără solemnitate, într-o cheie minoră: "Mă scîlîmbii de la un etaj la altul prin șantierul din zonă./ să culeg ici un cîrlig, colo un pumn de chit./ sau de carbid./ Cald, ca o bucată de carne încă vie" (*ibidem*). Bagatelizarea, anecdota, truculența sînt procedee preferate. Un fel de descripție naturalistă e investită cu rol de poetizare *à rebours*, nonșalant punctată de comparații dezavantajoase (o "bîrfă" ontologică): "Mirosul e primul indiciu ca intri într-un loc bîntuit de oameni grăbiți. Apoi zgomotul, un fel de geamăt prelung./ Ți-e sete și foame, n-ai parolă, dar nici nu-ți vine să te plîngi/ cînd vezi că pe fiecare calorifer din sală zace cite un/ nenorocit, bătrîni ca vai de capul lor sau monștri tineri./ puști cu capete de marinari bătrîni. Cel de lingă casă are trăsături de mulatru. Impertinent, bate pe umăr sau trage de păr pe cei care-ei ajung în apropiere. Rîde, cu un ris gros și/ puternic, de pe caloriferul lui jegos" (*Monstrulețul*). Dacă la Gabriela Crețan instrumentul liric era hiperbola, aici un atare instrument e litota. Autorul e dispus a micșora, a minimaliza totul. În locul absurdului ostentativ, gonflat, apare un absurd discret, redus la minimum. La

antipodul "vizionarului", autorul se vrea un reporter și încă unul cu condei sec, implacabil. Oarecum "ingineresc". Înversunării caricaturale, îi ia locul apatia. Dezabuzat, plictisit, poetul înscenează comedia anodinelui: "Mă gîndesc la fericire/ ca la o bucată de cherestea./ Una uscată și veche./ lăsată în plata Domnului într-un colț uitat de lume./ Fericirea asta nu mai are miros de rășină./ doar de praf, gize și cenușiu./ Rugoasă și uscată ca inima./ așa o simt/ și mi se face pielea de găină.// Stau pe muchie și mă uit prin pîlnia asta de fereastră/ la parul din curtea baboiului./ nu e adevărat, așa de frumos e./ prea limpede, minjit cu verde./ ca de început.// Meșterii în halate albastre s-au uitat la cherestea./ uscată. Dulapi ai? Dulapi? Dulapi n-am. Scîndură. Scîndura veche, uscată, am./ Dulapi n-am./ Meșterii au plecat. Ia-ți dulapi, dacă vrei pat. Dulapi./ Stau pe patul făcut de meșter: mare./ cu fire de penson prinse-n lac./ într-o cameră albă, aproape goală, și mă gîndesc la scara/ încă nevopsită./ din fier./ Duce în pod." (*Treabă de timp-lău*). Radu Andriescu izolează cite un obiect utilitar pe care-l proslăvește vag persiflator, în genul lui Jules Renard sau Laforgue: "Legătura lui cea mai strînsă cu cerul e soba. Galbuie și fărîmicioasă, cu cahlele prinse într-un schelet de lut. prost, mincat de ciuperci scoase din cine știe ce pivniță, cu spinarea crăpată, solzoasă, de balaur fumegător, soba, cu homul ei supradimensionat, cu fumul care o lungeste spre cer și greutatea care o trage spre miezul pămîntului, e axa în jurul căreia își dau poftă de viață, puține, de ordonare" (*Rime pentru margine și sobă*). "Pofta de viață" îi e stimulată pe celălalt versant al demoniei, de modestia, inaparență, imprecizia decompoziției. E, am zice, o introvertire a extrovertirii: "e primăvară și mă retrag la umbra/ miroase a lucruri îngropate de cîteva luni și scoase la vînt și umezeală/ miroase mult prea bine/ lucrurile care putrezesc și dau poftă de viață" (*Pe hol*). Experimental și anafectiv (experiența ca atitudine asumată e, îndeobște, o expresie a anafectivității), poetul caută locul zero al poeziei care e o goală înregistrare a lucrurilor. Ca o contabilitate care ar opera exclusiv cu zerouri: "Cînd intru în prăvălie vîd întîi lada din lemn./ Mai era frig cînd au apărut castraveții, înveliți în plastic./ lungi, turcești.(...) Rămăsa goală, de curînd lada s-a umplut cu piersici./ Nu prea mari, nu foarte mici. Nici crude, nici coapte./ Nu-s prea scumpe, dar nici ieftine. A venit și vremea lor./ Nu prea intră lume în prăvălia asta, la minimarket./ Afacerile nu merg nici prea bine, dar nici rău" (*Lada*).

Pe acest fond cinic, mort, imaginile se amplifică însă, devin foarte vizibile, aidoma flăcării unui chibrit care se vede noaptea, din depărtare: "Pe geamul de la baie/ un ochi uriaș de gugustiuc./ Stau prost, în pijama, lama de ras în mina:/ o pasăre cu un ochi atît de mare/ trebuie să fi strivit orașul" (*Geamlic*). Sau: "E neagră de curățenie noaptea" (*Aer*). Rareori se ivește cite o mai susținută speculație "poetică", precum e acest pasaj închinat întinerului labirintic, mică insulă pe o mare de proză voită: "Întunericul nu are uși. Jeșire e peste tot, ca și cum n-ar fi/ nicăieri. Nici/ tăcerea, în sine rostitoare, spiraleată, nu are capăt. Te/adințitoare în spiralea ei/ fară să dai de tepă. Iar inima: pentru ea./ ca pentru oricare nod, trebuie să fie o sabie" (*Cîteva gînduri despre mișcare*). Ascunzîndu-se prin litotă, Radu Andriescu se aplică și pe motivul poeziei patriotice, care poate fi dezumflat cu un efect garantat: "am o țară mică/ mică/ incapen-tr-o pietricică// e țara cea mai mică/ e mică/ mică/ am însă o piele mare/ o piele mare/ am o piele fără margini/ eu merg/ merg/ și merg/ dar nu vîd să aibă margini/ și-mi spun/ și-mi tot spun: asta e/ asta era/ asta era țara perfectă" (*Țara mică*). Vrînd-nevrînd, poezia patriotică va trebui să accepte și aparența particulei anti, precum un tichet de supraviețuire.

1. Gabriela Crețan: *Comedii nuptiale*, Ed. Cartea Românească, 1998, 116 pag, preț neprecizat.

2. Radu Andriescu: *Sfîrșitul drumului, începutul călătoriei*, Ed. Junimea, 1998, 122 pag., preț neprecizat.

Actualitatea culturală

Întâlniri literare la Onești

Vineri 19 martie, la sediul Fundației „George Călinescu” din Onești, condusă de scriitorul C.Th. Ciobanu, a fost lansată *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* de G. Călinescu, ediție anastatică, apărută la Editura Aristarc din Onești. Despre evenimentul editorial și despre personalitatea lui George Călinescu a vorbit Dl Nicolae Manolescu, C.Th. Ciobanu a prezentat *Istoria...* din punctul de vedere al

îngrijitorului de ediție, iar criticul de artă Pavel Șușară a vorbit despre *Istoria literaturii...* ca obiect estetic. Cu același prilej, Dl Nicolae Manolescu a mai prezentat cartea domniei sale *Metamorfozele poeziei. Metamorfozele romanului*, proaspăt apărută la Editura Polirom din Iași sub îngrijirea lui Mircea Mihaieș, precum și volumele de versuri *Înger în gerunziu* de C. Th. Ciobanu, apărut la Editura Cartea Româ-

nească, și *Veto* de Pavel Șușară, apărut la Editura Crater, București. Au mai participat Ing. Ioan Dănilă, patronul tipografiei Gadprint din Bacău, cu sprijinul căruia s-a tipărit *Istoria...*, scriitorul Sergiu Adam, redactor șef al revistei Ateneu, criticul literar Daniel Ștefan Pocovnicu, de la aceeași revistă, artiștii plastici Constantin Berdila și Vlad Ciobanu, precum și numeroși intelectuali și cititori din Onești. (P.S.)

Colocviu despre roman

Din inițiativa lui Nicolae Breban și Eugen Simion, cu sprijinul Academiei Române și al Centrului pentru Studiul Integrării Europene, a avut loc recent un Colocviu dedicat romanului românesc contemporan. Ca loc al desfășurării, organizatorii au ales reședința de odinioară a lui N. Ceaușescu, din Bulevardul Primăverii 50, alegere simbolică reprezentând, după N. Breban, o „răzbunare” a scriitorilor față de fostul dictator. Discuțiile, uneori polemice, s-au axat pe câteva teme: modelele romanului actual, romanul și textualismul, romanul românesc postmodernist, romanul de azi și cititorii, romanul și noul realism al prozatorilor din ultimul val. Monitorizat de Eugen Simion și Nicolae Breban, Colocviul i-a avut ca protagoniști, printre alții, pe Gabriel Tepelea, Ioan Groșan, Petre Sălcudeanu, Stelian Tănase, Gabriela Adameșteanu, Dan Stanca, Costache Olăreanu, Alexandru Condeescu, Dan Cristea, Horia Gârbea, Ioan Lăcustă, Cătălin Țârlea, Ioana Drăgan, Alexandru Ecovoiu, Emil Mladin, Ion Mureșan, Ovidiu Pecican, Cornel Ungureanu, Marin Mincu, Răzvan Voncu, Alexandru Vlad, Marian Barbu, Dorin Popa, Gabriel Dimisianu. (Rep.)

Radio România Cultural

Dintre emisiunile Redacției Literatură, Arte, Știință, vă invităm să ascultați:

- Miercuri, 31.03.'99, pe Canalul România Cultural (CRC), la ora 9.50. „Poezie românească”. Nichita Stănescu. Versuri în interpretarea actorului Silviu Stănculescu (înregistrare din 1997). Redactor Ioana Diaconescu.

- La ora 20.45 pe CRC „București, istorii scrise și nescrise”. O biserică și un cartier „Căramidarii de jos”, în viziunea lui Domenico Caselli. Colaborează Oliver Velescu. Redactor Victoria Dimitriu.

- Joi, 1.04.'99, la ora 12.30, pe CRC „Miorița”. „Institutul de Etnografie și folclor - la 50 de ani”. Din istoricul institutului - evocare de cercetător dr. Al. Amzulescu. Redactor Ion Moanță.

- Vineri, 2.04.'99, pe CRC, la ora 9.50, „Poezie românească” versuri de Rodica Iulian în interpretarea actriței Sanda Toma.

- Sâmbătă, 3.04.'99, pe CRC, la ora 16.30, „Artele spectacolului”. Un actor și rolurile sale: Dan Puric. Cartea de artă. Colaborează Ionuț Niculescu. Redactor Julieta Țintea.

- La ora 23.50, pe CRC, „Poezie universală”. Vasile cel Mare. Despre Sfântul Duh. (fragmente). Traduceri de preot prof.dr. Constantin Cornișescu. Redactor Dan Verona.

- Duminică, 4.04.'99, pe CRC, la ora 17.15, „Revista literară radio”. Din sumar: Cartea, obiect spiritual - „Corp în cadere” de Ioana Diaconescu, Ed. Eminescu, 1998 - Între smerenie și resemnare. Convorbire cu autoarea; Poeme în proză de Ion Lazău; Revista revistelor culturale. Redactor Maria Urbanovici.

- Luni, 5.04.'99, pe CRC, la ora 20.30, „Atlas cultural”. Spații nordice: printre prieteni la Helsinki; Cărți în relief sonor: Oslo. Redactor Valentina Leonte.

- La ora 21.30, pe CRC, „Diaspora literară”. Theodor Cazaban. Literatură parabolă (I). Colaborează Pavel Chihaia și Nicolae Florescu. Cu participarea autorului printr-o înregistrare de la Paris. Redactor Ileana Corbea.

- Marți, 6.04.'99, pe CRC, la ora 9.50, „Poezie românească”. Din lirica religioasă a lui Daniel Turcea în interpretarea actorului Alexandru Repan.

- La ora 21.00, pe CRC, „Înregistrări din Fonoteca de Aur”. Mari actori citind pagini din literatura universală: Emil Botta, George Constantin. Redactor Gabriela Nani Nicolescu.

- La ora 21.20, pe CRC, „Lecturi în premieră”. Prozatori vasluieni. Teodor Pracsiu: „Scriitorul între Don Quijote și Sancho Panza” (eseu). Redactor Ion Filipoiu.

FOTOTECA "ROMÂNIEI LITERARE"

1977. Valeriu Cristea în mijlocul colegilor de la „România literară”

CALENDAR

28.III.1863 - s-a născut *Livia Maiorescu-Dymysza* (m.1946)

28.III.1883 - s-a născut *A.Mândru* (m.1962)

28.III.1883 - s-a născut *Gheorghe Nedioglu* (m.1963)

28.III.1888 - s-a născut *Al.Kirițescu* (m.1962)

28.III.1914 - s-a născut *Maria Banus*

28.III.1914 - s-a născut *Ovidiu Constantinescu* (m.1993)

28.III.1915 - s-a născut *Septimiu Bucur* (m. 1964)

28.III.1922 - s-a născut *Verona Brateș* (m.1991)

28.III.1925 - s-a născut *Victor Tulbure* (m. 1997)

28.III.1928 - s-a născut *Ion Balaceanu*

28.III.1934 - s-a născut *Mihai Caranfil*

28.III.1934 - s-a născut *Lică Rugină*

28.III.1937 - s-a născut *Ion Crînguleanu*

28.III.1939 - s-a născut *Florin Banescu*

28.III.1950 - s-a născut *Nicolae Rotaru*

28.III.1979 - a murit *Daniel Turcea* (n. 1945)

28.III.1993 - a murit *Victor Felea* (n.1923)

28.III.1997 - a murit *Gheorghe Tomozei* (n. 1936)

29.III.1901 - s-a născut *Smarand M. Vizirescu* (m.1981)

29.III.1908 - s-a născut *Virgil Carianopol* (m.1984)

29.III.1916 - s-a născut *Vladimir Tamburu*

29.III.1929 - s-a născut *Gina Argintescu-Amza*

29.III.1941 - s-a născut *Constanța Buzea*

29.III.1950 - s-a născut *Mikola Corsiuc*

29.III.1952 - a murit *I.A. Bassarabescu* (n. 1870)

29.III.1971 - a murit *Perpessicius* (n.1891)

30.III.1901 - s-a născut *Grigore Scorpan* (m.1953)

30.III.1922 - s-a născut *Gheorghe Gheorghiu*

30.III.1928 - a murit *Ion Gorun* (n.1863)

30.III.1935 - s-a născut *Andreea Dobrescu-Warodin*

30.III.1939 - s-a născut *Florin Banescu*

30.III.1946 - a murit *Victor Ion Popa* (n.1895)

30.III.1989 - a murit *N.Steinhardt* (n.1912)

30.III.1991 - a murit *Ion Iancu Lefter* (n. 1940)

30.III.1993 - a murit *Edgar Papu* (n. 1908)

31.III.1924 - s-a născut *George Bulic* (m.1990)

31.III.1929 - s-a născut *Arnold Hauser* (m.1988)

31.III.1930 - s-a născut *Florin Mihai Petrescu* (m.1977)

31.III.1933 - s-a născut *Nichita Stănescu* (m.1983)

31.III.1959 - s-a născut *Valeriu Matei*

31.III.1965 - a murit *Ticu Archip* (n. 1891)

1.IV.1819 - s-a născut *Theodor Codrescu* (m. 1894)

1.IV.1881 - s-a născut *Octavian Goga* (m.1938)

1.IV.1888 - s-a născut *Mircea Florian* (m.1960)

1.IV.1900 - s-a născut *Alexandru Philippide* (m.1979)

1.IV.1900 - s-a născut *George Baiculescu* (m. 1972)

1.IV.1905 - s-a născut *Ion Molea*

În aprilie 1928 - a apărut revista „und”

1.IV.1940 - s-a născut *Gheorghe Pituț* (m.1991)

1.IV.1942 - s-a născut *Gabriela Adameșteanu*

1.IV.1957 - se înființează la București Muzeul literaturii române

2.IV.1851 - s-a născut *Matilda Cugler-Poni* (m. 1931)

2.IV.1903 - s-a născut *Olimpiu Boitoș* (m. 1954)

2.IV.1914 - a murit *Theodor C. Vacarescu* (n.1842)

2.IV.1923 - s-a născut *Lucian Dumitrescu* (m. 1992)

2.IV.1939 - s-a născut *Ion Gheorghita* (m.1991)

2.IV.1954 - a murit *Olimpiu Boitoș* (n. 1903)

2.IV.1987 - a murit *Emil Zegreanu* (n. 1913)

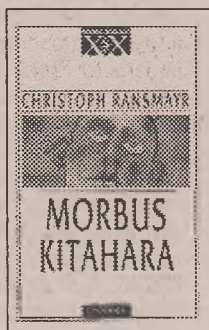
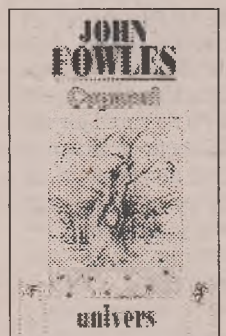
UNIVERS EDITURA PUBLICULUI CULTIVAT

vă recomandă ultimele sale apariții:

Marguerite Yourcenar
Piatra filosofală
Colecția *Clasici ai Literaturii Moderne*

John Fowles
Copacul
Seria de autor „J.F.”

Christoph Ransmayr
Morbus Kitahara
Colecția *Romanul Secolului XX*

Puteți comanda aceste titluri la Editura Univers,
Piața Presei Libere nr. 1, C.P. 33-78, București • 79739
Tel. (401) 222.66.29; 665.67.25; Fax: 224.37.65

DOMNUL ȘI STĂPÎNUL CĂRȚII

IDENTITATEA personajului feminin se lămurește, în cărți, la întâlnirea cu o prezență masculină. Cum romanele includ, în marea lor majoritate, o poveste de amor, doamna se prezintă cititorului prin felul propriu de a-și trăi dragostea pentru el. Domnul se dovedește astfel esențial în personajul ei. Chiar când sînt singure în pagină, doamna, duduca, fata cu zburători se află în așteptare, legate de *vir* ca de o mare absență. Seria literară a doamnelor include așadar întotdeauna, în subtext, șirul paralel al domnilor. În rubrica *De la doamna B. la doamna T.* (din care s-a născut apoi *Alfabetul doamnelor*) am scos în prim-planul scenei literare femininul, cu toate prejudecățile de creație și de receptare legate de el. Neglijanți voit de ochiul critic, domnii au rămas în fundal. În *Alfabetul domnilor* perspectiva este răsturnată: în prim plan se va afla personajul masculin, cu ideile preconceptuate din care a fost scris ori cu care a fost citit, iar femininul alunecă discret spre marginea scenei. Uneori dispăre cu totul, căci identitatea *lui* se limpezește și fără prezența ei.

Fluturi în jurul femeii-floare

PARALELA între *Alfabetul doamnelor* și *Alfabetul domnilor* nu presupune însă și o paralela și între personajele feminine și masculine din cărțile alese, cum s-ar părea la prima vedere. Seriile tipologice sînt imposibil de suprapus. Avantajul unei analize tipologice „demixtate” (ele și ei), pe același corpus de texte, este de a dovedi că paralela nu este decît prin excepție posibilă, în cele mai multe cazuri corespondențele fiind asimetrice și imprevizibile. Altfel spus, fetei cu zburători nu-i putem găsi, în travesti, un rol masculin analog, un „băiat cu zburătoare”, fidelă (Adela) nu seamănă și nu corespunde cu nici una din fețele fidelității *lui*, etc. În literatură rareori ce se aseamănă în personaje se și adună, iar cînd acest lucru se întîmplă totuși, se va observa pînă la urmă că asemănarea este numai superficială (tipul Drăgana-

Chirița alături de tipul Drăgan-Bîrzo). Schimbînd așadar raportul centru-margine, se pot contura, deocamdată cu valoare de ipoteză, următoarele corespondențe masculin-feminin:

◆ Două personaje masculine opuse (barbatul inteligent, cultivat, subtil și, pe de altă parte virilul frust, ostașul, dansatorul) își dispută femininul de tip Doamna B. Nimeni nu învinge, iar povestea se sfîrșește firesc, nu romantic, după 20 de ani.

◆ Zburătorul face cuplu cu fata de vîrstă incertă, care-și descoperă trupul fără să-l înțeleagă. Din serie fac parte zburătorul-flăcăiandru, „bălai cu păr de aur” dar fără sînge în vine, care o chinuiește pe Florica din poemul lui Eliade-Radulescu, Calin Nebunul devenit „zburător cu negre plete” de la Eminescu, Gheorghe, iubitul Mariei din romanul lui Filimon, Kesarion Breb pentru Maria din *Creanga de aur*. Ei nu au nimic în comun, decît ceea ce reprezintă pentru mintea și trupul fetelor abia îmbobocite.

◆ Seducătorul conștient ori *malgré soi* devine întotdeauna *sedusul* în jocul cu nimfeta. Tînărul învățacel atras de Niceta-Calypso, studentul medicinist care-o sîrută pe mica Adela, pictorul care o urmează în pivniță pe nimfeta demonică a lui Eliade, Simina.

◆ Cinicul arivist și cinicul artist (sau „de amorul artei”) corespund dușmanilor îndoielnice: Dinu Paturica e legat în mod natural de Kera Duduca, neconvenționalul student NN. de Duduca Mamuca. Barbatul fără chip precis este un zburător bătrîn pentru o duduca bătrînă (Duduca din *Manoil* de Bolintineanu) și primul venit este mereu alesul pentru domnișoara speriată, Aurica. Craii, berbanții șagalnici se află în apropierea dușmanilor tragice, Pena Corcoduș sau Domnișoara Hus.

◆ Barbatul greoi și mărginit se leagă literar de dornica de rapidă emancipare Chirița, iar moftangiul de urmașele ei deja emancipate, din teatrul lui Caragiale.

◆ Barbatul-efigie, chipul încremenit în amintire corespunde personajului văduv în registrul grav din serie, în timp ce tînărul inexperimentat este în compania văduvei vesele.

ALFABETUL DOMNILOR

de
Ioana
Pârvulescu

◆ Doi îndrăgostiți corespund femeii care îi înțelege pe bărbați, Otilia: protectorul și inocentul. Nici unul nu va putea rămîne prea mult timp alături de ea, căci autorul, prea îndrăgostit de personajul său, nu-i îngăduie amoruri fericite ca-n romanele-foileton din care a decupat-o. Al treilea bărbat, Stanica, renunță de bunăvoie la o femeie capricioasă și care l-ar încurca.

◆ Soții, caști sau nu, Stamate, Algazy, Domnul Smith, Domnul Martin corespund femeii absurde, adică lumii reduse la stereotipuri și convenții care se vîd. Agresivitatea convenției (ca o cusătură grosolană) înveșmîntează și personajele masculine, iar comicul și tragicul lor sînt greu de distins.

◆ *Orice* erou masculin: băiatul sensibil, soldatul-cartofor, artistul intră în dialog cu femeia ideală și intangibilă, cu fantasma.

◆ Ca și pentru doamna B., pentru doamna T. intră în competiție mai multe tipuri de masculin. Nu va cîștiga nici unul, deși ea a ales.

Fluturi în insectar

ALFABETUL literar al femininului era ușor de construit pornind de la doar două arhetipuri: Eva/Lilith sau mama/curtezana. Este însă aproape imposibil de găsit o complementaritate arhetipală analogă în lumea personajelor masculine. *Tatal*, de pildă, este numai una dintre variantele categoriei *Creatorului* (căci doar la femeie creația este strict identică procreației). Adam, tatăl omenirii, este o variantă imperfectă a Tatălui divin; cu acesta, cu Creatorul absolut, cu cel care face lumea întreagă, nu numai pe oameni, se vor identifica scriitorii, artiștii, inventatorii etc. Categoria Creatorului este extrem de diversă: îndrăgostitul medieval (în varianta religioasă, poetul mistic sau laic, trubadurul), vrăjitorul (Prospero și urmașii săi), cuplul maestru-discipol, personajul romantic (geniul, cu variantele artist sau savant), tatăl, regele nenorocit (Lear) la fel cu nenorocitul nenorocit (Goriot) și chiar scribul, un creator aparent fără pretenții, ca Serenus Zeitblom. Arivistul este varianta meschină a creatorului, iar tiranul virusul ei. Pe lîngă ideea de creație, ceea ce definește categoria este efortul ordonat al protagonistului, cosmicizarea haosului, deși acest lucru nu e de obicei vizibil de la început.

Care este însă categoria opusă Creatorului? Ar fi greu să-i dăm un singur nume, să-i găsim o formă originară. O lume întreagă i se opune: eroul (cînd se lasă dus de furie, de pasiuni devastatoare, de hybris), în imediata lui vecinătate revoltatul, apoi risipitorul și colecționarul (seducătorii, dandy-ul, snobul), escroc, aventurierul, ucigașul și sinucigașul. În genere cei care sînt percepuți ca instabili și aducători de dezordine. Cititorul respectă proiecțiile literare ale unor asemenea oameni, deși omul îi judecă destul de aspru în realitate. Cu cartea în mînă, fiecare devine mai generos, iar seara, cînd citește, acceptă senin lucruri pe care le-a înfierat peste zi. Dacă aceste personaje tolerate și chiar iubite ar prinde într-o zi viață, ca statuia lui Pygmalion, cititorul nu numai că n-ar fi entuziasmat să trăiască în preajma lor, dar probabil că le-ar dușmani de moarte. În cazul personajelor nonconformiste prejudecățile

de lectură și cele din viața personală nu se suprapun. E de la sine înțeles că sistematizarea încercată aici se bazează, cum se întîmplă în asemenea demersuri, pe simplificări și aproximări, iar personajele „pure” de un tip sau altul nu există. În literatura română, începînd din 1840 (Negruzzi, *O alergare de cai*) toate aceste tipuri masculine cristalizate timp de veacuri în literatura universală, vor fi rapid și confuz recuperate.

Madame Bovary e'est moi

OALTĂ deosebire față de personajele feminine este, în cazul personajelor masculine, apariția dubletelor: maestrucenic, frații de cruce, prietenii pînă la moarte sau dispuși să moară unul pentru celălalt, cavalerul și scutierul. Deși autorii-bărbați se îndoiesc că există prietenii pînă la moarte și între femei, pe care nu le prezintă decît singure, alături de mame, de surori sau în grup eterogen, probabil că dublete de acest tip ar fi apărut în cărți dacă lumea reală, în care femeia e sedentară și încorsetată, le-ar fi permis. Ca decor, pentru femeie este preferat alcovul, în timp ce bărbatul se împarte între piața publică, alcov și drumul aventurii sau al inițierii, fără a se putea stabili pentru care dintre ele e dispus să pună mai multă pasiune.

Literatura universală, și, pe urmele ei, cea română, preferă pînă tîrziu ca narator vocea masculină. Aceasta este în stare să țină sub puterea ei povestirea, dictîndu-i ritmul și mișcările, la fel de hotărît cum mîna bărbatească ține, veacuri de-a rîndul, frîul calului. Vocile feminine se strecoară în poveste așa cum s-a strecurat Diotima în dialogul despre dragoste: lăsîndu-se „traduse” și controlate de discursul masculin. Flaubert a șocat atunci cînd și-a afirmat identitatea cu Doamna Bovary. În literatura română de la 1840 pînă la 1940 scriitoarele se întîmplă să-și aleagă drept naratori voci masculine (crezînd că, datorită prejudecății, vor fi astfel mai convingătoare sau pur și simplu copiind tradiția), în schimb scriitorii refuză să povestească cu vocea ei.

Deși pîrmeze existau (discursul Floricai din *Zburătorul* sau „povestea unei femei spusă de o femeie” la Negruzzi), ele mor în fașă tot datorită unei prejudecăți literare: naratorul este considerat în genere ipostaza principală a autorului, or, care scriitor român s-ar fi lăsat identificat cu o femeie? Consecințele sînt corespunzătoare: femininul este văzut din exterior, așadar i se construiește acel mister al alterității iremediabile, în timp ce masculinul e văzut din interior, lipsit de miezul necunoscut. Femininul este necunoscutul, *terra incognita*, masculinul este cunoscutul sau cognoscibilul.

Același lucru, cu aceeași urmare, e valabil și pentru critica literară, și ea dominată de vocea masculină: un mic *eu* se ascunde de fiecare dată în analiza personajului masculin, mai ușor de descifrat de critica domnilor, în timp ce un mic *tu* păstrează misterul personajului feminin pus sub lupă. Atît *Alfabetul doamnelor* cît și *Alfabetul domnilor* schimbă regula jocului, inversează raportul interior-exterior sau *eu-tu* din comentariul criticilor pentru care domnii și doamnele din cărți nu sînt la fel de vii ca ei înșiși. Sînt mai vii.

FASCINAȚIA FILOZOFIEI

Mirajul pe care îl constituie filozofia în general, fie că este vorba de cea orientală sau de cea occidentală, induce o imperioasă nevoie de cunoaștere și înțelegere aprofundată a marilor gânditori și a principalelor tendințe ce se regăsesc în operele acestora.

Cele două lucrări pe care le propune Editura Nemira reprezintă nu numai un instrument de lucru destinat studenților și profesorilor, ci și o lucrare accesibilă tuturor acelor care doresc să își fixeze importante puncte de reper privind aspectele esențiale ale vieții și operei filozofilor orientali și occidentali. Figuri semilegendare, lideri politici ai lumii contemporane ca Mahatma Gandhi sau Mao Zedong, treizeci și cinci de gânditori de primă importanță sunt prezenți și prezentați în paginile „Micului dicționar de filozofie orientală”.

D. Collinson și R. Wilkinson
Mic dicționar de filozofie orientală
Traducere din limba engleză
de Felix Oprescu, cu o prefață a autorilor

Monografiile sunt dispuse cronologic în cadrul fiecărei secțiuni (filozofia islamică, indiană, tibetană, chineză și japoneză), fiecare articol fiind însoțit de note și de o bibliografie selectivă care oferă posibilitatea unor lecturi suplimentare despre fiecare gânditor.

Istoria filozofiei occidentale se desfășoară într-un interval de aproape două mii de ani, dar, în mod surprinzător, ea a fost marcată de un număr destul de limitat de gânditori. În volumul de față autoarea propune o selecție a cincizeci de figuri reprezentative, care au contribuit în mod esențial la impunerea unei aplecări mai atente asupra lumii și asupra noastră, ca indivizi. Galeria gânditorilor abordați include mari filozofi ca Aristotel, filozofi medievali și moderni, de la Descartes și Locke pînă la școlile continentale.

Diané Collinson
Mic dicționar de filozofie occidentală
Ediția a II-a. Traducere din limba engleză
de Andrei Bantaș, cu o prefață a autoarei

NEMIRA

Comenzi: C.P. 26-38 București; E-mail: nemira@dnt.ro

Gheorghe ISTRATE

12 RITUALURI

chipul

El pipăie ziua și spiritul
El lucrează la trei pași
depărtare de sine
între nori și vieți suspendate

astfel capăt contur:
licărul lumii mă prelinge precis
în arena abatoarelor abstracte
eu sunt o hartă străveche
pietrificată sub degetul lui Dumnezeu
un schelet al cuvintelor
denominând

"Doamne, am auzit:
azi îmi retragi nimbul
și-aroa spuselor spuse
doar sângele mai este încă al meu..."

Dumnezeu îmi pipăie moartea
recuperându-și chipul

i postaze

cap de lance amurgul
încep o floare de noapte
pe sub console și înstrăinări
instrumente de taină captează ziua -
sunt singurul locuitor în porul
cărunt al pământului

unde sunt: litera? aerul călăreț
în orbitele morții?
în dreapta se bucură pădurea
în stânga pulpele florii
îmbălsămează orașul subteran

azinoapte câmpia a fâtat ochii
câinelui
zeii au explodat și e umed
e umed
în răsrucea cuvintelor

regresie

să trecem la somn - la inițiativă
vârstele mici mai întâi
apoi pierzanții adolescenți masturbând
efluvii de fluturi
maturii cu pumnii încheștați pe bancnote
bătrânii: schelete de-argint

apoi noi - vaporizatorii de imagini
cu mii și mii de crime
culese din ether...

ți pătul

m-a mușcat m-a mușcat!
cred că s-au zăvorât toate ușile
sforăie prin fisuri bondarii verzi
ca un strigoi umblu
cu o lumină mică nesuspinită
prin toată casa goală
dinspre suflet n-am nici-o veste
se pare că am murit de mult
pe când fluturam o eșarfă
pe scara putredă a unui deceniu vechi
doar carnea (puțină) și sângele
mai cred în această apă subtilă
a frigii care îmi întreține temperatura
apăs pe butoane și aerul horcăie
în măruntaiele vestmântului meu
precis acolo cineva moare
abia își mai amintește oasele
câinele tiparul iubirii casa
și litera
pe care s-a imprimat
ți pătul tatălui

chitul

băjbâi în burta chitului
spaima desface umbre grase
n-am foșnet doar o umbră lucrând
în preziua gândului

colorez cu priveliști fruntea pruncului
ferindu-l de amintiri purpurate

vom împărți destinul ca pe-o lanternă
vom respira la gura aceleiași țevării
prin care înaintează unsuros
botul întunerului

egali

Doamne
nu mă exila în sicriul trupului meu
dă-mi libertatea de a ieși din
sudoare

și nervi să fiu singur
precum fluturile condamnat
la 24 de ore de viață:
o aripă-zi
o aripă-noapte

Doamne:
eu mi-am conceput moartea
Tu mi-ai conceput viața -
suntem oare egali?

ancestrală

tâmplă mică în Tâmpla-Cea-Mare
(Doamne prea mult mă
supraveghezi!)
sângele meu curge din alte altare
din altă surpare din alte nămiezi

candoare muiată-n văzduh
ordin terestru ținând înălțimea
mi-e tâmpla gravidă de duh
se sărută-n sine Vechimea

abstinență

e bine: mi se usucă tâmpla
vecinătățile amutesc
aici nu e loc de păcate
până și moartea e abstinență
distanță magnetică față de lucruri
ea abia încapă în cifra unu
cea totdeauna
mai scurtă decât un sicriu
ea se așează direct
în punct

crevasă

mimez limita și pașii
ei de pisică pe gheață
pe dedesubtul oglinzii
mă imită viermii
foarfecă ceața ființei de sub
șoproane

ies litere halucinante
aeroplan înfipte în ochiul albinei
culorile se latră între ele
un curcubeu suflecat aici a zăcut
o crevasă a norilor o crăpătură
pe frigul continentelor

capitulare

am încuiat focul și apa
li păitura lor pe podeaua pământului
timpul s-a viermuit
mi-am ascuns sufletul prescurtat
și am ieșit la răsruce
n-am steag decât lance
sunt singur
am încuiat focul și apa -
cui mă predaui?

utopie

ridic degetul unu - și e unu
ridic degetul doi și e doi

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Două povești

1. Lîng-un șarpe de mătăsă
S-a oprit o floare verde,
Fericită să-i dezmiere
Liniștea primejdioasă.

Dar pufoși de spaimă, cerbii
L-au strivit. Și-ntre izvoare
Singur-a rămas o floare
Peste frăgezimea ierbii.

2. După dulci și lungi gîlceve,
Ne-am oprit lîngă un han.
Plîng izvoare diafan.
Cărăbușii mor în șteve.

Blînd s-a aplecat o floare:
"Eu te știu ce singur ești;
Bea-mi aromele din cești
Și-o să uiți tot ce te doare."

Mi-a șoptit și iarba: "Du-te,
Pentru ce-ai rămas bolnav?"
Roua gîngurea suav:
"Vara trece pe tăcute..."

ridic degetul *trei* - și nimic e
patru ridic - și e pustietate
degetul *cinci* - un vitraliu se sfarmă -
numai pereche în infinit plumbuit
prea mult metal în presupuneri
prea mult aur în aproximări
număr *unu* cu *unu*:

tablouri de gheață ale utopiei

călătoria

delicatei Doamne nevăzătoare
Angela Marian

călătoream cu doisprezece orbi
osteneam și vîsleam
unde pe mările Scandinaviei
lumina se desfăcea din mosoarele
cerului

și eu n-o vedeam -
ei vedeau interior și deasupra
aveau lacrimă în gură și în întuneric

călătoream cu doisprezece orbi
osteneam și vîsleam
unde prin zăpezile Scandinaviei
ei vedeau nevăzutul
eu vedeam că sunt orb în miezul
luminii

brusc izbucni
un ceas orbitor -
eu îmi plîngeam sângele
ei cântau de mână cu cerul

călătoream cu doisprezece orbi
osteneam și vîsleam
prin cristalul Scandinaviei
în urma noastră se presăra murmur
epitalam cu atingere heruvimică:

"Iasă Doamne că mi-e bine
că lumina Ta e-n mine!..."

călătoream...

**CRONICA
EDIȚIILOR**

de
Z. Ornea

Mama lui Rebreanu

LIVIU REBREANU era cel dintâi copil, din 14, ai familiei Vasile și Ludovica Rebreanu. Nouă dintre acești 14 copii au supraviețuit. Tatăl, învățător, și-a schimbat, datorită profesiei, adesea domiciliul. Vasile Rebreanu era bine atras de băutura și, în 1914, a murit, lăsând-o văduvă pe Ludovica, care, mai trebuia să aibă grijă de ultimii trei copii minori, pe care voia să-i aducă la profesii sigure și onorabile. O fată, Rița, a fost ajutată de scriitor pentru a absolvi, la București, o școală de silvicultură, iar Tiberiu, mezinul, va studia dreptul, devenind avocat, lăsând niște, să le spun, memorii în care îl cam calomnia pe fratele său, scriitorul, șicănind-o pe Puia cu pretenții la moștenire. Ludovica, femeie aprigă, deși obținuse, ce-i drept, o modestă pensie de urmaș (mai întâi de la autoritatea austro-ungară, apoi convertită, după 1918, în lei românești) era mereu neliniștită de cele ale traiului, solicitând ajutoare peste tot la rude, inclusiv, desigur, la primul ei născut, scriitorul, pe care-l potopea cu scrisori adesea ultimative. Descoperite de dl. Liviu Malița, sint acum publicate într-un tulburător volum. Și realitatea este că pînă în 1920 (cînd a publicat romanul *Ion*) scriitorul o ducea, la București, din 1909, cînd a trecut munții, destul de zgîriat, trăind din publicistică și slujbe pasagere, de-abia în 1916 putîndu-și aduna în volum schițele publicate în presă. În 1912, se căsătorește cu actrița Fany Rădulescu, care avea, din altă căsătorie, o fetiță, Puia. Mai tirziu cele două femei vor păzi bine existența scriitorului, nelăsîndu-l să se abată de îndatoriri, inclusiv de dese solicitări bănești venite de la Ludovica, frații și surorile sale. S-a instalat cam de la început o stare surdă de tensiune, care uneori dădea în clocot, între scriitor și familia sa de origine. Asta deși scriitorul, cînd și cînd, săritor, dădea o mină de ajutor, răspunzînd, cu inima largă, prea deselor solicitări. Dar alte ori, nu puține, rămînea impasibil, chiar la epistolele bine agresiv-revendicative ale mamei tale. Într-o scrisoare din noiembrie 1923 (prima e datată 9 octombrie 1910) îi scria: "Ne-ai avisat că te-ai căsătorit, m-am bucurat; dar tot nu ți-am putut cunoaște anima nici a ta nici a soției tale. Acuma de cînd văd că te interesez de frații tăi mai mici și de viitorul lor, te cunosc că ești al meu cu totul, că nu tot promiți, ci taci și faci. La fapta nobilă a ta, nu te pot

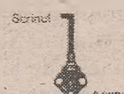
glorifica numai pe tine, ci mai mult pe soția ta, pentru că, dacă dînsa ar fi contra, tu nu ai putea face asta faptă." (Se referă la faptul că tinerii soți Rebreanu au primit să o găzduiască pe Rița, în timpul studiilor la București.) În următoarea epistolă, datată 20 iunie 1914, le descria împrejurările în care s-a prăpădit soțul ei și tatăl lor. Asta după ce, în ziua morții tatălui, îi telegrafiasc lui Liviu, dar acesta n-a venit la înmormîntare (nici nu putea veni, pentru că avea încurcături cu autoritățile militare maghiare), mulțumindu-se cu o scrisoare îndurerată. Rămăsă cam fără mijloace, pînă a-i veni pensia, Liviu n-a pregetat ca, la cerere, să-i trimită mamei ceva bani ("După moartea lui nu am avut în casă nici un ban, și banii de la voi ne-au ajutat mult"). Într-o următoare epistolă îi cerea lui Liviu un "pachet cu bucate... care ne-ar folosi mai mult decît banii". A șaptea epistolă e expediată din Cluj (unde se stabilise deocamdată), în 7 noiembrie 1921, și cerea stăruitor bani lunar: "Nu știu primita cea scrisoare, dăra pe scurt vă spun că sunt avizată la ajutorul vostru, pe care cred că nu-m/i/ veți lua în nume de rău... Veți lua la cunoștință durerea mea și nu mă veți lăsa aruncată pe drumuri și fără ajutor, im/i/ veți scrie că mă puteți ajuta lunar cu ceva anumită sumă". Scriitorul, care tocmai se saltase bine în indeletnicirile sale, n-a răspuns speratei scrisori a mamei, încît aceasta a revenit în stăruința ei după bani. Dar, în 1923, învățată fiind, Ludovica l-a vizitat, la București, pe fiul ei mai mare, realizîndu-se, poate, necesarele concilieri. Însă, în aceeași scrisoare din martie 1923, îl chema pe Liviu la Cluj pentru a o ajuta să-și găsească altă locuință. Nu s-a dus la Cluj. Dar Liviu îi scria mamei, în acel an 1923, că s-ar angaja să-i acorde 200 lei lunar, cu restul contribuind ceilalți frați și surori. Cum reiese dintr-o epistolă din aprilie 1924, i-a scris mamei și i-a trimis bani ("epistola și paralele le-am primit la timpul lor"). Dar îl ruga să-i aloce o sumă lunară ("să mă ții și pe mai departe în evidență între aranjările tale lunare ca să nu ne mai împingă necazu la scrisori cu vorbe neplăcute"). Fiul a trimis, chiar dacă nu lunar, sume de bani mamei. Aceasta, firește, era impacientată, stabilind chiar suma lunară pe care o așteaptă ("ci tu, în fiecare lună-m/i/ trimite 500 lei... de nu mă ascult după astă scrisoare care o dau recomandată voi fi

nevoită să mă folosesc de toate armele. Te voi face de minune la lume că nu mai am cu ce să te acopăr, că ce am avut mi-am nimicit pentru minciunile tale... Am spersat multe parale scriindu-ți tot recomandată și am ajuns de am reclamat scrisorile care văd că le-ai primit și nu voiești să mă cunoști. Azi e 17. Aștept pînă în 27 în ziua mult chinuită în 1885 a mea (ziua de naștere a scriitorului) și chiar în ziua aceea te voi publica înaintea lumii dacă tu nu voiești să mă cunoști". Și, încheia cu formulă ultimativă: "Adio pînă la a doua venire". Să recunoaștem că această scrisoare amenințătoare e scrisă de o femeie disperată, de aceea prea mult agresivă, care îl descoperea pe fiul ei, acum mare scriitor, surd la solicitările ei atît de disperat stăruitoare. E probabil că, de astă-dată, sub taria amenințărilor, să-i fi trimis ceva bani. Dar mama continua să ceară și în martie 1925, cînd îi reamintea frumos: "tu care ai fost învrednicit să fii născutul de o fecioară curată, rară, din multele numite fecioare". În noiembrie 1925, stabilită la Aiud, îl ruga din nou pentru ajutor lunar: "să dai ajutor corespunzător pentru două persoane care sunt nevoite de ajutor", ba chiar adăuga grijulie dar tot pe ton amenințator: "Te sfătuiesc atîta să faci ce ai zis mai înainte. Să trimiți la banca Goronul anumită suma din care să scot eu lunar *una mie de lei* și Iuliu (al doilea născut al Ludovicăi, n.m.) încă face așa. Apoi eu cu acelea parale mă voi îngriji să fie copilu în ordine și eu cu toate de lipsă". Este probabil că această indicațiune nu a fost ascultată, pentru că, la 1 ianuarie 1926, urmează alte reproșuri despre scriitor și fratele său Iulius ("La Dumnezeu mă mulțumesc dar de copii nu pot să zic că e mai bun unu decît altu. Cu tot sunt unelte satanele. Le pare rau și după mîncarea ce o mînc." În februarie 1927 revenea cu cererile ei de bani, amintindu-i: "nu pretinde să te răfuiești cu 2500 pe an, că mi/i/ rușine de ginere?" Așadar, o sumă anuală vărsa scriitorul în contul mamei sale. Dar ei i se părea prea mică, cerînd augmentarea ei. Ba solicita să-i împrumute, periodic, și permisul de cale ferată și chiar un carnet de călătorie pe numele ei, asigurîndu-l că nu-l va deranja în București, după ce l-a vizitat de patru ori și i-a prea ajuns. "Nu-ți/i/ fie frică că te voi incomoda pe tine cu vizitele mele. Nu dragu mamei copil mult iubit. Fii domn cît de mare, cît de bogat, că eu nu mă închin nici la una." În 18 decembrie 1927, după ce de ziua lui de naștere îl felicitase călduros, exclama cu bucurie răbufnită: "Mă bucur că barăm într-un an văd scrisoarea ta, pe care o prețuiesc mult, nu pentru că este a unui om mare în lume, ci pentru că e a copilului meu mult iubit." Nu putea însă ocoli un reproș. Și anume că el nu are "pe nime decît soția și copilu tău". Adaugă că e mulțumită că a primit de la fiul ei dinții 2000 de lei "de care sunt foarte mulțumită". Și în aprilie 1929 preciza că "în urma scrisoarei tale am fost cu toții fericiți; dar mai cu seamă eu, că mi-ai promis că-m/i/ vei trimite parale în curînd". Însă, tot în 1929, se plîngea că ea tot scrie "totuș nu primesc nici un răspuns", cerîndu-i, evident, ajutoare bănești pentru întreținerea fratelui Tiberiu, ce se pregătea pentru examenul de bacalaureat ("Dar i-ar trebui ceva ajutor, nu știu cine l-ar ajuta?! Ar trebui să fii precaut că acum ai leafă mai mare decît tot ace/i/a care te scutesc de povare, cum se zice, să nu te împovărez cu susținerea mamei și a fratelui". Cînd, în același an 1929, mezinul Tiberiu a intrat la universitate, mama revenea: "A cerut ajutor de la tine însă n-a capătat

Ludovica Rebreanu

Adio pînă la a doua Venire

Epistolar matern

Ludovica Rebreanu, *Adio pînă la a doua Venire*. Epistolar matern. Ediție îngrijită, prefată și note de Liviu Malița, Editura Biblioteca Apostrof, 1998.

nici un răspuns. Deci te rog să-l ajut tu pentru mine și să-m/i/ trimiți zece mii de lei (va să zică) una sută de zloț din care să-i plătesc datoriile ce le-a făcut Strat pentru el... Nu putem pretinde ca el, un strein, să facă totul și voi ori tu, fratele lui, să nu-l ajut... Mi-ai promis încă din primăvară că-m/i/ trimiți 5000 de lei, și ai uitat, acum dacă mă vei mai amîna și uita, n-a fi bine. Tu nu-ți poți închipui cîta suferință am eu unde văd că ești atît de strein de mine și de ai tei, încît dacă cineva m-ar întreba că de ce ești vrednic?! Aș zice că pentru mine nu ești nimic - cînd tu știi cît am suferit în case streine și ție nici nu ți-a păsă ca mamă-ta e pe drumuri. Sunt nervoasă și aștept răspuns." În 26 noiembrie 1931, în preajma aniversării zilei sale de naștere, mama îl felicită duos, neuitînd să menționeze că "nu s-a arătat mamei sale nici cu o scrisoare de 3-4 ani în urmă". Revenea, în vremea grea a crizei economice, solicitînd, din nou, ajutor pentru Tiberiu și pentru ea: "Trimite-m/i/ ajutorul acela promis și pretins, nu mă lăsa uitată cum ai datină, că ești bărbat și poți să ajut pe o văduvă și un orfan, de ar fi ace/i/a chiar streini, nu mamă și frate... Scriu aspru că eu nu pot să nu arăt adevărul. Dacă tu ai fi cum trebuie, și eu aș fi mai fină". În octombrie 1932 îl amenința de-a dreptul, din nou: "Dacă nu-m/i/ vei răspunde la scrisoarea asta ca și la alte multe cîte ți-am scris, să ști/i/ că voi fi silită să merg la București, să mă înțeleg cu tine personal, că între noi sunt pedice de nu ne putem înțeleg". Și tot așa înainte, deși în 1940 îi mulțumea că a primit un stipendiu de zece mii lei, lucru repetat în decembrie 1943. E ultima scrisoare din volum. Ludovica avea 78 de ani și fiul ei 58. Dar fiul era mai bolnav decît mama, încercat rău de un cancer la gît, care l-a răpus la 1 septembrie 1944, pe cînd mama sa i-a supraviețuit cu șase luni.

ACEST extraordinar fond epistolar a fost descoperit integral de dl. Liviu Malița, care pregătește un doctorat despre opera lui Rebreanu. Mai înainte cu ani, dl. Nicolae Gheran a reproduș unele dintre aceste scrisori. Dar publicarea lor integrală e un act de restituire, echivalînd cu un important act de cultură. Ediția e ireproșabilă sub raportul transcrierii filologice și a aparatului critic (notele și prefata), avînd avantajul de a prezenta, facsimilate, textele scrisorilor teribilei Ludovica Rebreanu. Editura "Biblioteca Apostrof" a d-nei Marta Petreu are meritul de a fi tipărit această frumoasă, emoționantă ediție.

INSTITUTUL EUROPEAN
NOUTĂȚI

Colecția OGLINZI PARALELE

Nicholas M. Nagy-Talavera

N. Iorga — o biografie

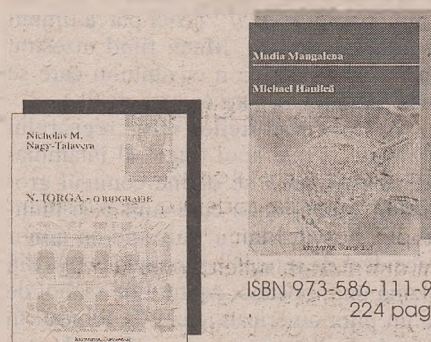
Traducere de Mihai Eugen Avădanei

Cuvînt înainte de Kurt W. Freptow

Colecția INOROG

Michael Hăulică

Madia Mangalena

ISBN 973-586-177-1
480 pag

ISBN 973-586-111-9
224 pag

În curs de apariție: Adrian Nicolescu, *Istoria civilizației britanice* (Colecția Sinteze)

Iași • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600
Tel-fax: 032 / 230197 • tel 032 / 233800 • tel. difuzare 032 / 233731
e.mail: euroedit@mail.dntis.ro • http: //www.nordest.ro/home.htm

Colapsul și localurile intime

ACUM trei săptămîni, d-l Radu Vasile ne anunța că s-ar putea ca în curînd să intrăm în colaps și că, dacă vom intra, ne va spune domnia-sa ce lucruri groaznice fac unii dintre adversarii săi politici. De atunci, situația din țară s-a înrăutățit în mod simțitor, dar premierul a primit un nou vot de încredere și a revenit la sentimente mai bune. Poate și pentru că, între timp, a fost lansat, cu mult succes și ca poet. Nu doar de eseistul Andrei Pleșu, pentru care această *încercare* a constituit un exercițiu de diplomatie, ci și de președintele Uniunii Scriitorilor. Din moment ce tot a ieșit de la guvernare și avea *tim-pul socialmente necesar*, era păcat să nu ia parte și d-nul nostru la acest mare eveniment literar.

Dacă președintele Ulici nu-și putea refuza bucuria de a-l face pe premier să perceapă intrarea în rîndul nostru ca pe un fel de intrare în NATO, președintele Emil Constantinescu și-a refuzat-o. Mai mult decît afit, gurile rele spun că sila manifestată recent de domnia-sa față de clasa politică s-ar datora faptului că tocmai citise volumul de debut al domnului prim-ministru. Dar eu refuz să cred că o carte de versuri ar fi putut să-i dea unui intelectual sensibil ca dînsul un gînd afit de sinistru. Poate nu de faptul că țara moare și d-l Radu Vasile scrie versuri, ci de frumusețea acestora s-a cutremurat. Sau de colapsul care se apropie cu pași repezi, chiar dacă premierul, copleșit, pe de-o parte, de încrederea partidului, pe de alta, de a filozofului Andrei Pleșu și a criticului literar Laurențiu Ulici, pare să fi uitat cu desăvîrșire. Și dacă ar fi uitat numai premierul... Dacă n-ar fi uitat toată clasa asta politică *murdară și mizerabilă*, în care domnul președinte *e cel dintîi*. Fiindcă, altfel, cum ar fi fost posibil ca, în ziua cînd s-a ajuns ca dolarul să fie vîndut cu 20-25 de mii de lei, să nu se vorbească despre asta, ci despre avantajele pe care le-ar avea legalizarea prostituției și înființarea *localurilor intime*.

Care, după cum spunea un senator, pe cît de grav, pe afit de pătruns de grija de a nu vorbi de funie în casa spînzuratului, ar avea marele avantaj de a face ca beneficiile dobîndite printr-o profesie *veche de cînd lumea* să nu ajungă în buzunarul unui nene ori altui, ci să intre în bugetul statului. Încercînd să-i iasă în întîmpinare, celebra Andreea Esca - pe care chiar nu are de ce să o preocupe problema leului - și-a exprimat teama că votarea acestei legi afit de necesare ar putea întîmpina greutăți din partea Bisericii. Pentru că, la fel ca în cazul homosexualilor, ea nu înțelege că intrarea în Europa ar impune o astfel de reglementare. Și, cum era de așteptat, toată lumea bună chemată să-și dea cu presupusul, a aprobat-o. O singură invitată, specialistă în psihologie, și nu în de toate, a cutezat să-i explice că Biserica nici n-ar putea să aibă altă atitudine decît de împotrivire, *profesia* în discuție fiind cea mai veche, dar nu și cea mai morală din cîte există. Tot de la această invitată am aflat că, într-o țară democrată cum este Suedia, *cea mai veche meserie* e tolerată, dar clienții bordelurilor sînt amendați pentru frecventarea acestora. Pe cînd proiectul de lege inițiat de distinsa deputată PD Mariana Stoica spune că localurile intime de la noi vor constitui un spațiu destinat *prestării unor servicii specifice relațiilor normale dintre cele două sexe, cu asigurarea regulilor necesare de igienă și discreție*. Lucru care ne-ar face ca, la acest capitol, să fim *mai europeni* decît suedezi.

Numai că, din păcate, statutul localurilor intime, care *asigură discreția*, ar putea fi, din capul locului, compromis prin punerea lor sub tutela domnului Viorel Lis, fiindcă dînsul ne-a spus deschis că viața sa intimă ar fi fost distrusă de partid și nu poate trăi ca un pustnic. Dar, cum actualul primar al Capitalei e trecător, iar meseria la care se referă proiectul în discuție nu este doar veche, ci și de viitor, să nu-i frustrăm pe cei ce

optează pentru ea de dreptul de a o practica în mod legal din cauza dumnealui. O problemă și mai delicată pe care o ridică proiectul în discuție este dacă obligativitatea de a servi orice client prevăzută în el poate fi respectată. Pentru că, oricîte asigurări ar primi onorata clientelă prin lege că totul va merge ca pe roate, probabil că există și unele situații cînd chiar nu se poate. Drept pentru care, poate ar fi necesar ca, măcar în această privință, să fie consultați și cei ce *beneficiază prin profesia aleasă* de mult discutată reglementare. Dacă nu pentru altceva, pentru că ea oricum va avea și alte consecințe neprevăzute. Întîi pentru că - după cum spune proiectul aflat pe masa Parlamentului - localul intim poate fi frecventat de orice persoană care a depășit vîrsta de 16 ani. Or, bietul politician român e și el un bărbat. Sau o femeie, mai mult sau mai puțin emancipată. Și nu poate să-i ia nimeni dreptul de a se bucura de binefacerile acestei legi care marchează evoluția societății noastre numai pentru că e deputat sau deputată, ori pentru că are o funcție și mai înaltă în statul nostru creștin-democrat. Dar, în pofida asigurării prin lege a discreției, e greu de crezut că la localul intim păstrarea secretului de stat ar putea fi mai sigură decît la SRI, de unde se scurg atîtea informații. Fiindcă atunci ar însemna să ne punem problema unei rotații, care, la rîndul său, ar avea fel de fel de implicații nedorite. Înainte ca legea să fie votată, poate ar fi bine să ne întrebăm, de asemenea, cum ar putea evolua prin intrarea ei în vigoare circuitul campaniilor de denigrare făcut în fața unei nații aduse la limită, care, altfel acceptă această reglementare. Oare un om politic care frecventează un bordel va fi privit și el ca oricare altul și asta va rezolva implicit și marea problemă a sexgate-ului dimbovițean?! Avînd în vedere lumea în care trăim, în fine, poate că ar fi necesar să ne mai gîndim dacă igiena garantată de *localurile intime* va fi aceeași pentru toți cei ce la vor frecven-

ta, ori va funcționa și în cadrul lor *imunitatea parlamentară*.

În pofida seriozității cu care a fost pusă aceasta problemă delicată de către d-na deputată Mariana Stoica, nu este exclusă nici posibilitatea ca proiectul dumneaei de reglementare a prostituției să nu-i aducă Partidului Democrat capitalul electoral scontat, ci, dimpotrivă, de vreme ce liderul lui oricum era considerat imoral de către partenerii săi la guvernare. Lucrul acesta este de așteptat, avînd în vedere că oferta lui Ion Iliescu îi dă lui Emil Constantinescu posibilitatea de a renunța la *relația nepotrivită* cu Petre Roman. Faptul că adepții cei mai înverșunați ai șefului statului îl învinuiau pe șeful senatului chiar pentru că a condus FSN-ul alături de celălalt emanat nu contează. La noi, reproșurile nu trebuie să aibă neapărat o logică. Patriarhul Teoctist e învinuit că a fost omul lui Ceaușescu de către aceiași analiști care admit în mod tacit temenelele sale în fața lui Emil Constantinescu sau vița-vercea. Contestarea acestuia pare să fi devenit prin sine însăși o dovadă de emancipare și de occidentalism. Ca atare, faptul că Înalt Prea Sfinția Sa e învinuit și pentru că nu pledează pentru legalizarea prostituției nu e de mirare.

Dar să nu intrăm în implicațiile morale ale acestui proiect și ale dezbaterii lui care nu pot fi comentate așa, printre altele. Să acceptăm că legalizarea prostituției ar fi absolut necesară - de vreme ce atîția lideri de opinie au ținut să vorbească despre efectele ei binefăcătoare chiar în ziua cînd moneda națională a dat cele mai clare semne de prabușire - și să sperăm că la localurile intime nu se va intra în mod prematur în colaps, iar țara care moare ar putea să fie salvată prin profesia asta *veche de cînd lumea*, ce se dovedește încă o dată a fi nepieritoare. Dacă nu pentru altceva, pentru că oricum nu prea mai avem ce spera.

Lecturi

În oraș se întîmplă ceva...

CU TOTII știm (și nu cred că vom uita vreodată) ce s-a întîmplat în acea zi de 21 decembrie 1989. Pentru că ceva s-a întîmplat. "CEVA" cu majuscule, așa cum îl scrie Horia Pătrașcu. Ceva cu mult mai important decît faptul că ziua aceea "a fost surprinzător de caldă, iar oamenii au umblat, prin oraș, în talie".

Deși așa trebuie să li se fi părut, la început, și personajelor romanului *Asfalt* (Editura Albatros, 1998) al lui Horia Pătrașcu, cei cinci muncitori (patru bărbați și o femeie, purtând toți nume biblice - Ion, Luca, Matei, Marcu, Maria), chemați să repare o conductă de gaze în Piața Romană. Cei patru evangheliști de circumstanță (care rămân, în final, doar... doi, Luca dovedindu-se a fi securistul, teroristul, întrușipare a diavolului care o pîngărește pe Maria, iar Ion fiind lovit de un glonte rătăcit) nu vor reuși să eludeze realitatea de care par ruși. Ei refac, simbolic, apocalipsa pe care au trăit-o românii în zilele lui decembrie 1989.

Există, în romanul lui Horia Pătrașcu, o opoziție a planurilor interior-exterior, groapa în care coboară muncitorii și lumea de afară. Până la un punct, groapa capătă o funcție protectoare, izolându-i pe cei dinauntru de atmosfera tensionată de deasupra, care va exploda o dată cu lăsarea nopții. La ei ajung sunete îndepărtate, zvonuri, imagini discontinue (Horia Pătrașcu fiind, în acest sens, un maestru al gradației) - coloana de manifestanți mărșăluind spre Piața Palatului,

elicopterul care survolează orașul, TAB-ul singuratic "bolovan din oțel cambrat pe la colțuri, care se rostogolește acum alunecînd în tăcere și fără a da socoteală la nimeni aici... *pe asfalt*" (asfaltul ca simbol al habitatului urban, dar și al unei lumi uniforme, cenușii, în care până și câinii i-au împrumutat, printr-un fel de "mimesis", culoarea) și, în sfîrșit, trasoarele care brazdează cerul, anunțînd, cumva, "începutul sfîrșitului".

Dihotomie interior-exterior îi corespunde, totdeauna, una a timpurilor; fiecare percepe timpul în felul său, fiecare își reprezintă, cum ar spune Husserl, propria lume: pentru cei de-afară, de pe străzi, clipa a explodat, "timpul nu mai are răbdare"; infernul în care se trezesc aruncați seamănă cu un tunel traversat în cea mai mare viteză, printre străfulgerări de lumină. Pe mulți aceste străfulgerări îi vor face să plonjeze definitiv în beznă. Pentru cei de jos, muncitorii din groapă, timpul este același ca până acum, este timpul "dînaite de '89", ca să spunem așa; zile de muncă (cu sau fără ghilimele, că doar era epoca lui "Noi cu drag muncim!"), cu obligatoriile pauze pentru țigari sau povești din tinerete, zile în care nu se întîmplă mai nimic. Rutină. Un timp care se scurge egal, fără incidente: "im osten nichts neues", pe frontul de est nimic nou. Tocmai această mentalitate a unui timp anchilozat, întepenit parca în tipare absurde de care oamenii încercau, "chacun à sa manière", să facă abstracție, o surprinde Horia Pătrașcu în proza sa.

Gesturile, ticurile verbale, clișeele limbii de lemn, incomprehensibile pentru omul simplu, care le stâlcește intenționat sau nu, fac obiectul unui minuțios studiu comportamental. Ne dăm astfel seama că de greu poate demara o zi de muncă, după atât de necesara împărțire, "trasare" a "sarcinilor". Urmează două, trei lovituri îndărjite de tîmăcop și binemeritata pauză pentru o țigară sau un gât de palincă. Pare a se fi petrecut o răsturnare a ordinii firești: pauzele sunt întrerupte de reprize de muncă, și nu invers. "Opriți totul, răcni tot acum Matei, și se opri totul. *Facem pauză!*" (Aici parcă timpul ascultă de oameni, Matei fiind înzestrat cu însușirea divină a cuvîntului care se face faptă pe măsură ce este rostit.)

În fine, în al treilea rînd, registrului dramatic și mai apoi tragic al întîmplărilor exterioare i se opune comicul grotesc al situațiilor în care sunt puși muncitorii. Astfel, Marcu, suferind un minor "accident de muncă", scoate la iveală din cizmă un... bocanc, captură de război de la un pilot american, căzut la Ploiești în spatele livezii tatălui său; militarul, care păzește ambasada își face gimnastica mintală troznindu-și, "plăcut", oasele cefei; tentativa securistului Luca de a-l trage de limba pe bătrînul Matei eșuează lamentabil: ("Burghezia a săpat aici adînc, a fost bulevardul ei: anii '30, ce să ne mai dăm noi cu presupusul...?! Nu-i așa, nea Matei?! Nu-i așa, bătrîne domn care ai apucat și alte vremuri, nu doar cele de astăzi... <apocaliptice>?!")

HORIA PĂTRAȘCU

ASFALT

PORNED

ALBATROS

...Privindu-l atent, bătrînul domn dădu să-i răspundă. Nu reuși:

"<Apoca - ce?!> - mormăi totuși în sine", până la descrierea ciorapilor groși, "împlețiți" ai Mariei, semn al bunăstării unor vremuri în care până și acest umil accesoriu vestimentar, atunci cînd se găsea, arăta oribil. Dar, mai presus de orice, replica fulminantă, memorabilă a aceluiași Matei cînd li se reproșează faptul că au săpat...în cu totul alt loc decît cel care le fusese indicat: "Păi...ce să facem?! (...) Nu facem nimic: mai săpăm o dată!...Mai facem o groapă - mare brînză!"

Dan Croitoru

Dorin
Tudoran

PUPAT TOȚI PIAȚA UNIVE'SITĂȚI

UMBRA LUI CROMWELL LA COZIA

Ideea de a transmite textele pentru *România literară* nu prin fax, ci înainte, ci prin e-mail nu s-a dovedit prea fericită. Începând cu *Umbra lui Cromwell la Cozia (I)*, în procesul de transmitere a textelor s-a produs o eroare: *României literare* i-au parvenit versiunile de lucru ale textelor respective, și nu forma lor finală. Dacă în cazul primului text diferențele sînt oarecum suportabile, în cazul celui de-al doilea consider absolut necesară retipărirea lui în forma finală. Îmi cer scuze cititorilor și revistei pentru inconveniențele produse și constat că, pînă la urmă, prietenul cel mai de nădejde al omului rămîne tot omul; computerul nu poate încă repara neatenția celui ce-l folosește.

(II)

DE CE se arată democrațiile occidentale atît de îngăduitoare cu unele autocrații liberale? Iată o întrebare ce revine cu o anumită periodicitate. Unul din răspunsuri, chiar dacă nu suficient de convingător, rămîne acela că democrațiile occidentale au parcurs ele însele acest drum - autocrație, autocrație liberală, semi-democrație, democrație. Își amintesc de el, de obstacolele pe care le-au avut de rezolvat și nu se așteaptă la minuni din partea celor ce abia au luat acest drum în piept. Fareed Zakaria reamintește că: "În 1830, Marea Britanie, în anumite privințe cea mai democratică națiune europeană, permitea doar unui segment de 2% din populație să voteze pentru una din Camerele Parlamentului. După 1867 acest număr creștea la 7%, iar după 1880 atingea aproape 40%. Abia la sfîrșitul anilor 1940, majoritatea țărilor occidentale devenea cu adevărat democrații prin introducerea sufragiului universal pentru adulți. Dar cu o sută de ani mai devreme, spre sfîrșitul anilor 1840, cele mai multe dintre ele adoptaseră importante componente ale liberalismului constituțional - statul de drept, drepturile proprietății private și, în mod treptat, separarea puterilor, libertatea cuvîntului și cea a asocierii. Pentru bună parte a istoriei moderne, ceea ce a caracterizat guvernele în Europa și America de Nord și le-a deosebit de cele din alte părți ale lumii a fost nu democrația, ci liberalismul con-

stituțional. 'Modelul occidental' este simbolizat cel mai bine nu de plebiscitul maselor, ci de judecătorul imparțial."

Este un răspuns vizînd politicul, o explicație care include și judecarea moștenirilor. Myron Weiner, care s-a ocupat exact de legătura dintre un trecut constituțional și un prezent liberal democratic, consideră că, pînă în 1983: "Fiecare țară din Lumea a Treia care s-a ridicat de sub stăpînire colonială pînă la cel de-al doilea război mondial avînd o populație de cel puțin un milion de locuitori (și aproape toate coloniile cu o populație chiar mai mică), țară avînd o experiență democratică neîntreruptă, este o fostă colonie britanică." Comentariul lui Zakaria rotunjește concluzia: "Dominația britanică nu a însemnat democrație - colonialismul prin definiție este nedemocratic -, ci liberalism constituțional. Moștenirea britanică a legii și administrației s-a dovedit însă mult mai benefică decît politica Franței de a acorda drepturi electorale locuitorilor unora din coloniile sale."

Un alt răspuns la nedumerirea amintită este mai degrabă unul de natură economică. În esență, el se bazează pe convingerea că stabilitatea economică poate determina stabilitatea politică într-o măsură mai mare decît poate influența stabilitatea politică o viguroasă stabilitate economică. Din nou, alegerile libere și corecte nu asigură stabilitatea economică a unei țări, echilibru fără de care valorile politice ale democrației își pierd mult din semnificație, dacă nu devin

chiar irelevante pentru cetățeanul strivit de griji. Robert D. Kaplan ilustrează acest adevăr cu declarația unui șomer tunisian: "... avem o rată a șomajului de 25%. Dacă organizezi alegeri într-o astfel de conjunctură, rezultatul acestor alegeri va fi un guvern fundamentalist și violențe de felul celor din Algeria. Mai întîi creează o economie și apoi bate-ți capul cu alegerile." Evident, este o judecată reducționistă, dar adevărul pe care-l exprimă e de neocolit.

Singură, nici deschiderea vieții politice (pluripartitismul) nu garantează mare lucru. Mai mult, în fața unor examene serioase, ea se poate dovedi un progres de natură mai degrabă cosmetică, decît o asumare a valorilor democrației liberale. Realismul în cîntărirea alternativelor nici nu vine întotdeauna din partea lumii occidentale. Kaplan menționează un exemplu care a făcut destulă vîlvă în mediile de specialitate. Este vorba de o declarație a președintelui ugandez, Yoweri Museveni, un realist pe care Kaplan îl definește drept un despot luminat de felul celor cărora le dădea creditul său Thomas Hobbes. "Se întîmplă", scria Museveni, "că sînt unul din acei oameni care nu cred în democrația pluripartită. De fapt, în ceea ce privește Africa de astăzi, sînt chiar un adversar al unei asemenea democrații... Dacă cineva ar pune pe picioare un sistem pluripartit în Uganda, un partid nu ar putea să cîștige alegerile dacă nu ar găsi o cale de a diviza 94% din electorat, și aici intervine problema esențială - tribalismul, religia sau regionalismul devine cauza unui partizanat intens."

De ce a fost ascultat cu atenție un om care vorbește astfel? Pentru că sub conducerea lui nedemocrată Uganda înregistrează, anual, rate impresionante ale creșterii economice (10%) în pofida disputelor tribale din nordul țării; pentru că sub comanda lui, în 1986, a fost capturată Kampala, capitala țării, fără ca un singur

magazin să fi fost devastat. Aceste lucruri, și altele de aceeași natură, au făcut să se estompeze imaginea celui Museveni care a amînat alegerile pînă a fost sigur că ele îi vor da cîștig de cauză. După ce operează cu alte exemple de același fel, Kaplan scrie: "Concluzia care trebuie trasă nu este că dictatura e bună și democrația este rea, ci că democrația se ivește, cu succes, la lumină drept cea mai importantă cucerire printre alte realizări economice și sociale."

Robert D. Kaplan face chiar un pas mai departe, unul foarte riscant, asumîndu-și riscurile de a irita profund afit *mainstream*-ul cultural american, cît și *establishment*-ul politic. El crede că, afită vreme cît o societate nu a atins nivelul de dezvoltare pe care l-a descris Tocqueville analizînd America, democrația se poate trezi în situația de a deveni chiar contraproductivă: "Parțial s-ar putea ca Rusia să se prăbușească din cauză că este o democrație, iar China să reușească tocmai pentru că nu este o democrație." Ce te faci în fața unei realități explicate cu argumente convingătoare (cel puțin așa crede Kaplan) de un expert asiatic ca Ross Munro potrivit caruia chinezii sînt mai bine pregătiți de regimul autocratic ce conduce țara să facă față decideratelor erei postindustriale decît locuitorii Indiei care trăiesc într-o democrație?

La un an după publicarea analizei din *The Monthly Atlantic*, Robert D. Kaplan pune la dispoziția membrilor Asociației Internaționale a Consultanților Politici un document intitulat *Viitorul democrației - Partea a doua*. Concluziile acestei "aduceri la zi" sînt foarte tranșante: "Cînd este analizată situația unei țări, cel mai important criteriu nu va fi felul sistemului politic, ci valorile elitei. Acolo unde elitele au valori progresiste, hrînite de un spirit burghez, chiar și o autocrație va fi considerată umană. Dar acolo unde elitele au valori negative, ca în Rusia și Venezuela, nici măcar democrația nu va salva țara."

Mesajul este limpede - pacea socială și stabilitatea economică asigurate de autocrații (liberale sau nu) afită uneori mai mult decît retorica unei democrații (liberale ori neliberale) incapabilă de a produce exact liniște socială și un nivel de trai decent. Etichetele încep să intereseze din ce în ce mai puțin. Sau, cum spune, Fareed Zakaria: "Dacă o democrație nu apără libertatea și legea, faptul că e o democrație reprezintă o slabă consolare." De aceea, goana după imagine bună în afară este o nerozie, afită vreme cît treburile merg din ce în ce mai prost înăuntru. În pofida oricărui eforturi cosmetice, la un moment dat imaginea respectivă nu mai poate arăta substanțial diferit decît realitatea "în numele căreia vorbește". Cu alte cuvinte, dacă d-l Iliescu ar fi reușit să asigure țării pace socială și un minim de bunăstare, probabil că destule democrații liberale ale Occidentului s-ar fi sinchisit destul de puțin că domnia sa va fi ajuns despotul luminat pe care și-l dorea, poate, camarila din jurul său. Sprijinul extern n-ar fi fost cu nimic mai firav decît cel de care s-a bucurat originala sa democrație. Dimpotrivă, ar fi trecut dincolo de kilometrii declarațiilor de complezență, dincolo de țărul restrîns al investițiilor nesemnificative (ne-strategice), dincolo de încurajările ce nu costă nimic - "Sînteți pe drumul cel bun, dați-i bice!"

Din nefericire, d-l Constantinescu (camarila sa, de asemenea) nu-mi pare să aibă o înțelegere mai bună a realității decît cel despre care vroia să afle, cu orice preț, de crede ori nu în Dumnezeu. Și-apoi, d-l Constantinescu ar fi trebuit să afle de la consilierul său în probleme de *econo-mistică*, călugărul Vasile de la Muntele Athos, că Dumnezeu îți dă, dar nu-ți bagă și-n sîn.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica
Zafiu

NUMELE PROPRII

CARTEA Domniței Tomescu, *Gramatica numelor proprii în română*, București, All, 1998, e, între aparițiile lingvistice din ultimul timp, una care poate interesa, în afara specialiștilor, un public mult mai larg. În genere, onomastica e - ca și etimologia - un domeniu lingvistic care se deschide curiozității culturale generale: originea cuvintelor, relația dintre nume și obiecte și mai ales dintre nume și persoane, cu implicațiile lor istorice, sociologice și psihologice - pot deveni un subiect de investigație de-a dreptul fascinant. Studiul Domniței Tomescu nu e o carte de popularizare: are o miză lingvistică foarte serioasă, oferind prima descriere completă și sistematică a comportamentului morfologic al numelor proprii românești. Prezentarea strict gramaticală, clară și riguroasă, fixează punctele de reper indispensabile pentru a vorbi despre statutul special pe care îl au în limbă numele proprii. Autoarea a ales drept categorii onomastice reprezentative - care ilustrează de fapt și complexitatea domeniului, în interiorul caruia diferențele de uz pot fi foarte mari - numele proprii de persoane (antroponimele), divizate în prenume și nume de familie, numele proprii de animale (zoonimele), numele de locuri (toponimele) și cele ale corpurilor cerești (astronimele). Fiecare din aceste categorii e supusă unei examinări formale, în funcție de parametrii flexiunii nominale: gen, număr și caz. Un capitol introductiv despre prezența numelui propriu în gramaticile românești, precum și prezentarea concluziilor după fiecare categorie discutată asigură completitudinea demersului științific. Dincolo de acestea, descrierea formală oferă bază pentru observații foarte interesante, și care ar trebui în primul rînd relevate pentru a dovedi interesul mai larg al cercetării în cauză. Investigația gramaticală e un prilej pentru a inventaria principalele caracteristici ale sistemului antroponimic românesc, bazat pe diferența dintre subsistemul onomastic popular și cel oficial (administrativ sau savant) și puternic determinat de particularitățile flexiunii nominale românești (aceasta se reflectă, de exemplu, în refacerea prin analogie a unor forme "nearticulate" ale numelor feminine: *Ană, Marie*). Aspectele cele mai variate și mai complexe privesc numele proprii de persoane. Date statistice utile ilustrează raportul de frecvență dintre diversele terminații ale prenumelor, în raport cu genul gramatical (de remarcat frecvența, creată mai ales de hipocoristice, cu care terminația -a, specifică substantivelor

comune feminine, marchează nume masculine: *Costică, Mitică*). Specifică e și existența "perechilor onomastice de gen", fenomen extins în română prin sufixare, cînd se pomește de la prenume masculine - *Călin/Călina, Adam/Adama, Filip/Filipa* - sau prin derivare regresivă, cînd se pomește de la feminine: *Brînduș, Corin, Isabel, Ortans* etc. - formate de la *Brîndușa, Corina, Isabela, Ortansa*. Amploarea fenomenului e pusă în legătură cu tradițiile onomastice de atribuire a numelui - după cel al unor rude de sînge sau al nașilor. Derivarea motională a unor forme feminine de la numele de familie e un fenomen inexistent în unele limbi, oficializat în altele (rusă, cehă) - dar care la noi, cu toată varietatea sufixelor de care dispune (a se vedea exemplele *Ianuloaia, Davideasca, Papadopolina, Grăurița* etc.) a rămas vechi și popular. Citatele literare atestă forme destul de rare de vocativ, la nume vechi dar și la împrumuturi recente (masculinele *Vladule, Mihule, Predo, Roberte, Octaviene*; feminine precum *Haricleio, Bertho*). Printre observațiile de detaliu, dar cu afit mai interesante, e cea asupra tendinței de a se evita prezența articolului nehotărît, determinarea prin adjective sau formarea unor plurale la numele proprii de familie provenite din nume comune ("un Pădure"; "săraca Mircea"). O contribuție importantă a cercetării constă în nuanțarea unor afirmații peremptorii despre absența pluralului numelor proprii. Analiza distinge între mai multe valori ale pluralului (care nu pot fi determinate formal, ci doar prin distingerea funcției în context): în primul rînd între cea care constituie o clasă pe baza comunității de nume (*Tachii, Popeștii*) și cea care presupune o utilizare figurată, metonimică sau/si metaforică. În domeniul toponimiei, observațiile cele mai interesante privesc frecvențele terminațiilor numelor de țări sau localități, contextele de dezambiguizare, posibilitatea de a forma un plural neutru de la numele de localități (*Bolintinuri, Clujuri*), refacerea unei forme de singular a toponimelor cu formă de plural (*Iasul, Bucureștii*) - acceptată ca tendință normală a limbii, de regularizare formală și semantică. Nu ultimul dintre meritele volumului e deschiderea pe care o oferă unor cercetări ulterioare: ceea ce se poate dori în primul rînd e continuarea demersului formal prin multiplicarea parametrilor istorici și sociolingvistici - urmărind diferențele de uz și de frecvență, tendințele și cauzele lor în diferite momente, medii sociale, situații de comunicare.

Slavici și arta autodist

**1. ARTA SINUCIDERII, VERSI-
UNEA FRANCOFONĂ.** Pe da-
ta de 6 decembrie, orele zece di-
mineața, postul de televiziune francez TV 5
transmitea un documentar despre România
(coproducție a unor Centre culturale fran-
ceze, dar și a vecinilor noștri) care se încheia
cu celebrele fraze ale lui Cioran:

“Mărturisesc că am considerat odinioară
ca o rușine faptul de-a aparține unei națiuni
care e oarecare, unei colectivități de învinși,
asupra originii cărora nu-mi era îngăduită
nici o iluzie. Credeam, și poate nu mă în-
șelam, că noi ne tragem din drojdia barbarilor,
din pleava marilor năvăliri din acele
hoarde care, neputincioase să-și continue
mersul lor spre apus, s-au ascuns de-a lungul
Carpaților și a Dunării, căutându-și loc de
somm; masă de dezertori la marginile Im-
periului, golani spoțiți cu un pic de latinitate.
Așa trecut, așa prezent. Și așa viitor.”

Mă gândeam, ascultând textul, că vecinii
noștri francofoni (și Centrele culturale fran-
ceze) o să mai citeze și elogiile pe care Cio-
ran le-a adus lui Hitler sau lui Zelea Co-
dresanu, sau cel puțin paginile sale antise-
mite. Nu, totul se oprea aici: era opinia care
trăgea cortina asupra unei emisiuni despre
români. Dacă un înțelept precum celebrul
nostru compatriot dă asemenea sentințe, pă-
reau să zică bravii realizatori, el le dă în
cunoștință de cauză. El este convocat ca un
expert, ca o autoritate: așa sunt românii. El
era invitat să tragă concluziile. De obicei,
încercăm să închidem ochii asupra paginilor
nefericite, conjuncturale, ale compatrioților
noștri. Fiindcă există asemenea pagini sinu-
cigase, chiar în operele importante ale cul-
turii române. Unele dintre ele sunt reluate la
alte și la alte vârste care ar dori să recu-
pereze anii tineri! Cine ar bănuși că în cele-
brul pasaj vibrează obsesiile anilor treizeci,
în care Cioran visa o “România în delir”?
Când educația Germaniei lui Hitler îl mode-
lase într-un anume fel?

Ar trebui să ne iubim marii scriitori cu
orgoliu, dar și cu înțelegerea unei arte pe
care ei o posedă cu asupra de măsură: *arta
sinuciderii*.

**2. SCHOPENHAUER EDUCA-
TOR.** Nu vom sublinia nicio-
dată îndeajuns rolul lui Eminescu¹⁾ în formarea lui Slavici. Provenit dintr-o
familie mai degrabă săracă, peregrinând pe
la școli aproximative, Slavici îl întâlnește pe
Eminescu într-un moment în care ideile de
autoritate intelectuală, protecție, formare
deveneau vitale. Tânărul cu o sănătate apro-
ximativă avea nevoie ca de aer de un astfel
de sprijin. Eminescu îi pune în mână cărțile
fundamentale, îi veghează lecturile, îi face
program de lucru. E profesorul, e inițiatorul,
e maestrul său spiritual. Eminescu îl învață
limba română, dar și istoria românilor. Îl
face luptător al unei cauze: cauza națională.
Slavici însuși va încerca să explice rolul lui
Eminescu în formarea sa. Primul capitol pe
care crede necesar să-l lămurească e Scho-
penhauer, gânditor iritant chiar și în anii
douăzeci ai secolului nostru:

“Să-ncepi cu Schopenhauer, îi spune
poetul, să treci la Confuciu și Budha, să
citești mai apoi ceva din dialogurile lui
Platon și știi destul.”

Și știi destul trebuie înțeles prin prisma
frazelor următoare:

“Fiindcă nu știam destul de bine nici
nemțește, nici franțuzește, am citit împreună
mai întâi *Despre rădăcina pătrată a princi-
piului rațiunii suficiente* apoi în franțuzește
traducerea *Dialogelor* lui Platon și din

L'Orient pittoresque despre budism și con-
fucianism.”

Nu trebuie să ne inducă în eroare
deplasarea către Platon sau confucianism.
Maestrul rămâne Schopenhauer:

“Abia-n urmă am citit singur celelalte
scrieri ale lui Schopenhauer, discutăm
mereu cu Eminescu, care nici atunci nici
mai târziu nu admitea vederile marelui
filosof german decât în ceea ce privește
principiile generale, că lumea cea adevărată
nu e cum o vedem noi, că sufletul e o ființă
neatârmată de trup și, că fundamentul
moralei e simțământul de compătimire, tot
adevăruri vechi și de-a pururea nouă.”

Intervine, deci, în istoria personală a lui
Slavici un maestru spiritual: e maestrul spi-
ritual al lui Eminescu și, într-un fel, al lui
Maiorescu: Schopenhauer.²⁾ *Schopenhauer
als Erzieher*, studiul lui Nietzsche trebuie re-
citit pentru a redescoperi locul filosofului în
a II-a jumătate a sec. XIX. Schopenhauer în-
seamnă întoarcerea la adevărurile esențiale,
cele ale vieții: “Iată tabloul întregii vieți și
învață din ea rostul vieții tale. Și invers:
citește numai viața ta și descifrează din ea
hieroglifa vieții universale.” Schopenhauer e
maestrul spiritual, e călăuză care propune
regăsirea Eului. Spune Nietzsche:

“Schopenhauer însuși pentru noi - adică
acel călăuz care ne conduce din peștera de-
primării sceptice... sus pe culmea contem-
plației tragice sub cerul nocturn, infinit,
instelat, și care s-a călăuzit cel dintâi pe sine
pe acest drum. Este un act de măreție că s-a
postat ca un tot în fața vieții pentru a o inter-
preta ca un tot.”

Schopenhauer a fost, crede Nietzsche,
vânat de trei primejdii: cea a însingurării,
cea a pierderii încrederii în adevăr și a treia,
cea a resemnării: un adevărat om trebuie să
năzuiască spre sfîntenie sau genialitate, a
rămâne doar la situația de “talentat” e o
rușine.

“Cele trei primejdii care îl amenințau pe
Schopenhauer ne amenință pe toți. Fiecare
poartă în sine o unică productivă, ca sâmbu-
re al ființei sale; și dacă devine conștient
de această unică, o aură stranie, acea a
omului neobișnuit, apare în juriul său.
Pentru cei mai mulți lucrul acesta este insu-
portabil: Pentru că ei sunt leneși, și fiindcă
acea unică atârna de un lanț de osteneli și
poveri. Fără îndoială că pentru omul obiș-
nuit, care se împovărează cu lanțul acesta,
viața pierde tot ceea ce așteptam de la ea în
tinerețe, seninătate, siguranță, lejeritate,
onoare; destinul însingurării e cel pe care i-l
fac cadou semenii; pustiul și peștera îl
așteaptă, să trăiască unde-o vrea.”

Schopenhauer ca educator e un text fun-
damental pentru cine vrea să înțeleagă opera
lui Eminescu, Slavici, Blaga. *Lenea și frica*,
pericolele care îi vânează pe aproape toți
oamenii (în viziunea lui Nietzsche) nu-i
amăgesc pe ei. Ei trăiesc *lecția*. Trei mari
evenimente, scrie Schopenhauer în 1840, au
marcat vremea noastră: gândirea lui Kant,
descoperirile științifice, masiva traducere de
texte budiste și hinduiste, care ne-au oferit
șansa de a ne regăsi rădăcinile. Problema
rădăcinilor e legată de Schopenhauer, de
Orient. Acolo sunt rădăcinile. Întorcându-se
către Confucius și Budha, Eminescu și
Slavici nu fac decât să urmeze un gând
enunțat de Schopenhauer și elogiut de
Nietzsche. Dacă vrem să ne întoarcem la
imaginile esențiale, nu ne rămâne decât să-i
citim pe orientali.

**3. ROMÂNII ȘI UNGURII LA
1870.** Primele pagini din *Studii
asupra maghiarilor* sunt scrise în

1871 (vor apare în numărul din 15 iulie
1871 al revistei *Convorbiri literare*. Iar ul-
timele (*Noi și maghiarii*) în numărul din
1 noiembrie 1873. Are 23 de ani, Eminescu
îi citește toate textele, le corectează și le tri-
mite revistei din Iași. Știe bine limba ma-
ghiară. Citește cărți maghiare și vrea să afle.
Din 1867 (de patru ani!) Transilvania și
Banatul au intrat sub jurisdicție maghiară.
Cum sunt maghiarii? Cum ne vom înțelege
cu ei?

Relația nu este foarte bună; românii,
nemții, sârbii au intrat sub o altă stăpânire
care vrea să-și exercite puterea. Supușii tre-
buie să învețe limba maghiară, să se supună
noii discipline, mai severe decât cea instau-
rată de vechiul regim. Dar sunt și unii care
trăiesc frenezia subordonării:

“Mulți erau deci cuprinși de un fel de
manie a maghiarismului, și pe când eu tre-
cusem la Timișoara ca să-nvăț nemțește, nu
numai șvabi, sârbi și evrei, ci și mulți dintre
bănățenii noștri au trecut la Arad, la Sighi-
din ori la Nagy-Körös, unde mai curând și
mai ușor puteau să-nvețe limba maghiară.”

Apare și o mărturisire ce se cere sublini-
ată:

“La Timișoara dar mai vătos decât la
Arad am fost cuprins de simțământul din
cale-afară de nesuferit că nu sunt în stare să
mă potrivesc cu lumea în mijlocul căreia
trăiesc.”

La fel de elocvente sunt observațiile pe
care le face la Pesta - cu care se întoarce de
la Pesta:

“Era în toamna anului 1868, când Dieta
ungară a votat legea pentru egala îndrep-
tăre a naționalităților. Pe mine nu mă-nțe-
resa nimic din cele ce se petreceau în viața
politică. Nici gazete nu citeam, nici la dis-
cuțiunile adesea foarte aprinse ale colegilor
nu luam parte.”

Tânărul e timid, retras, e absent din dis-
putele “la zi”, dar nu e indiferent față de
lumea din jur:

“Mai vătos mă jigneja viața studentască
în genere. Între profesorii mei nu era nici
unul ale cărui lecțiuni puteam să le ascult
cu plăcere. Unul singur, un evreu de altmîn-
ter simpatice, vorbea bine-n limba maghiară;
cei alții, Hoffmann, Kautz, Wentzel, își ți-
neau lecțiile într-o limbă-n toate privințele
pocită, încât îmi era rușien să-i ascult. După
felul meu de a vedea, ei trebuia să se ducă la
vreo universitate germană, și mi se păreau
vrednici de milă acei dintre colegii mei
maghiari care se simțeau măgulii că nemții
sunt nevoiți a-și ține lecțiunile-n limba
maghiară. Nu erau în stare să-și deie seama
că străinii, pe care îi sălesc să ieie parte la
viața lor națională, le pocesc limba și le
strică rosturile culturale.”

Așadar, între 1871 și 1873, între 23 și 25
de ani, Slavici scrie, sub supravegherea lui
Eminescu, *Studii despre maghiari*. Le scrie
pentru revista *Convorbiri literare*, a cărei
autoritate creștea: ea exprima lumea moder-
nă, sincronizarea cu Europa, ea pune în
valoare *spiritul tânăr*.

Între 1871 și 1873 Europa trăiește trans-
formări spectaculoase. Nici vorba că ascen-
siunea Germaniei este, pentru autorul care
trăise alături de șvabi, maghiari și sârbi,
uluitoare. Nemții evocau nu numai un mo-
del, ci și o amenințare. Ei erau poporul în
expansiune, forța militară necrutătoare.
Amenințarea germană i se pare lui Slavici

mai puternică decât amenințarea maghi-
ară: trăise la Pesta, profesorii care ar fi trebuit
să slujească limba maghiară trădau maghiari;
folosul germanei. Pesta era sub ocupație.

Așa că “românii sub ocupație” nu e
altfel decât maghiarii siliți să-și asculte
dagogii germanofili. Către finalul “studiilor
Slavici ajunge la concluzii surprinzătoare
pentru *Junimea*, dar și pentru timpurile
vor veni:

“Pentru germani însă este firea
pătrunderea în Orient și nimicirea maghi-
arilor și românilor... Un rezultat este sig-
nificant pentru români răul vine din Apus, deocă-
dată maghiarii sunt o stavilă mântuitoare
românii, numai după căderea maghiarilor
pot fi serios amenințați...”

Victoriile lui Bismarck, ascensiunea
nimic împiedicată a Germaniei unite i-a fa-
cut impresie puternică tânărului cărturar. Slav-
ici acceptă că românii și maghiarii sunt “a-
dușmani neimpăcați: “Dar să ne ridicăm
un punct de vedere mai înalt și să privim r-
ădăcinea în viață”. Ce arată o privire mai at-
entă? Arată că în Orient maghiarii au un sing-
ur aliat firesc: pe poporul român. În Europa
au un singur sprijin: rasa latină.”

4. NAȘTEREA UNEI NAȚII.
Trebuie să ne întrebăm câte d-
re opțiunile serialului consac-

maghiarilor îi aparțin lui Slavici și câte d-
tre judecări se afla sub semnul gândirii
Eminescu. Eminescu, educatorul, e citat
tr-un lung șir de articole pe care el le se-
mai târziu:

“Deși tânăr, știa din proprie experien-
ță cât de mult se deosebesc românii unii de al-
ii în ceea ce privește felul de a gândi, de
simți, de a vorbi. Cât de anevoie se în-
dânșii și cât de greu e a-i face să lucreze
împreună. «Nu există poporul român» zice
el în felul lui adeseori paradoxal «ci nu
putința de a-l închege».”

Putința de a-l închege e verificată
numai în articole, ci și în acțiuni ce au eec-
Putea că mai mult decât Eminescu, Slav-
ici se implică în acțiuni menite să aniverseze,
comemoreze, să închege *imaginile* unei na-
țiuni. Studiile asupra maghiarilor sunt, în
fapt, studii ale posibilităților confruntări din-
tre români și maghiari, la câțiva ani după *Au-
gleich*. Ele încearcă a judeca o situație nouă
evident alarmantă. Nemulțumirile venite d-
partea maghiară sunt firești: dar multe p-
gini par, și azi, subiective. Nu trebuie igno-
rată bibliografia parcursă, cărțile care însu-
șesc demersul sociologului. E vorba de o ce-
cetare de început care vrea să inaugureze
articolului desfășurat în direcția “închege-
poporului român”.

În acest context trebuie judecat Slavici
acela al apartenenței la o țară cu ale că-
re demersuri se simte solidar (Ungaria)³⁾, d-
care, la rândul-i (crede el) este amenințat
Pe de o parte, de Bismarck. Pe de altă par-
te, spun o seamă dintre agitatorii momentului
de evrei. Momentul 1867 a adus evreilor d-
Ungaria un șir de drepturi, dar și o intensi-
ficare a represaliilor. Iar acest crescendo
antisemitismului atinge un punct înalt
1878.

Pentru români anul e cel care urmează
Războiului de independență. E un an al sp-
ranțelor și al exaltării, al frustrărilor și
constrângerilor. Congresul de la Berlin tre-
buie să decidă situația României. Congresul
condiționează independența de modificarea
articolului șaptes din Constituție: articol care
limitează împământinirea evreilor.

Eminescu, Slavici, Caragiale angajează
atitudini violente polemice. Aceste atitudini n-

Ungeri la români

trebuie izolate de pulsul unui moment istoric. Și nici de anumite "modele polemice" de circulație în acel moment în Europa Centrală.

❖ «Soll» și «Haben». Chestiunea ovreiască în România e o carte izolată în opera lui Slavici. Marea majoritate a bibliografiilor o ignoră; aproape nici unul dintre exegeții scriitorului nu crede necesar a se opri asupra ei. Eminescu, care, în alte rânduri, se arată încântat de isprăvile prietenului său, nu crede de cuviință să o recenzeze sau măcar să o citeze în vreun articol preocupat de același articol din Constituție.

De altfel, nici Slavici nu a crezut necesar să revină asupra broșurii: a abandonat-o, deși Slavici nu era autorul care să-și abandoneze gândurile, paginile publicate, războaiele. El avea obsesiile sale care îl urmăreau, care îl mobilizau, care îl aduceau la masa de scris.

↳ și «Haben», dispărea realmente din bibliotecă. Slavici, pe care așezarea în manuale -a impus circuitelor editoriale, e retipărit parțial. Aceste pagini lipsesc chiar și din ediția de Opere.

Am putea spune că e un Slavici aberant, strict legat de nervii și de disputa jurnalistică a unui timp de cumpănă.

Spune scriitorul: "Europa, atât de milostivă față de evreii, trebuie să se îndure și de noi și să aibă în vedere că sunt în această țară patru milioane de români care nu iau parte la viața publică.

Înainte de toate trebuie să ne punem la cale cu aceștia. Și aceasta n-o putem face într-un moment de nobil avânt, ci numai și numai printr-o muncă îndelungată."

Slavici nu și-a recunoscut nici odată aceste gânduri și nu a revenit asupra lor. Le putem considera deci provizorii, apărute pe fondul unei iritații care nu a durat. O iritare stimulată și de presiunile jurnalistice ale momentului; și de jgurile cu colegii de la *Timpu*; și de necesitatea de a lămuri, cu cât mai multă elocvență, situația "celor patru milioane de români."

Fiindcă în fiecare moment al acțiunii sale Slavici va urmări cu atenție complotul, încercarea de subordonare, de ocupare, de înrobire. Dualismul a dus la o politică de violentă deznatalizare; iar *Dualismul* i-a fost impus Austro-Ungariei "din afara"!

În documentata sa lucrare *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare* (traducere C. Litman, Ed. Hasefer, București, 1996, pp. 240-241) Carol Iancu atrage atenția asupra broșurii, citând câteva segmente mai avântate:

"Dacă prințul Bismarck are dreptul să expulzeze pe iezuiți și pe socialiști, Slavici se întreabă de ce li se refuză românilor aceeași atitudine față de evrei, care reprezintă «o conjurație contra societății moderne». «Noi nu-i persecutăm pe socialiști fiindcă avem mai puțini decât Germania, dar putem persecuta în anumite întrebări pe evreii pe care îi avem mai mulți decât îi are Germania pe iezuiți, pe socialiști și pe evrei împreună». Dacă Apusul va ști să impună cu forță emanciparea evreilor, românii vor ști să reziste. Cu un simț profetic macabru, Slavici (scrie Carol Iancu) a prevăzut soluția finală: «Dacă va ajunge cuțitul la Europa creștină și iudeo-germană va fi pentru noi, și nu pentru semiții mozaici! Știm cât de iubiți sunt evreii în țările occidentale! Să încerce să ne ducă până la disperare și atunci să nu ne învinovățească dacă focul aprins...»".

Nu s-a insistat asupra unei propoziții care tradează lecturi sau măcar dialoguri vieneze sau budapestane asupra temei: *știm cât de iubiți sunt evreii...*

Dar un examen al textului ar fi necesar. Uneori fraza pare a aparține altui scriitor, cu o vocație pamfletară mai bine exersată...

5. GLOSE LA O CARTE ÎNGROPATĂ ÎN TIMP. În cartea sa despre *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, D. Vatamaniuc arată cât de energic s-au implicat Eminescu, Slavici și Caragiale în dezbaterile articolului al șaptelea din Constituție, cel care cerea împănăntenirea evreilor. "Sunt în țară - scrie Eminescu (și citează D. Vatamaniuc) români ardeleni care au servit statul câte 30-40 de ani, sunt sași din timpii basarabilor cu anume privilegii, sunt familii evreiești, puține într-adevăr dar vechi, cel puțin de după Petru cel Șchiop, apoi maghiari, germani, mai știm noi ce. Ei bine, la toți aceștia, pentru ca să exercite drepturi politice, se cer formalități de împănăntenire."

Vatamaniuc îl mai citează pe Caragiale: "Reforma nu'a fost simțită încă trebuincioasă de întreaga națiune, reforma a fost înscrisă în Tratatul de la Berlin ca o condiție pusă națiunii noastre pentru recunoașterea națiunii noastre."

Într-un important studiu al lui Klaus Heitman, *Un mandat al României în diplomația și în publicistica germană a secolului XIX: Emil von Richthofen*, este convocat să depună mărturie cu privire la evenimentele în cauză un foarte bun cunoscător al situației din România:

"Richthofen, s-a pronunțat de mai multe ori în chestiunea evreilor din România, și anume în studiul *Die serbische und rumänische Judenfrage und ihre europäische Bedeutung* (din 7 februarie 1879) și în serialul de patru foiletoane, intitulat *Das Rechtgutachten des Professors Dr. Bluntschli in der rumänischen Juden-Frage* (din 19, 20, 21 și 23 iunie 1879).

Autorul adoptă aici o poziție care se străduiește să ne nedreptățească nici una dintre cele două părți. Dacă ne aducem aminte de modul în care, în 1848, Richthofen i-a protejat de pogrom pe cei vizați, atunci nu poate să ne mai surprindă faptul că și de data aceasta el a intervenit pentru evrei și pentru legitimitatea deciziei luate în favoarea lor. Atunci când Bluntschli susține că aici ar mai fi «de exercitat o datorie a omeniei și civilizației» și că situația juridică din România ar impune o reformă radicală, în cazul în care țara dorește să fie socotită printre celelalte state egale ale continentului. Richthofen se declară a fi de acord (20 iunie 1879). Și pentru el lupta pentru separarea domeniului justiției față de stat și de biserică e «pe deplin legitimă» (23 iunie 1879). Pe de altă parte, el nu ignoră nici complexul de probleme ridicate de condițiile impuse României: o problemă pe care o vede înrădăcinată atât în «gradul scăzut de cultură al populației evreiești, ca și al populației creștine, educată în prejudecăți ortodoxe», cât și în relațiile de drept civil pe care emanciparea pretinsă de Marile Puteri le vor afecta profund (7 februarie 1879). De altfel, el le reproșează puterilor aflate în spatele articolului 44 că prin sistemul funest al protectoratului consular și al jurisdicției extrateritoriale, în favoarea a mii de evrei din România, s-au făcut ele inele vinovate de situația juridică pe care o incriminează acum (20 iunie 1879). Și lui Richthofen autocritica străinătății și mai ales a Germaniei, i se pare a fi «cu atât mai indicată cu cât nici acolo emanciparea evreilor nu s-a făcut de pe o zi pe alta.»

Slavici a cunoscut textele lui Richthofen.

În *Închisorile mele* baronul este citat în legătură cu o corespondență privitoare la însărcinările pe care le primește de la Friedrich Wilhelm IV. Împăratul dorea unirea țărilor sub dinastie străină.

6. FIDELITĂȚI ȘI INFIDELITĂȚI IMPERIALE. Practic, în aceste agitate decenii asistăm la nașterea unei națiuni. Tânărul Slavici, cel care nu știa bine românește, care e educat de încă foarte tânărul poet, trăiește revelația acestui timp al întemeierii: națiunea noastră se poate naște sau poate muri, națiunea lui poate fi în rând cu celelalte națiuni ale lumii sau poate deveni o adunătură de sclavi. Tânărul Slavici vrea să afle: traduce cărți, călătorește în părțile locuite de români. Stă de vorbă cu înțelepții locului; cu oamenii de vază ai satelor sau ai orașelor. Se implică în istoriile oamenilor. Trece la *Tribuna* și devine una dintre cele mai importante personalități luptătoare ale Ardealului. Cum am intrat noi în acest timp al autodefinirii noastre? Ceea ce descoperă vrea să împărtășească și altora; uneori vrea să le dea forța manualului de istorie. La o sută de ani de la desființarea șerbiei (*Tribuna*, 10/22 august 1885 va scrie:

"Maghiarii pot să ne amărase zilele, pot să ne împingă în dușmănie, dar *nu ne vor face să uităm* (subl. aut.) că prințul Eugen de Savoia ne-a scăpat de jugul turcesc, împăratul Iosif II ne-a făcut pe noi înșine și împăratul Francisc Iosif I ne-a dat stăpânirea asupra pământului muncit de noi."

Cine vrea să afirme că Slavici e un observator rece al evenimentelor se înșală. Iubirile lui sunt patetice, afirmațiile sale sunt uneori supraincâlzite. Paginile sale despre Andrei Șaguna trădează o neobișnuită participare emoțională:

"Nevrednic mă simt față de dânsul și nu voi îndrăzni a mă face apostol al învățărilor sale, pe care le simt precum orbul simte binefacerile luminii, dar nu le pătrund cu mintea..."

Să subliniem admirația mărturisită în repetate rânduri pentru Șaguna: Marele Personaj angajează, în așezarea sa în lume, un destin. El nu se află într-o istorie, el se află între viață și moarte: între două eternități. E un personaj exemplar, după cum e un erou exemplar:

"Primind darul arhipăstoriei, *noul episcop*, (s.n.) un om de-abia treizeci și nouă de ani, înalt, cu umeri lați, cu pieptul ieșit, cu fruntea mare, cu chipul de o rară frumusețe bărbătească și cu toate mișcărilor măsurate, Andrei Șaguna se arăta în fața creștinilor ca să rostească ultimul său cuvânt, înainte de a-și pleca din cercul în care-și petrecuse tinerețile."

* A se compara cu monologul lui Rică Venturiano din *O noapte furtunoasă* scris totuși cu un an mai devreme. Rămâne de văzut dacă sintagmele nu apar și în alt text al lui Slavici.

1. Despre geografia literară eminesciană, vezi *Cornel Ungureanu - Eminesciana. Epifanii în Luceafărul*, miercuri, 12 iunie 1991, pp. 8-9.

2. Vezi *Schopenhauer educator în Friedrich Nietzsche, Opere complete*, II, *Nașterea tragediei, Considerații inactuale* I-IV, *Scrieri postume 1870-1873*. Traducere de Simion Danilă. Ed. Hestia, 1998 pp. 223-283. Pentru rolul lui Schopenhauer în formarea lui Slavici ca și despre rolul Vienei și al lui Eminescu, în *Ion Slavici, Opere*, IX, sub îngrijirea unui colectiv. *Memorialistică. Varia*. Ed. Minerva pp. 18-37, 608-641. Tot de aci (pp. 289 și urm.) sunt citatele din *Închisorile mele*. Pentru scrierile istorice, etnografice, sociale, economice am folosit vol. XIV al aceleiași ediții (Ed. Minerva, 1987).

3. Despre ascensiunea antisemitismului în Ungaria între 1867-1878 vezi *Chronologie in Europe*, no. 411-412/juillet-aout 1963, pp. 257 și următoarele, număr consacrat Ungariei, de asemenea, *Kubinsky, Janos, A politikay antisemitizmus Magyarországon 1875-1890*, Budapest, 1976.

4. *Klaus Heitman, Studii de imagologie româno-germană*. Traducere și postfață de Florin Manolescu. Editura Fundației culturale române. București, 1996, pp. 66-67.

E portretul unui întemeietor. Discursul lui Șaguna începe cu:

"Tot omul din clipa nașterii sale, de când face întâiul pas în lume, începe a muri..."

Și se încheie cu acest jurământ:

"Mai pe urmă iarăși înaintea Ta Doamne cad și zic: Tu, Doamne, știi că către scopul meu doresc să alerg; pe românii ardeleni *din adâncul lor somn să-i deștept* (s.n.) și cu voie cătră ce-i adevărat, plăcut și bun să-i atrag..."

Ca și alții, Șaguna vrea să-i trezească pe conaționalii săi din somn; să-i aduca la conștiința apartenenței. Trebuie să subliniem că toți scriitorii ardeleni ("ai energiilor naționale") afirmă un patos combatant ieșit din comun. Coșbuc, Goga, Aron Cotruș, Beniuc, sunt autori ai unor pagini bogate în blesteme, în teribile imprecacții. Fanatismul lor (ca și al lui Cioran) trebuie numit într-un context al exasperării. Ei scriu o literatură a exasperării. Dar monologul de "conducător", de *intemeietor* al lui Șaguna nu e în afara unei relații imperiale:

"Manifestațiunile de onoare ce d. voastră... le aduceți nu numai demnității, ci și persoanei mele, mă îmbucura foarte. Eu le primesc pe acestea sub condițiunea ca d. voastre, precum până acum, așa și în viitor, veți rămâne credincioși Casei imperiale austriece." Fidelitatea față de împărat ține de o tradiție fundamentală: ieșirea românilor în istorie a fost favorizată de înțelepciunea, de bunăvoința, de înțelegerea împăraților. Marele Conducător, omul care a unit crucea cu sabia (diplomației), a fost mereu alături de Împărat. *Memorandum-ul*, schițat de Slavici, e un apel la Casa imperială. Luptător pentru drepturile națiunii, scriitorul va parcurge un adevărat traseu inițiativ. Cărțile sale de învățătură, paginile de manual, nu sunt desfăcute de învățăturile unor maeștri spirituali.

Dar nici în afara unei experiențe cvasi-inițiatice. Temnița de la Vaț trebuia să încununeze o luptă națională dusă fără cruțare de sine, cu conștiința datoriei. Fidelitatea față de națiunea sa însemna pentru el fidelitate față de Șaguna, față de Împărat, față de eternitatea lumii drepte.

Cornel Ungureanu

(Continuare în pag. 14)

Slavici și arta autodistrugerii la români

(Urmare din pag. 13)

7. UN INTERNAȚIONALIST MALGRÉ LUI. Așa că în preajma primului război mondial el rămâne alături de proiectele imperiale. Dar proiectul național se golește de sine. E legat de un timp al credinței. E, acum, un om bătrân. Eforturile nesfârșite, familia numeroasă îl uzaseră. Procesul de uzură e legat și de afacerile păguboase în care intra. La săizeci de ani, Slavici este sărac, derutat, incapabil să înțeleagă nașterea noii lumi. Este în război cu toți cei care preiau mesajul națiunii.

Inchisorile mele e o carte de recapitulări mai degrabă uimite. A luptat pentru neamul său, a dăruit literaturii române o operă, a trăit alături de Eminescu și de Caragiale și de Coșbuc și de Maiorescu. A fost alături de cei ce au întemeiat, din punct de vedere spiritual, România modernă. Cărțile sale au devenit "cărți de învățătură"; au educat națiunea română.

E un paricid?

În închisoarea de la Văț totul era civilizat; dușmanii s-au purtat frumos cu el. Cei pentru care a purtat bătăliile se poartă ca niște ticaloși. Îi fura manuscrisele, îl jignesc, îl încarcă de un șir de păcate. A devenit portretul-robot al ticaloșiei. Lumea s-a întors cu susul în jos. Care sunt noile adevăruri? Cum poate să-și citească viața? Să-i găsească adevăratele sensuri?

Care e lumea cea mai bună cu putință?

Huiduit pe strada, Slavici va ajunge la concluzia că oamenii care "în împrejurări ca cele de atunci nu sunt în stare să-și pună frâu și-au pierdut mințile".

Lumea nu mai e în stare să-și pună frâu: e în cadere liberă.

"În curând m-am incredințat însă că nu numai frații și surorile mele în Traian au ajuns în doaga aceasta. Lumea întreaga și pierduse, așa se vede, bunul simț, că nici germanii, austriacii, maghiarii și bulgarii nu erau mai cuminte decât românii. Lasă că unelteau ca niște smintțiții unii contra altora..." Slavici descoperă socialismul, oamenii internaționalei - ai noii lumi.

"Câtva timp în urmă curtea a răsunat de un cor bine condus. Erau vreo zece dintre socialismul adăpostiți la spital. Plimbându-se pe coridorul din fața celulelor, ei cântau *Internațională*".

Trebuie să citim că, eșuind "idealul național" scriitorul va căuta alte soluții? Amintirile se regroupează pentru a-i evoca alte apartenențe: "Sirian de baștină, am copilărit în mijlocul poporului, eu eram încă de acasă un om cu vederi conservatoare, care are un adevărat cult pentru tradițiunile naționale în toate privințele. Acest cult s-a dezvoltat apoi sub înrăurirea lui Șaguna și a aderenților lui, prin legăturile mele cu Eminescu și prin viața petrecută în mijlocul junimistilor. Socialiștii erau pentru mine unii dintre dușmanii cei mai primejdiosi ai neamului românesc, zguduitorii din temelie ai vieții naționale românești."

Este convertirea bătrânului scriitor reală? Se pregătește să întâmpine re-

velația? Sau doar observațiile se refera la o simplă retușare de imagini?

"Auzindu-i acum cântând și văzându-i voioși, am zis, cu toate acestea: Bravo vouă! Aștia sunt oameni!"

Asemenea oameni nu mai văzusem decât la Sibiu, unde câțiva inimoși ucenici ai lui Șaguna au ținut ani de zile de-a rândul piept cu o lume-ntreagă."

Ce-au vrut prietenii lui de-o viață, care-a fost sensul luptei lor? La Văcărești e fericit alături de socialiști:

"Vrut-am și vrut-au timp de sute de ani ca vrajba și asupririle să înceteze, ca oamenii pe care soarta i-a rânduit să trăiască azi ca în trecut și-n viitor împreună să aibă parte de binefacerile paciniceiei vieții împreună, să nu se mai asuprească unii pe alții, ci să se bucure de aceleași drepturi, fiind supuși acelorași datorii, fie ei romani, maghiari, fie sași, șvabi, sârbi, ruteni ori evrei. Aceasta au voit-o părinții, bunii și străbunii tăi..."

Socialiștii nu vor nici ei altceva, se minunează bătrânul om al baricadelor. "Nu cumva mai apropiați îți sunt pătimășii, care se leapadă de întregul trecut al neamului românesc, stăruie ca românii să asuprească pe alții cum au fost ei asupriți, și fac neamul românesc de batjocura lumii. Și bătrânul luptător incheie capitolul de la Văcărești elogiind timpul recluderii: *s-a luminat petrecând zile plăcute*. Din nenorocire e bătrân:

"E dureros afară din cale să te știi om bătrân când simți în tine pomirea de-a intra în luptă nu numai crâncenă, ci totodată și îndelungată".

Mutat în închisoarea de la hotel «Modern», e așezat în camera cu Saniel Grossmann: se împacă de minune cu el; nici unul dintre deținuții cu care ar fi împărțit "celula" nu putea fi mai bun decât el: "În adevăr, nici Grossmann n-ar fi putut s-o ducă cu ceilalți atât de bine ca și cu mine, nici eu n-aș fi putut să mă împac cu vreunul dintre dânsii ca și cu Grossmann."

Inchisorile mele este o carte a solidarizării cu cei care au pierdut războiul. Dar el este câștigat de cei care au luptat, o viață, pentru națiunea română? În acest timp sărbătoresc, meditațiile lui Slavici sunt amare. Noi ne-am transformat în asupritorii celorlalți; am luat locul asupritorilor. Bătrînul scriitor e sumbru. Suntem departe, crede el, de a ne fi împlinit idealurile:

"România Mare, zic unii (sic!) s-a înființat, ce-i drept, dar e desființat statul românesc, iar statul poliglot, în care se pierde, are hotarele deschise și spre Bulgaria, și spre Sârbia, și spre Ungaria, și spre cehoslovaci, și românii au să-și mistuie puterile vii c-o iridentă bulgară, cu alta sârbească, cu iar alta maghiară, ba chiar cu una ucraineană, ca să nu mai vorbim și de cea maghiară ori de milionul de evrei, acum toți cetățeni cu razăm puternic mai ales în Anglia și în America."

Neîndoios, suspiciunile au rămas. «Soll» și «Haben». Chestiunea evreiască în România nu și-a pierdut din eficacitate. Slavici va rămâne un strateg al defensivei, mereu speriat de ceea ce ar putea să se întâmple: e un luptător, dar acum speranțele sale sunt drămuite. Sau legate de "alte idealuri". Nu va face cerere de grațiere. El nu va intra în dialog

cu "lumea de azi". Lumea de azi se află în eroare, iar alianțele cu socialismul evocă mai degrabă eroarea pe care o traversează lumea de azi.

8. ORDINEA IMPERIALĂ ȘI LUMEA DE MÂINE. Păpa Tanda începe printr-o

veselă ceremonie prin care facem cunoștință cu un erou al lumii de ieri. Fraza inițială a celebrei nuvele ("Ierte-l Dumnezeu pe dascălul Pintilie") e urmată de altele previzibile, scoase din arsenalul genurilor popular-carnavalesce: "Era cântăreț vestit. Și murăturile foarte îi plăceau. Mai ales când era cam răgușit, le bea cu galbenus de ou și i se dregea organul, mai ales când cânta "Măntuiește Doamne norodul tau!" Era dascăl la Butucani, sat bun și mare, cu oameni cu stare și socoteală, pomeni și ospete de om bogat."

Dascălul este, prin urmare, un om al "lumii de ieri". În *Die Welt von gestern* Stefan Zweig încerca să definească "lumea de ieri" - lumea întemeiată înaintea primului război mondial. Înainte de primul război mondial, scrie memorialistul, moartea nu aducea după sine dispariția individului. Omul era înlocuit greu: trebuia să treacă o vreme până când cel mort era uitat de cei din colectivitate. Rana dispariției se vindeca încet, fiindcă fiecare avea un loc al lui în sistem. Indivizii nu erau nivelați, anihilați prin uniformă lor de funcționar. Ei erau importanți tocmai prin uniformă care le asigura un loc bine precizat în Marele Mecanism. Asemănarea cu Împăratul pe care și-o doreau (prin coafură, mustață ș.a.m.d.) nu se datoră neapărat mediocrității înșilor, cât dorinței de a participa la înfăptuirea înaltei Ordini. Cu alte cuvinte, imperiul proteja înalta ordine în care fiecare avea locul, rolul, importanța sa.

Ovidiu Cotruș explică idilismul poeziei coșbuciene prin apartenența poetului la zona grănicerească. Zonele grănicerești nu au cunoscut iobăgia: născuții erau oameni liberi, și puteau prospera în numele libertății. Există în această lume o înaintare sub semnul binelui. Ardelenii nu erau neîncredători în *Lumea de mâine*: "Pe părintele Trandafir să-l țină Dumnezeu! Este om bun: a învățat multă carte și cântă mai frumos chiar decât răposatul tatăl său. Și întotdeauna vorbește cumpănit, ca și cum ar citi dintr-o carte. (s.n.)"

Așa intră în lume eroii lui Slavici. Citim primele fraze din *Pădureanca* sau din *Moara cu noroc*, din *Gura satului*, din *O viață pierdută* și descoperim, de o inaugurare tipic slaviciană. Suntem invitați să observăm că începe Marea Lucrare. Se rostesc formulele sacramentale aparținând gintei. În altele, ca în *Budulea taichii*, formula sacramentală încheie lucrarea: *cartea frumoasă, lăsată nouă lăcaș de viețuire* e mesajul testamental al unui neam de preoți, de învățători și de apostoli. La originea acestui mesaj nu e doar Imperiul, ci chiar ordinea celestă a tradiției, așa cum o descoperise scriitorul în paginile lui Confucius. Așa cum o descoperise Coșbuc în *Enaida* sau în *Divina Comedie*. Scriitorul ardelean coboară mereu nu doar către originile imperiului, ci către inte-

meierea lumii. El vrea să întemeieze o lume nouă: aspirația lui către originar trebuie legată de aceasta.

Nașterea unei națiuni înseamnă nașterea unei *lumi noi*. Slavici - ca și ceilalți autori importanți ai Ardealului - poate fi comparat nu doar cu creatorii de epic, de epos, ci chiar cu întemeietorii de religie.

❖

Lumea în care trăim nu e cea mai bună cu putință. Ea poate fi însă îndreptată, corijată prin efort modelator. Păpa Tanda dă șansa unei colectivități de a ieși din inerție. El e Moise al epocii sale, al timpului în care trăiesc săracenii. El este insul care modelează o lume: o scoate din inerție. O poartă către pământul făgăduinței.

Și Slavici, și Goga, și Coșbuc se împlinesc nu doar prin literatura lor, ci și prin statutul de proscris pe care îl au "în patria lor". Zilele de temniță le conferă aureolă de martiri. În timpurile de "război" ei devin din profeti oameni politici.

Regimul lor e acum altul: protejați de Imperiu, ei își puteau rosti discursul lor profetic, puteau implica *sacral* în oratoria, în literatura, în opțiunile lor. După 1900, tot ceea ce se întâmpla arata altfel. Lumea s-a desacralizat. Ei sunt "recitiți" sub alt semn.

În primul pătrar al veacului, toate s-au schimbat. Rămâne el fidel imperiului ca Roth, Zweig sau Kusniewicz? Nu trebuie să ni-l imaginăm foarte departe de Stefan Zweig. Chiar dacă a descoperit "o nouă religie" lumea lui, cea adevărată, s-a prăbușit. România Mare nu este țara pe care a visat-o. Sau cu cuvintele lui Zweig:

"Când încerc să găsesc o caracterizare succintă pentru anii de dinaintea primului război mondial, mi se pare că formula cea mai pregnantă ce li se poate aplica este cea vârsta de aur a statorniciei. În aproape milenara noastră monarhie, totul părea să se sprijine pe temelii de granit, statul însuși fiind cheazășii acestei traicicii(...) Fiecare știa ce are și ce i se cuvine, ceea ce e permis și ce nu e. Toate aveau o măsură, o normă, o pondere precisă."

Ce-i mai rămâne lui Slavici? Ca și Zweig, ca și Roth, e un destărat. Șiria lui facea parte din altă lume, ca și *Mara*, ca și *Budulea taichii*. E un infractor. Apartine minorității amenințate.

Fără îndoială, vrea să-și facă uitare o seamă de pagini. Dar ele fac parte din opera lui, din excesele unui timp în care întemeierea cerea războaie. Unele cu totul regretabile.

❖

Toate drumurile lui Slavici, așa cum le vede el în *amintiri*, în *Lumea prin care am trecut*, duc spre Viena. Toate amintirile se întorc către Eminescu. El nu e genialul pe care l-ar fi dorit proiectul schopenhauerian: el rămâne într-o margine a Imperiului, mereu hrănită și mereu amenințată de iluzie. Trăind, nu-i așa, sub semnul autodistrugerii.

5. Vezi și Elisabeta Lasconi, *Mara și modernitatea vieneza*, în *Caiete critice* 9-10 (106-107)/1996, pp. 81-91.

Gheorghe Tomozei - inedit

ÎN ANII '80, când între Gheorghe Tomozei și părinții mei se stabilise deja de mai mult timp o prietenie solidă, poetul avea obiceiul să vină câteodată, duminicile, la Biserica din Gălbinași, unde tata era preot. Satul, umil și nedeosebindu-se prin ceva anume de alte așezări din Bărăgan, îi stârnea lui Gheorghe Tomozei un interes plin de afecțiune, cu atât mai semnificativ cu cât nu exista nimic ieșit din comun care să-l atragă acolo. Nevoia de simplitate a poetului - călătorit și cunoscător al atâtor exotice ținuturi - era însă genuină și-l îndemna să întreprindă destul de des "pelerinaje" în satul situat la vreo 30 de kilometri de București.

Intr-o astfel de împrejurare au luat

naștere și poeziile de față. În dimineața de Florii a anului 1985 (data înscrisă de Gheorghe Tomozei însuși în dedicația de pe manuscris), el a preferat, sub un pretext oarecare, să rămână afară, în curtea bisericii. Timp de câteva ore, cât a durat slujba, Tom s-a aflat în singurătatea calma a cimitirului de țară cu cruci rare și vechi. Pe pereții exteriori ai lăcașului mai dăinuiau încă frescele stângace care i-au sugerat poetului imaginea atât de inspirată a unui Rafael naiv cu penelul muțat în colivă.

Abia după ce au ajuns în București i-a arătat tatei cele zece poeme compuse în acel răstimp "în umbra clopotniței bisericești din Gălbinași". (E locul să precizez, pentru acuratețea informației, că

este vorba, de fapt, despre biserica din Lămoțești; localitatea care astăzi se numește Galbinași este rezultatul contopirii a două sate: Lămoțești - mai mare - și Galbinași - mai mic -, fiecare cu propria biserică. Totuși, așezarea actuală poartă numele de Galbinași datorită gării omonime.) Gheorghe Tomozei i-a încredințat tatei poemele, exprimându-și totodată dorința ca ele să nu fie date tiparului în timpul vieții sale. A adăugat apoi, mai mult în glumă, că, după cum stau lucrurile, sarcina publicării îmi va reveni, cu siguranță, mie.

Și iată că momentul, pe care cu toții l-am fi dorit într-un viitor cât mai îndepărtat, a sosit necruțător de repede. Beneficiind de găzduirea revistei *România*

literară, imi îndeplinească acum, în preajma comemorării morții poetului (31 martie) datoria de a face cunoscută moștenirea pe care el mi-a lăsat-o. Menționez că toate textele sunt inedite, cu excepția poemului *Uite...*, publicat de tatăl meu în *Viața Românească* alături de necrologul pe care l-a scris la despărțirea de prietenul său Gheorghe Tomozei.

Maria Irod

15 martie 1999

Zece poeme
compuse de drag de Cornel
și de drag de Genoveva
în umbra clopotniței
bisericești din Gălbinași
în dimineața de Florii
anno domini 1985

Tom
(al Lor)

Cimitirul din cîmpie

O, cimitirul din cîmpie
cu mortii stînd între uluci,
sub primăvara ce-nfirzie,
sub sălcii, doar năluci...

Cu vechiul drum de fier în coastă
tîrînd bordeiele-i de tuci,
prin mîluri spre-o genune castă -
și-aprinde firavele cruci

și-ncet, o, cimitir cuminte,
pornești, spre care din răscruci?
Spre care gară cu morminte,
spre care dragoste ne duci

și ne cobori în care moarte,
o, tintirime, vas de lut,
cu trupurile noastre - toate
și visul, vinul nebăut...

Uite...

Uite, groapa lu' Gheorghe al Bichii:
așa e și locu-ngropării bunichii,
fără serafi și arhangheli,
fără flori, fără candelii!

Si mai știu și alte locuri de pace
cu îngropate oase de vorbe,
oase de frunze, sărace

și mai știu și-un alt Gheorghe...

Pictură naivă

Știți ce e o pictură naivă?
Lucrarea unui Rafael
muindu-și penelu-n colivă
și zugrăvindu-l pe Miel.

Grădina

Lipit de ograda bisericii
un depozit de fiare vechi:
ciolane de batoze, roți strîmbe
și vechi tăblii de pat.

Dar nu arăta tot astfel
grădina Ghetsimani?

Lîngă tîmpla bisericii

figănci nădușite, scui pînd seminte,
bătrîni cărînd în jurnale
bulgări de pește-nghetat,
ologi,
copii jupuiți în bățai,
biciclete cu pîini înfipte-n coarne,
miros de haine acre
de mahorcă soldătească,
vreascuri de lumînări,
hîrtii cu pomelnice și acatiste
- între ele și-un bilet de metrou -
Bețivul satului a venit cu căruța
încălțată în roți de automobil
(popa a venit chiar cu un automobil)
iar eu am călătorit pînă aici
pe fumul unei lumînări ținută-ntr-o degete
de-o fată oarbă.

Dar nu era tot astfel
grădina Ghetsimani?

Un peisaj

Pe-aici e jumătate de an frig de iad
și jumătate foc de gheenă.
Cînd lingura nu se umple cu zăpadă murdară
e plină-ochi cu praf.
Pereții crapă și sînt tencuiți cum au fost
cu balegă,
dacă lighioanele n-au murit cu toatele.
În sat urmează a se aduce sare,
cuie și gaz. Și satul e prevăzut
cu o nouă profesoară de limba
engliterească.

Aici e vipie.
Aici e frig.
Aici nu opresc trenurile.
Doar peste turla bisericii zboară
dugheana astrală "Discovery"
și privirile mirate ale poetului comunal
tîrîndu-și prin măcăcini, potcoavele
și aura
căzută ușor, pe-o sprînceană,
ca o pălărie,
aura lui
de înger sosit în permisie
pentru numai o zi
în mormîntul
părinților...

Peisaj

O țarcă
taie cu un evantai luminiscent, de pene,
aerul
rîciit îndeobște de ciori.

Gol primordial. Lut ars.
Grîul încă n-a fost prăsit. Iarba
e încă neinventată.

Cer fără culori.
O primăvară neadevărată:
vorbele ies din gură muiate în viplă,

sărutul e dat cu var,
pîinea e dată cu var,
moartea e dată cu var.

Dar trebuie,
trebuie că mai există o iese
și un dulgher și o muiere mică,
nedulgherită
și mai există și-un prunc
vegheat de doi boi blajini
ca mine
și ca dumneata.

Trebuie!

Sfîrșit de război

S-au încheiat, după ani, o mie
zavistiile dintre biserici.

S-au făptuit aceasta
în satul trac Gălbinași
cînd un știutor de slove,
cu frică de muiere dar și de Dumnezeu
au scris, măreț, pe o cruce:

"Bănilă Niță zis Ovreiul".

Cine?

Îngerul pustiei, din pleoapă
îmi iese mie ca o mîină, din groapă
și groapa e tăiată-n tertip isoscel
de nu știu cine-i întrînsa:

Eu?
El?

Rime

Prevăzut cu sutana-i de cocs,
el citește din Vivlia îmbrăcată-n inox
dar cartea cu filele pale
și cămașa de zale
sînt un fel de sicriu
ca oasele versurilor pe care le scriu,
femure, coaste, rotule
niciodată-ndestule
și cu două, pe umeri, țeste.

Dar asta e o altă poveste...

Mărturie de scrib

Ca părul lung, al unei femei din Magdala
mi-ajunge pînă la glezne, cerneala,

cerneala cu care scriu moartea acestui trunchi:
pînă la hîrcile, două, de din genunchi,

pînă la ultimul os al șirei, pînă la glavă,
pînă la copilărita mea slavă

și pier, tot mai palid, tot mai singur și șters
lumînare ce scade spre primul meu vers...

Un veac de singurătate?

TOT FELUL de panici și de frici s-au cuibărit și se zvircolesc în sufletul acestui sfârșit de mileniu. Incertitudinea viitorului s-a metamorfozat abrupt în aceea a clipei, a prezentului. Mai mereu însă ne-a împovărat sau nostalgizat trecutul și ne-a interesat viitorul, încercînd să-l surprindem, să-l dezghiocăm înainte de termen. Am făcut sistematic un salt peste prezent. L-am ignorat și minimalizat. "Ieri", "mîine".

Niciodată "azi". De "azi", de moment, de clipă este legat și teatrul, poate cea mai efemeră dintre arte. Sărbătoarea clipei ți se oferă. Dar cu două fețe, ca și Ianus. N-ai știut să te deschizi și să o primești, trăind-o, ți-a întors spatele și nu-i vei cunoaște în veci magia.

Nu cred că știința și, mai ales, evoluția ei se va opune teatrului. El există de cînd cetatea, polis-ul, și este unul dintre fundamentalele exerciții ale democrației pentru că are la bază dialogul. Așadar, implică o angajare plecînd de la cel puțin cifra 2. Știința n-a stat nici ea vreodată pe loc. Ne speriem de ea și ne miram fantastic că "monstrul" care a apărut peste noapte, merge și ne amenință. Și alții, la rîndul lor s-au temut de cărți și au vrut să le ardă, s-au simțit derutați de voltele spectacolului de teatru și au încercat să-i umilească pe creatori. N-au știut că umilinta face parte din creație și că ea este asumată pe de-a întregul. Nu cred că *Internet*-ul poate suplini vreodată misterul teatral, impactul viu și direct cu aparențele și esențele, cu realitatea și imaginația. Este doar o altă formă, planetară, de comunicare. Ca multe altele. Eu văd în asta un semn bun al sosirii lui 2000. Este o frenetică nevoie de a dialoga, cumva, cu celălalt, oriunde s-ar găsi pe această lume. Dar aceste alte modalități se adaugă celor deja existente și nu le exclud. Nu calculatorul, nu știința, nu tehnologia sînt pericolul care ar face să dispară un tip unic de limbaj, de comunicare, de solidaritate. Nu cred că vom trăi un veac, ce va să vină, de singurătate. Teatrul înseamnă cel puțin

doi și ne va striga mereu să credem în unicitatea clipei, a prezentului. Nu din exterior vin amenințările, ci chiar din interior: mediocritatea, suficiența, parada, lipsa de imaginație, tendința de a te tîrî în loc să zbori, ofilirea rafinamentului, ura, dezbinarea, invidia. Dacă există cu adevărat un virus ce poate ataca, atunci el nu-și are lăcașul decît în oamenii de teatru și în neputința lor.

O aventură a spiritului, cea mai provocatoare și mai spectaculoasă, nu poate avea sfîrșit. Va exista o arcă a lui Noe care va pleca într-o nouă călătorie a valorii. Nu o să fim singuri în veacul viitor pentru că orice creator adevărat își va apăra creația. Teatrul va fi salvat de cei valoroși pentru că este simbul dialogului, esența a umanității. Energiile acestui limbaj universal își dau și pe 27 martie întîlnire, nu într-un mod festiv, ci ca un semn ludic cu ochiul și ca taina lui, a limbajului, nu are sfîrșit. Dacă iubiți ființa și clipa, veți simți vibrațiile binefacătoare ale artiștilor, ale celei mai efemere dintre arte.

Așa cum am făcut-o în fiecare an, vă invităm să citiți fragmente din mesajul Institutului Internațional de teatru semnat de data asta de o femeie. Este vorba despre Vigdis Finnbogadóttir, aleasa timp de trei mandate președinte al Islandei, o ecologistă convinsă și o împătimită de teatru, conducînd o vreme și teatrul municipalității din Reykjavik. Și dumneaei este convinsă că timpul teatrului va dura cît umanitatea.

Marina Constantinescu

P.S.: Mi-am permis să reproduc în imaginea alăturată un desen simbolic, Actorul lumii, făcut de Valère Novarina, și pe care l-am primit în dar de la George Banu. Aș vrea să vă bucurați de mesajul lui și să vă lăsați seduși doar de arta valoroasă.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Șușară

PÎNĂ de curînd, singura expoziție retrospectivă Ion Țuculescu a fost cea organizată de Radu Bogdan în 1965, adică exact cu treizeci și patru de ani în urmă. În toată această perioadă, lucrările lui Țuculescu puteau fi văzute, parțial, prin diferite muzee din țară, iar o altă parte, comparabilă cantitativ sau poate chiar mai mare, aflată în posesia unor colecționari particulari era, practic, inaccesibilă. La fondul Țuculescu aveau acces, așadar, doar acei specialiști care se interesau direct de opera marelui pictor, dar nici ei în mod absolut. Studenții de la arte și artiștii înșiși, ca să nu mai vorbim de publicul obișnuit, puteau să vadă cîte ceva doar cu prilejul vreunei deplasări pe la Constanța, Craiova, Galați, Timișoara, Cluj și prin alte orașe ale căror muzee de artă au în patrimoniul și cîteva lucrări semnate de Ion Țuculescu. Dacă mai punem la socoteală și faptul că fondul Țuculescu de la Muzeul Național de Artă, ca și, de altfel, întregul patrimoniu al muzeului, este ferecat de aproape zece ani în depozite, imaginea publică a pictorului nu este greu de ghicit. Asemenea multor artiști români mai vechi sau mai noi, el circula pînă de curînd cvasifolcloric, prin legende orale, prin cîte un oftat mediatic și, în cazurile mai fericite, prin acel gen de reproducere proastă care mai mult falsifică decît informează. Singura caftă despre Țuculescu apărută oarecum recent, adică într-un trecut determinabil, dar epuizată și ea din librării, este eseul-confesiune al D-nei Eugenia Ifodi.

În aceste condiții, inițiativa istoricilor de artă Florența Ivaniuc și Cristian Velescu, de la Muzeul Național de Artă, de a organiza o retrospectivă Țuculescu pomînd de la întreaga sa operă cunoscută și identificată, pe lîngă faptul că avea menirea să-l readucă în atenția publică pe unul

dintre cei mai importanți pictori ai acestui secol, constituie, în fundal, reparația și, într-un anumit fel, răzbunarea celor peste trei decenii de odihnă muzeografică. Gîndită în două episoade, unul consacrat graficii și celălalt picturi propriu-zise (idee care a stîmuit multe rezerve și pe care am comentat-o cu un alt prilej), retrospectiva Țuculescu se anunța, totuși, ca cel mai spectaculos eveniment al anului care a trecut. Numai că, din pricini greu de explicat rațional și cu atît mai greu de acceptat profesional, Muzeul Național de Artă a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a banaliza această manifestare și pentru a-i reduce, pe cît posibil, impactul. În timp ce spațiile mari și, în aceeași măsură, consacrate, ale muzeului erau folosite ca oglindă pentru diverse crize de narcisism, expoziția Țuculescu a fost expedită în anexele Palatului Romanit, spații greu accesibile, improprii pentru o expoziție de o asemenea importanță și, mai ales, lipsite de acea autoritate construită în timp care identifică și individualizează faptul de excepție. Și toate aceste dezavanaje au putut fi evaluate direct în cazul expoziției de grafică. Ea a trecut prin intervalul de timp care i-a fost rezervat cu o discreție desăvîrșită, mai exact spus, a trecut perfect anonimă, iar impactul mediatc a fost și el nul. Dacă în jurul ei, ca prim episod al unei frauduloase încercări de bagatelizare a lui Țuculescu, nu s-ar fi stîmuit proteste vehemente, finalizate cu decizia Ministerului Culturii de a schimba atît data cît și locul de organizare ale expoziției de pictură, ea nici n-ar fi fost măcar observată. În urma acestor evenimente, adevărata expoziție Țuculescu, adică cea de pictură, s-a deschis acum în aripa Știrbei a Muzeului Național de Artă, acolo unde îi era, de altfel, și locul. Ea acoperă cinci sali, cuprinde

peste trei sute cincizeci de lucrări din toate perioadele de creație ale pictorului, lucrări care se găsesc în patrimoniul a douăzeci și trei de muzee din toată țara, în colecțiile unor instituții și în multe colecții particulare. Alături de pictură mai sînt expuse și cîteva lucrări de grafică (în mod normal toată grafica trebuia să fie un acompaniament discret al picturii) și cele șase lucrări de sculptură. Iar în paralel cu expunerea clasică, peste o sută de lucrări, care n-au mai intrat pe simezele propriu-zise, pot fi văzute, într-o adevărată expoziție virtuală, pe monitoarele amenajate special cu acest prilej. Această prelungire a expoziției reale în mediile electronice, care activează direct prezența vizitatorului și modelează discret chiar mecanismele receptării, este folosită acum pentru prima oară în relație cu un artist clasicizat, cu un pictor „de muzeu”.

Cei doi organizatori au elaborat un discurs expozițional plin de acuratețe din punct de vedere teoretic, dar nu tot atît de limpede ca expunere propriu-zisă. Ei au încercat un compromis între expunerea-inventar, care respectă atît cronologia reală cît și cronologia formală, și o anumită perspectivă eseistică prin care se urmărește identificarea unor cîmpuri expresive diverse care se nasc în spațiul acelorași repere, în primul rînd de natură iconografică. Cronologia este, astfel, sacrificată din loc în loc, iar aceste mici hiatusuri stopează lectura în timp și propun o panoramare statică, un fel de construcție vizuală sinoptică. Chiar dacă de multe ori urmărirea lucrărilor poate fi, din această pricină, ușor derutată, expunerea are de cîștigat focmai prin sfidarea banalității, reușind, în același timp, să se mențină în limitele unei concepții muzeografice decente. Adică fără încifrări excesive și fără indicații de lectură vo-

Mesaj Internațional

DE CE ne străduim să menținem un teatru viu, într-o epocă tehnologică, în care putem obține totul fără a ieși din casă?

Sau: Este oare nevoie să menținem în viață teatrul, în aceste timpuri de televiziune, video și CD?

În ciuda admirabilului nostru tezaur de piese vechi și moderne, deși în jurul nostru există un mare număr de actori și regizori de talent, am auzit mereu spunîndu-se că teatrul e în criză. O criză care poate să aibă o dublă natură: pe de o parte, e vorba de lipsa de bani, iar pe de alta, e vorba de utilitatea sau inutilitatea teatrului. Când aceste două probleme se manifestă împreună, oamenii încep să se neliștească și să-și pună întrebări cu privire la rolul și locul teatrului în societatea modernă.

Pentru a răspunde, s-ar putea ivi alte două întrebări. Mai întîi: cînd nu a fost teatrul în criză? Apoi: deoarece este în criză și așa a fost întotdeauna, de ce nu am renunțat de atîta timp la el ca expresie artistică? După cum se știe, greutățile financiare și de alt fel au însoțit teatrul de-a lungul secolelor. Unii dintre cei mai mari autori dramatici ai noștri au avut șansa să se înfrupte din rețetele teatrelor de succes, dar mulți alții au fost nevoiți să se zbată fără a primi vreo retribuție sau, uneori, măcar, o recunoaștere. O problemă a fost și aceea de a atrage mai multă lume spre teatru; ceea ce a silit unele companii să caute succesul oferindu-i publicului spectacolul *pe care ele îl credeau așteptat*, în locul spectacolului pe care ar fi dorit să-l reprezinte.

Atunci, deși atâtea probleme însoțesc funcționarea teatrelor noastre, de ce nu le-am abandonat niciodată? Poate pentru că, noi, ființe omenesti, suntem mînați de instinct să jucăm roluri și să le privim pe cele jucate de alții? Există lucruri pe care le învățăm prin experiență, altele pe care le învățăm prin puterea exemplului, iar teatrul este arta minunată care permite această ucenicie. A-i privi pe alții trecînd prin încercări ne dezvăluie mai bine adevărul despre noi înșine, ca ființe omenesti. Teatrul oferă viziuni nenumărate asupra vieții, dar aceștea au în comun faptul că noi stăm așezați și ne angajăm în ceea ce ar putea fi numit o "distanță intimă". Puține forme artistice ne dau posibilitatea acestui amestec de subiectiv și obiectiv, de rațional și emoțional, la un nivel atît de profund.[...]

Sigur, teatrul trebuie să înfrunte concurența, dar cine nu trebuie să facă azi acest lucru? Între societate în care cinematograful, televizorul și computerele sunt atît de populare, mai poate oare teatrul să aibă un rost? Răspunsul este da – pentru că, oricîte minuni ne-ar oferi aceste alte medii, există un anumit lucru pe care ele nu ni-l pot da.[...] Teatrul este exact la scara vieții, iar noi îl receptăm sub această formă. Prin urmare, teatrul provoacă emoții și bucurii diferite față de cinematograf, de televiziune, de computer, iar nivelul său de angajare este mai profund uman și mai intim.[...]

Vigdis Finnbogadóttir
Președinta Republicii Islanda 1980-1996
Director de teatru

Retrospectiva Ion Țuculescu

În mod legitim, aceasta este și soluția corectă după o pauză de trei decenii. Privitorul vrea să îl vadă acum chiar pe Țuculescu, ceea ce se și întîmplă de fapt, și mai puțin demonstrația hermeneutică a curatorului. Demonstrație care poate fi făcută de aici încolo în toate chipurile, dacă prezumția de cunoaștere a picturii lui Țuculescu, în ansamblul ei, este cît de cît acceptată.

P.S. *Faptul ca, pînă la urmă, această expoziție a reușit pune nu doar probleme de muzeologie, de estetică și de istoria artei, ci și unele mai subtile care cad, după toate aparențele, în sarcina psihanalizei. Imediat după finalizarea expoziției, D-na Florența Ivaniuc a fost „felicitată” de către șefele ei directe și ierarhice (parcă așa se spune!) prin degradarea din funcția pe care o avea la Muzeul Colecțiilor. Insațiabila curiozitate a cititorului va avea tendința să se manifeste prin legitima întrebare de ce?, dar perspicacitatea aceleiași cititor nu-i va da întrebării nici o șansă, din pricină că răspunsul este conținut chiar în substanța acestei decizii: din revoltă, din frustrare, din neputință și dintr-o proastă colaborare a factorilor de decizie cu propria lor zadarnicie. Neputînd să se răzbune pe mediile de informare, pe Ministerul Culturii și, în general, pe toți cei care au denunțat falsul și impostura, autoritățile administrative ale Muzeului s-au răcorit pedepsind-o pe Florența Ivaniuc. Pînă acum, nici o noutate! Așa se întîmplă și în lumea frustă a zoologiei: cînd un dulău își arată colții, pechinezul lezat latră la pietre și mușca din garduri. În ceea ce privește lumea cuvîntătoarelor, intervin, totuși, cîteva noutăți. Care sînt ele?*

Răspunsul la această ghicitoare ar trebui să-l dea Muzeul însuși, sub privirea atentă a Direcției specializate

CINEMA

Judy Garland la Clermont-Ferrand

DE FIECARE DATĂ, aceeași situație: cozi, cozi interminabile, exasperante... O dată pe an, clermontezii se-nghesuie să fie cît mai în față la "festivalul lor" - mindria regiunii, a Franței și, pînă la urmă, a întregului mic mapamond cinematografic. "Mic", pentru că la Clermont se vîd, în exclusivitate, "scurte"! (Așa, ca la "CineMaiubit"...) Vin tineri (majoritatea), vin oameni în toată firea, vine "vîrsta a treia"; vin, parcă tot mai multe de la an la an, persoane cu handicap. Acestea din urmă sînt și singurele care au parte de un tratament privilegiat: sînt împinse în săli pe ușile laterale, evitînd busculada. În rest, regizor în competiție, critic acreditat sau simplu platitor de bilet - toată lumea intră "în mod democratic"! Nu poți să cricnești, e de prost gust. Iar dacă îți vine, citeodată, să lași baltă proiecțiile filmelor în competiție încercînd secțiunile paralele - aici te așteaptă aceeași nebulă/democrație: se intră în ordinea sosirii, se iese din sală pentru proiecția următoare - chit că, de multe ori, vrei să vezi alt program *în aceeași sală!* (Cînd dl. primar al Clermont-ului s-a plîns, o dată, că n-are sens să mai iasă din sală pentru a reintra, a fost condus, politicos, afară...) Perversitatea acestei reguli este că, de cele mai multe ori, odată ieșit, nu ai cum să mai intri: te-asezi cumințe în coada cozii și, cînd mai ai doar cîteva persoane în față, se-nchid ușile ca la metrou. Nu-ți rămîne altceva de făcut decît să vizitezi "orașul lui Pascal" și acele cîteva locuri din centru unde Rohmer a turnat *Ma nuit chez Maud*...

Vazînd cîtă lume "pontează" evenimentul - Clermont e, totuși, cel mai important festival de scurt-metraje din lume! -, nu poți să nu te-ntrebi cîți dintre aceștia sînt cinefili adevărați și cîți, ocupanți de scaune. Regula de fier, care s-a cîlit timp de douăzeci de ani, mai spune că nu ai voie să te fiți cînd înăuntru, cînd înafară în timpul proiecțiilor, și clermontezii o respectă ca pe Statul laic. Dar tot

ei sînt aceia care rid, nitam-nisam, la filme mai dificile, le huiđuie copios cînd se aprind luminile sau, dimpotrivă, fluierea admirativ la peliculele suspecte - incluse-n program pentru a flata galeria... Dar îi vezi, totodată, cum își iau, conștiincioși, notițe la finele proiecțiilor, cum compară orare, verifică biletele rămase fac cozi! Și atunci lași capul jos - căci, evident, orice comparație cu "CineMaiubit" -ul de la noi e inutilă...

Față de Clermont '98, ediția '99 n-a fost una grozavă. N-au fost evenimente - chit că ziarul festivalului, ca-ntotdeauna, scotea "revelații" și din piatră seacă. Și n-am fost de acord, ca de obicei cînd merg la Clermont-Ferrand, cu multe din deciziile juriilor (francez și internațional). Dar sînt gata să iert toate premiile "obligatorii" care-au luat drumul Iranului, Algeriei și periferiilor Parisului pentru acest formidabil *Phil Touches Flo* (SUA/ "Prix Recherche")!... Catalogul festivalului îl descria așa: "Flo e un ciine. Stăpînul lui Flo nu lasă pe nimeni să-l atingă. Stăpînul lui Flo nu e un tip draguț. Phil îl atinge pe Flo". În șase minute, dacă se spun zece cuvinte; dar există atîta cinema - de la montaj, ritm, mutre și atmosferă - cît să inghită zece filme europene! Străzi mereu pustii, un scenariu *à rebours* ca un banc circular, o coloană sonoră de western. Și, neapărat, Flo (de la Florence), o buldoagă placidă... David Birdsell - proaspăt absolvent al faimoasei University of Southern California unde s-au școlit Lucas, Carpenter, Zemeckis - reușește un "exercițiu" jubilat și absurd, influențat, dacă vreți, de frații Coen. Entuziasmat de "Flo", m-am dus să văd celălalt film al său prezentat la Clermont (în cadrul unei retrospective a universităților americane USC, NYU și Columbia), *Blue City*: același amestec, perfect stilizat, de banal și bizar, burlesc și bune sentimente. Or, *Blue City* - ne spune regizorul înaintea proiecției - este de fapt filmul său de absolvire! De îndată ce va trece la lungmetraj (urmînd "calea băta-

torită" Sundance-Hollywood), pariez că vom mai auzi de David Birdsell!

Ca și, probabil, de cîteva dintre colegii săi de facultate/generație: de un Meher Gourjian, de pildă - care deocamdată se joacă inteligent cu animația numerică (*Plug*) în trena lui Lucas -, de un Jeff Blitz - care "își face mîna" pe filmul de atmosferă la Lynch și Egoyan (*Wonderland*) - sau de newyorkezii John Krokidas - autorul unei parodii de documentar anii '50 (*Shame No More*) în maniera lui Tim Burton -, Kimberly Harwood - autoarea lui *True Confessions of a Sushi Addict*, un "scurt" deja antologic! - și Joel Hopkins - autorul celui mai aplaudat film din selecția NYU, *Jorge*: aventurile zilnice (în alb-negru) ale unui tînar ochelarist de culoare, angajat într-o agenție de turism. George este timid, stingaci, virgin după toate semnele - un fel de Woody Allen tăcut și "soft" - pînă în clipa în care întilnește, în metrou, și-apoi revede, la birou, o stagiară hispanică - semă-nînd cu Elaine din "Seinfeld". Se-apucă să-nvețe spaniola după telenovele (ca în *Mîna lui Paulișta* al lui Cristian Mungiu!), dar este singura comparație posibilă cu scurt-metrajul românului: episodul telenovelistic este doar unul din gagurile - nenumărate - care dau savoare filmului... Tot un gag, însă cu bătaie lungă, e *Culture* de Ari Gold: manifest/performance (pe format cinemascop) interpretat de regizor însuși, care apare pe o scenă, în dreptul unui ecran, și-ncepe să tragă focuri imaginare în toate direcțiile pînă cînd, "răpus" de un tir de mitralieră, improașcă albul ecranului cu vopsea siclam. Totul nu durează decît un minut, dar e cea mai deșteaptă "punere la zid" a esteticii Tarantino venind din partea unui *young rebel*, care-și infixe dinții în carnea Maestrului! Cu puține excepții, nu am văzut la Clermont - și mai ales în competiție - scurt-metraje care să dea aceeași siguranță a "cinematografului încăput pe mîini bune" ca fil-

mele acestor americani (unii, încă studenții!). Am văzut ifose - în special în scurt-metrajele franțuzești -, bifări "politic corecte" ale temelor la modă, monotonie și lipsă de imaginație. Uneori, în plină "temă", sinceritatea unei viziuni personale care nu te lasă să caști (ca în *Patterns* al irlandezei Kirsten Sheridan) sau care te-amuză de-a dreptul (ca în *Surveiller les tortues* al belgiencei Inès Rabadan). Alteori filmul promite (*La Réserve* al franțuzoaicei Pascale Breton), dar "demonstrația" durează prea mult și finalul își pierde din forță. Dacă adaug acestora un film din programul italian (Clermont-ul a fost gazda Italiei în '99), anume *Senti amor mio?* al Robertei Torre - poate cea mai frenetică joacă formală din Festival -, aș putea conchide că femeile-cineast au fost "surprizele ediției"... Ei, bine, nu: surpriza a fost austriacul Martin Arnold, cu al său *Alone. Life Wastes Andy Hardy*.

Un filmuleț de montaj pe 16 mm, deja premiat de FIPRESCI la Oberhausen anul trecut. Sîntem în familia judecătorului Hardy ("serialul" american din anii '30-'40), scenă tandră între Mickey Rooney și mama sa; fiul o sărută cast, mama închide ochii - după care începe "delirul": regizorul mișcă imaginea, înainte-înapoi, de trei-patru ori, "the good-bye kiss" devine concupiscentă curată, incestul - un progres tehnologic! Altă scenă: Judy Garland cîntă. Iar înainte-înapoi, ca la rap - sunetul miaună distorsionat, vocea lui Garland e un Guignol muzical... Cu aceasta farsă obraznică, "la îndemina oricui", Arnold mută scurt-metrajul în secolul XXI, lasîndu-ne să ne gîndim că în artă, adesea, micile tifle ascund mari revoluții.

Alex. Leo Șerban

MUZICĂ

PRIVIND în urmă, fiecare eveniment al existenței noastre capătă un caracter inevitabil... Nu îndrăznesc să notez semnele convenite, care ar da acestei propozițiuni însemnătate de citat: gîndul rostit chiar de Yehudi Menuhin cîndva, cu unul din acele multe prilejuri cînd se povestea pe sine. Ideea este intactă, chiar dacă vorbele nu sînt exact cele rostite atunci (spunea "inevitabil" sau "inevitabilitate"?). Oricum, urma o mică secvență care tuma fiecare etapă consumată a existenței lui în albia Destinului. Evenimentul asupra inevitabilității căruia nu mai poate exista dubiu s-a întîmplat însă acum: respirația acestui destin devenit legendar s-a oprit ca un ceasornic obosit după o prea lungă și activă observare a Timpului. În luna aprilie, Menuhin ar fi implinit 83 de ani. Lordul Yehudi Menuhin.

De prin deceniul opt, se pare că veacul XXI tinde să preia un teren curățat de monștri sacri ai lumii mai vechi. În 1982, murca Glenn Gould, așa cum își promisese, fantast și original în toate, la vîrsta de 50 de ani. Fix, tocmai așa. Seria avea să continue, în ritm alert, grăbind cadența în ultima vreme: Arrau, Richter, Solti, Celibidache... Înlănțuirea suferă probabil de bruiajul unei memorii încărcate, dar am deschis-o cu Gould, pentru că din considerabila cantitate de probe care au rămas a suna întru gloria violonistului Menuhin, duoul din *Sonata nr. 10 pentru pian și vioară* de Beethoven rămîne emblematic pentru amîndoi. Maestri - Spirit. O frază inițială trece de la claviatură la violină: pură viziune mistică... Enescu era "incredibil" (acum cuvîntul folosit de Menuhin este exact). Este de găsît aici o oglindă în care imaginea sonoră a violonistului român, care nu a lăsat decît tăcere în sunet și uimire în logos, poate fi aproximată printr-o fericită intermediere. La școala lui Enescu, Yehudi-copil, Yehudi-adolescent s-a transformat. Virtuozul senzațional învîta să acorde naturalețea cu înțelepciunea și analiza. Sedus de paleta de vibrato-uri cu care opera impresionabil Enescu, își asumă efortul de a-și compune un arsenal tehnic individual. Amplitudinea, frecvența și funcționalitatea "fardului" cu care violonistul înfrumusețează sunetul (cam asta este vibrato-ul) le supune unor repre-

zentări clare, reflexive asupra textelor clasice. În extaz, muzica rămîne "una cosa mentale". Ascultați *Ave Maria* de Gounod; există și pe o peliculă din timpul celui de-al doilea război mondial, filmată într-o cameră mica de spital. Este pur și simplu o rugăciune, rostită de o voce amplă, gravă, solemnă, consolatoare. Vioara este glas uman, vioara susține o elocință aproape verbală. "Violonistul secolului" se spunea în acei ani. Astfel de sentințe promovate de afișele publicitare nu pot avea o valoare absolută. Splendorile mereu nuanțate, mereu altfel interesante ale artei justifică o anumite percepție, mai calmă, un anumite relativism... Oare există capodopere mai mari sau mai mici? Este însă cert că tocmai contactele directe cu violonistica lui Yehudi Menuhin au fost pentru fideli muzicii din România echivalente cu descoperirea unui ideal intruchipat. Odată cu seria concertelor din 1946, alături de George Enescu și Mihail Jora (dirijor), alături de Filarmonica din București. Cîta rigoare stă într-un copil! Șocurile însă le primește și le reține. Chiar dacă nu le poate explica, instinctul său le transformă în criterii. Pentru mine, "concertul secolului" va rămîne acel Brahms din Sala "Aro", în Bucureștiul care dorea să uite războiul înainte de a ști exact ce îl așteaptă. Dacă încerc să traduc acum ceea ce atunci a fost o emoție confuză, tiranică pentru că nu puteam ieși de sub tutela efectului ei prelungit, aș spune că un instrumentalism foarte blînd și tandru se însoțea de niște atacuri "trăznit", de o fermitate oțelită, de un zbor capricios. În același timp, aceste impresiuni multiplicat induceau evidența unei organizări muzicale superioare. Așa să fi fost? Oricum, astăzi cred că știu în ce măsură adevărul interpretării, acea iradiere care suspendă într-o sală decalajele de respirație, care instalează suflul unic, comun, reprezintă și adevărata structură umană a celui chemat să cînte. Cu vioara, cu bagheta, cu vocea etc. etc.

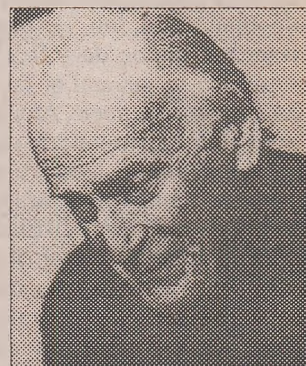
Menuhin a acceptat să vină și în România comunistă la primul Festival Internațional "George Enescu". A fost ca și maestrul său, omul fidelității totale. Deși cred că încă de pe atunci era conștient de faptul că "regimurile totalitare și dictatorii iubesc geniile *disparate* ale neamului lor". Mi-a spus-o chiar astfel, cu

numai cîteva ani în urmă, în mărturia sa pentru un film despre Enescu. Recitalul pentru vioară solo "Bach-Bartók", din 1958, a fost de o extremă dificultate: muzică din care este eliminată orice tentație sentimentală captivantă, orice efect nejustificat de o țintă a susținerii structurilor. Ele există în corporalizare adecvată numai dacă interpretul reușește să lege organic un ascetism sever cu o expresivitate intensă. Am regăsit "starea" Brahms-ului de odinioară. Și tot atunci, Ateneul Român i-a ascultat pe Menuhin (sunet intens, susținut de înalt voltaj în concentrare) și pe David Oistrach (dulceața mîngăietoare a unui timbru violonistic incomparabil), alături, în *Concertul pentru două vioară și orchestră* de Bach, împreună cu Filarmonica și George Georgescu. Amuzant, fiecare dintre cei doi credea, probabil, că celălalt este violonistul secolului... Au mai trecut 15 ani pînă la un nou popas în România împreună cu sora sa, Hepzibach: pianistă cu totul excepțională. Propusese de astă dată *Sonata a III-a*, "în caracter popular românesc" de Enescu. Spunea că ar fi dorit să o cînte foarte bine (ca în înregistrările lui mai vechi!). A repetat-o integral și ca supliment, la recitalul său. Nu era mulțumit. Mai trecuseră încă 15 ani. Ca și vocea omenească, vioara își menține alura, flexibilitatea în jocul cu sunetele, respirația egală și susținută împreună cu robustețea fizică a trupului uman. În timp, mai avusese loc un eveniment care, retrospectiv, căpătase o pondere de inevitabil semn al destinului. Se afla la Berlin și, iată, Karayan se îmbolnăvește în preajma unui concert. Un emisar al Filarmonicii Berlin, orchestra cu care a avut permanent relații privilegiate (printre altele, ca apărător al lui Wilhelm Furtwängler, acuzat fără probe, de simpatii naziste) îl roagă să dirijeze programul de simfonii de Brahms. Acceptă. Îl stimulează impulsul permanent de a întreprinde mereu acte temerare îmbogățindu-și, de astă dată, paleta de mijloace creative. Se iverse în el șeful de orchestră. După zece de ani de carieră (debut fantastic în 1923 la San Francisco și apoi la Paris, în 1927, anul alegerii lui Enescu în calitate de profesor); după sute de turnee intercontinentale, concerte și înregistrări împreună cu toți șefii de orchestra care contează în istoria

acestui veac; după acumularea aproape exhaustivă a repertoriului violonistic, clasic; după episoadele care îl situaseră într-o postură clarvăzătoare față de muzica contemporană (Enescu, Bartók). Să nu uităm de amorul pentru India, pentru filozofia ei și arta de a întreține inteligența în activitatea ordonată a exercițiului fizic (yoga). Să nu uităm de partenerul său, virtuoz practicînd instrumente tradiționale, Ravi Shankar. Până la urmă, Yehudi descoperă acolo și o practică savantă a ritmurilor pe care o acordă și cu nevoia de a trăi în poussé-uri complementare de activități. O percepție altfel conceptualizată a Timpului. Dirijatul devenise o verigă inevitabilă în traiectoria firească a preocupărilor lui. Îl obligă să accepte mai ușor descoperirea lucidă a realității că o anume confortabilitate, în care se obișnuie a domina vioara, l-a părăsit. "Menuhin Bath Festival Orchestra" sosise și la București. Fondează, în Anglia, unde se stabilise definitiv, o importantă Școală de muzică. O generozitate epantantă ocrotește pe tinerii violoniști. Înființează Academia elvețiană de la Blonay, în complicitate cu violonistul Alberto Lysy. Devine, în lume, glas purtător de cuvînt al cauzelor umanitare, câștigate sau pierdute. Reușește să determine, printr-o influență de prestigiu, evadarea legală a lui Rostropovici din Uniunea Sovietică. Prezidează, un număr de ani, Consiliul Internațional al Muzicii de pe lângă UNESCO.

Muzicalitatea se convertește și în discurs etc. Disciplina acțiunii nu ratează nici o întîlnire cu osteneala (... "Dumnezeu muncеște din greu!"). "Violonistul secolului" ... e prea puțin. Unul dintre puținii "Oameni Cristal" din acest veac care mai are de tras la jug încă ceva pietre de moară. Cîteva și... gata.

Ada Brumaru

PREPELEAC

de Constantin Toiu

PUTUL LUI BABEL

Totdeauna în atelierul pictorilor și sculptorilor m-am simțit bine, liber și bucuros. Bucuros pentru că deseori vedeam primul pinzel zugrăvite, proaspete încă, sculpturile neexpuse, pe care artistul-prieten mă invita să le trec în revistă cel dintâi. Mirosul culorilor... Gesticulația... Mai este apoi admirația mea față de cei înzestrați să lucreze cu mîna, minunațiile pe care le fac ei, îndemînateci, față de care, celorlalți, lipsiți de acest dar, lor, ... vreau să spun că li se spune că au "mîna de lemn", sau "de mort", sau că au "două mîni la fel", două stîngi, două drepte.

Pe lingă culorile întinse pe cartoanele așezate pe șevalet, mai sînt apoi sumedenia de lucruri tehnice, de la "cuțitul" de apăsător culoarea stoarsă din tub și trîntită pe pîtratul sau drep-tunghiul tabloului viitor, pîna la obiectele, florile uscate, gingăniile, păian-jenul (de metal, cu ochi scăpărători) de care mă apropiasem cu frică închipuindu-mi că sînt vii, plus libelula vitri-ficată atîrnînd de peretele atelierului și care îmi inspiră unul din cele trei-patru sonete, încercări mai vechi din tinere-te, cînd poezia, spre dezamăgirea mea de mai tîrziu, mi se părea cel mai lesnicios mijloc de a face artă, ca tot românul, în general și fals zicîndu-se că s-ar naște poet. Aici e și drama noastră. Să spun neseriozitatea?...

Acest sonet, avînd o valoare pur personală, biografică, așadar, se intitulă **MOARTEA LIBELULEI** și este dedicat marelui pictor și prieten Ion sau Alin Gheorghiu, de ale cărui tablouri vechi de o greu de estimat valoare, apartamentul în care locuiesc este plin, alcătuit un fel de muzeu.

Dau tiparului pentru întîia dată acest sonet cu sentimentul că încalc o regulă nescrisă și intimă... Timpul însă și istoria mă silesc să trec peste și să public versurile mele de demult oferite lui Alin ca un epitaf închinat insectei superbe încremenită în spațiu, expusă în atelierul său ca o fosilă imemorială:

Epitaf pentru o libelulă:

*Trîind, credeam natura un vast
atelier,
Culori scoteam vitralii din soare
și din cer,
Aripa mea de sticlă, vibrație atentă,
În zborul ei facil făcut numai
din fentă,
Nu cunoștea atunci al amăgelii joc,
Și celalalt, intern, incoruptibil
foc...*

.....

*Și a venit o noapte, nu mai știam ce
este,
Nu mai era culoare, nu mai
primeam o veste,
Fricoasă, pricepui; tîrziu, însă
deplin;
Și, expirînd, intrai în arta lui Alin.*

(7 ianuarie 1965,
de ziua artistului)

Un doctor: "Revoluția arde iute, pe urmă iluzia arderii ei violente dispare, și ne întorcem la canaierie, lichelism, la jovialitatea josnică a existenței, la cinism și nu mai rămîne din ea nimic decît o coloană de scrum ca a unui muc aruncat pe jos și care de la un anumit moment s-a consumat singură, - țigara..."

"Cel mai mare păcat, păcatul capital, este nerăbdarea. Din cauza lui am fost izgoniți din rai și tot din cauza lui nu ne mai putem întoarce în el." (Kafka).

Nu mai construim Turnul lui Babel..."Noi construim puțul lui Babel". Introspecția abisală. (Tot Kafka, martie 1965)

"Malraux, ca și André Gide, face parte dintre prietenii URSS-ului. Între ei însă este o diferență enormă, nu numai în ce privește anvergura talentului. André Gide este un caracter absolut independent, posedînd o foarte mare perspicacitate precum și o cinste intelectuală care îi permit să numească fiecîruia pe numele său adevărat. Fără perspicacitatea aceasta, poți bîigui ceva despre Revoluție, fără a o sluji de fapt. Malraux, contrar lui Gide, este incapabil de independență morală. romanele sale sînt pline de eroisme, dar el însuși nu deține însușirea aceasta în nici cel mai mic grad. El este *oficios* (s.n.) din naștere". Cea mai justă critică... (L'Express 1965, despre Troțki)

Invalidul cu tricicleta în *Piața Icoanei* expunîndu-și tablourile reze-mate de vehicul.

Primul tablou asupra căruia mă aplec să-l văd mai bine, - să-i văd artistului arta sa, naivă, pe față, de amator, - se numește, stă scris sub el: **TOAMNĂ ÎNTR-UN SINGUR CO-PAC.**

Mă ridic, mă uit la artistul în cîrje, vreau să-l întreb ceva, mă răzgîndesc. îl salut doar cu o simpatie prefăcută...

Aș fi vrut să-i spun să încerce și în poezie, titlul... *într-un copac* îl găsiseram mai reușit. Pictorii amatori mă inhibă totdeauna. Poetii, nu. Pictorii, da. Pentru că pictura, o știu bine de la prietenul Alin Gheorghiu, cere multă rigoare și multă muncă. Deși, care alt lucru, - onest făcut, în orice meserie, - nu cere aceleași calități?...

DIASPORA LA PLURAL

de Paul Miron

Scrisoarea LXIX

Hohenheim 186...
joi

Enache Secară
Hohenheim

Domnului
Capitan Constantin Florea
București

Dragă Costache,

DUMNEZEU să-ți dea sănătate pentru scrisorile ce mi le-ai scris. Îmi închipui, cît de puțin timp liber ai, și totuși nu mă uiți.

După cum citesc în gazetele de aici, situația României e destul de jalnică. Abia ne-ăm încheiat și noi că ursul de la răsărit vrea să ne desfacă. Cine e vinovat? Nu știam că sultanul care l-a investit pe Domnul Cuza cu două firme, unul pentru Iași, altul pentru București, a aprobat între timp uni-unea, așa cum m-ai informat tu luna trecută. Mai scriu gazetele tot felul de povești despre viața particulară a lui Vodă. L-am cunoscut și eu, cum îi zbirnău cizmele alergînd după orice amor; totuși, nu consider faptul de a te băga în căsnicie, în intimitatea unui cap încoronat, un act onorabil. Că țara merge rău, îmi închipui. Dar nu poți face responsabil pe Alexandru Ioan de toate greșelile.

M-ai batjocorit că nu ți-am răspuns la cele 3-4 depeșce ce mi le-ai trimis. Ce era să-ți spun? Istoria cu Josefa este numai și numai problema mea. Te rog să spui asta la toți care clevetesc și vor cleveti făcînd tot felul de supoziții. La cămara Josefei nu este cheie. Vă rog să respectați decizia mea.

Anul care a trecut a fost un an hor-tăritor pentru viața mea. Se pune în-trebarea 'rămîn sau mă întorc'? Am

ales soluția cu rămasul. Și iată că au trecut cîteva ani buni de cînd mi-am scurtat pletele și am intrat la 'moara de agricultori', cum îi zice școlii noastre. Gestul tău frătesc de a-mi procura un post în noua Administrație m-a mișcat. Îmi pare rău că te dezamăgesc. Nu vin. Și dacă vei cere un motiv pentru refuzul meu, nu voi putea să-ți dau vre-unul. Nu știu. Mai degrabă tu, cel de departe, vei găsi o explicație. Ce să-ți spun...Aș deveni același Oriental, un obstacol adus din străinătate, care, lip-sit de răspundere, să zugrume prin lene și neputință orice activitate de folos.

Acum sînt preparator la institutul nostru. Am făcut practică - vie și livadă - pe moșiile prințului Anton de Hohenzollern cu sprijinul fiului său pe care l-am cunoscut ca student la Bonn. Am condus personalul de la propri-etățile lor din Weinberg în Elveția, de la Sigmaringen pe Dunăre și de la Freiburg. Pentru prima dată în viață primesc bani muncii de mine. Numai că din ei nu pot trăi, nu-mi ajung, e alta poveste. Am fost răsfățat de părinții care mi-au dat tot ce am poftit.

În legătură cu investigațiile de care mă rogi, aș vrea să mă înțeleg: sînt musafir în această țară, și nu mi-e îngăduit să mă amestec în afaceri sub-versive. Și chiar dacă te-aș asculta, dacă m-aș duce în Belgia, crezi tu că domnul conte din Flandra, fratele regelui, mă va primi? Și ce să-i spun? Că doriți un domnitor dintr-o dinastie apuseană? Asta știe și el, mai bine ca mine.

Dragă Costache, nu te supăra, fii tare și norocos! Te îmbrățișează, al tău prieten Enache.

P.S.

Dacă-l vrei pe contele belgian, grăbiți-vă, mai sînt și alți interesați.

POLIROM

NOUTĂȚI
aprilie '99

Nicolae Manolescu
Metamorfozele poeziei
Metamorfozele romanului

Adrian Poruciu
Limbă și istorie engleză
Între William Cuceritorul și William Caxton

Nichita Danilov
Nouă variațiuni
pentru orgă
Antologie

Sacher-Masoch
Caiete

În pregătire:

Carlo Masoni

Jean-Jacques Rousseau

Interior cu fereastră deschisă și alte nuvele

Eseu despre originea limbilor, unde se vorbește depre melodii și despre imitația muzicală

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978
Brașov, str. Toamnei nr. 7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

● Actualitatea editorială ●

O ISTORIE LITERARĂ A IUBIRII

"Începe cu admirația față de o persoană, continuă cu entuziasmul și culminează cu pasiunea care ne duce la fericire sau la dezastru".

Un Octavio Paz bătrîn lasă, cu puțini ani înainte de moartea sa în 1998, o carte despre dragoste. Și despre erotism și sexualitate, dar numai în teacăt, în ciuda celor anunțate în titlu, *Dubla flacără* fiind în mod fundamental o carte despre iubire. Pare a fi, după declarațiile lui Paz însuși, acea carte care se face singură, insidios, crescînd din scrierile paralele, din reverberațiile unui vers pe care l-a compus, din ecourile interioare la diverse articole, însemnări personale, scrisori. Ros de remuscări pentru a nu fi scris această carte atît de des gîndită de el și ivită în același timp parcă din senin, Paz își pune o întrebare pe care noi am putea-o socoti inutilă: oare nu e cumva caraghios ca la sfîrșitul vieții sale (inevitabil aproape, căci avea deja aproape optzeci de ani) să lase o carte despre dragoste? Filozofînd pe tema iubirii, vîrstnicul se teme de ridicol, pentru că presupune implicit o iubire asociată tinereții, deși nimic din teoria expusă în carte nu justifică asemenea conexiuni, și deci nici aprehensiunile. *Dubla flacără* este perechea unui poem scris mai demult de autor, intitulat *Carte de creencia* (*Scrisoare de acreditare*). Așadar, acest volum de eseuri ar fi legitimarea unui autor în fața celor care trebuie să îl recunoască, acei cititori ai săi de poezie.

Nu știu în ce măsură *Dubla flacără* reprezintă, în chip explicit, o teorie a iubirii și a erosului ivită din paginile de versuri ale lui Paz, ori din experiența sa personală (pare triviale trimiterea, dar o face autorul însuși, vorbind despre marea lui dragoste, consumată în tinerețe în India, cînd s-a și gîndit pentru prima oară să scrie o mică filozofie a iubirii), dar e cert că ea e construită pe un eșafodaj poetic. Pentru Paz dragostea este un sentiment liric, care a evoluat într-un anumit fel în civilizația occidentală înrădăcinată fiind într-o istorie a poeziei. Poate tocmai pentru că e atît de fidelă unei gîndiri poetice această carte te obligă la consimțămînt, te constrînge să aprobi, ba chiar te determină subtil să fii fermecat. Cum altfel ai putea, în fața unei teorii a iubirii în care personaje sînt Paul și Francesca, ori Tristan și Isolda, Romeo și Julieta? Strategia elaborării acestei cărți, dacă e într-adevăr o strategie, funcționează impecabil. E aproape imposibil să protestezi la o teorie a iubirii fundamentată practic exclusiv pe o tradiție literară. Nu știu cît de legitim este

să afirmi că o asemenea întemeiere este singura corectă, sau chiar esențială pentru înțelegerea sentimentului occidental al iubirii. Deși, La Rochefoucauld credea, ce-i drept, cinic, că nimeni nu s-ar îndrăgosti vreodată dacă nu ar ști că există iubire. Deci, dacă nu ar urma un anumit univers preexistent ființei lui, cel al dragostei. Că între iubirea din cărți și cea dintre oameni e uneori o adevărată prăpastie e de-a dreptul banal sau vulgar să susținem. Și totuși imi caut porțițe de scăpare plauzibile și totodată intuitive prin care să strecor suspiciunea că o filozofie a dragostei nu poate fi asimilată unei istorii a literaturii integral fără anumite riscuri sau uniformizări cel puțin nu unei istorii literare de tipul linear, cum e cea reconstituită de Paz. De altminteri, volumul lui e inevitabil inegal, în tradiția generoasă și tolerantă a eseului, care îți permite să luneci fără prea multe rigori ori coerențe de raționament de la un secol la altul, de la un univers la altul, și să ajungi unde dorești. Dar este, aproape pînă la capăt (cînd deviază într-o reflecție pe marginea contemporaneității, a lumii "pieței și alcoolului" cum o numește el, pe care însă o înțelege, în sensul ireverențios al termenului, ca un bunic moralist și muștrător) o carte impresionantă pe alocuri.

În loc să refacă raționamentul lui Paz, care uneori se pierde în speculație și pură idiosincrazie după părerea mea, prefer să remarc deocamdată unul dintre aspectele sale cele mai interesante. Pentru scriitor, istoria dragostei este inseparabilă de aceea a libertății femeii. Apariția amorului curtean, de pildă, crede Paz, ar fi inexplicabilă fără evoluția condiției femeii. E vorba de femeia nobilă, evident, care prin însăși condiția ei socială se bucura, crede autorul, de circumstanțe mult mai favorabile unei împliniri a personalității lor decît se bucuraseră înaintașele lor. Motivul, între altele: creștinismul, mai generos pare-se cu femeia decît civilizația antică păgînă. Paz recunoaște că mai tîrziu, prin intervenția combinată a Bisericii și a monarhiei absolute femeile au pierdut aceste libertăți care au permis crearea poeziei trubaduresce. Dar, teoria lui rămîne pînă la capăt una în care ea este personajul principal. Chiar faptul că poezii se adresau iubitelor lor, în versuri, numindu-le, pe urmele influențelor arabo-andaluze, "domnul meu", este pentru Paz o probă că doamna ocupa rolul superior într-o ierarhie a cuplului, iubitul fiind vasalul ei. Dragostea e subversivă, conchide Paz, pentru că ea răstoarnă ordinea firească, a socialului, masculinizînd ipostaza feminină,

pentru a o face astfel puternică. E o chestiune bine știută că apariția masculinului în adresa-re către iubită va fi desemnat, aparent, tocmai faptul că această poezie nu era adresată unei femei, ci dimpotrivă, unui alt bărbat. Marrou susține, între alții, destul de convingător această ipoteză conform căreia amorul curtean, cel dintre poet și o femeie, nu întîmplător căsătorită întotdeauna, e iubire între doi bărbați, trubadurul și soțul, nu soția. Paz nu ia însă în seamă asemenea variante, pentru că ele i-ar contrazice raționamentul conform căruia iubirea medievală presupune o mai mare libertate a femeii. Ceea ce ignoră în același timp, deliberat sau nu, este că a existat și o poezie trubadurescă scrisă de femei. Numai că în vreme ce lirica feminină era ușor naivă, dacă nu chiar ridicolă, de un senzualism nedeghizat cu prea mult efort, cea masculină, aparținînd unei voci de bărbat, a fost considerată adevărată poezie a trubadurilor. Motivul: elementul esențial al acestei lirici trubaduresce îl constituia, după cum aflăm la Marrou, condiția discreției și a tăcerii. Ea nu era impusă de situația de adulter a cuplului de îndrăgostiți (femeia era doamna, deci măritată), ci de o concepție filozofică a iubirii, care consideră fericirea și împlinirea prin iubire ceva non-comunicabil. Stilizarea topoi-ilor iubirii are drept funcție tocmai această păstrare a discreției, care trebuie cumva reconciliată cu necesitatea afirmării iubirii. La urma urmelor, Paz este cel care ne amintește că trubadurii erau un fel de poeți-amanti profesioniști: rolul lor social era acela de îndrăgostiți. Cum și l-ar fi putut juca în deplină tăcere și non-comunicare? Marrou crede că o astfel de dragoste, a declarației inflăcărte și legămîntului la muțenie totodată, nu a fost și nu poate fi viabilă ontologic, ci rămîne un "moment dialectic", cum îl numește el. De aceea, conchide istoricul francez, poezia trubadurilor a murit repede, vîlguindu-se singură în imposibilitatea ei dualitate. Ca și Duby ori alții care au scris despre iubire, femei și bărbați în Evul Mediu, Marrou e istoric. Dragostea pe care o analizează el nu e neapărat sentimentul pe care îl explorează Paz, fără ca asta să însemne că la

unul avem doar mundaneitate totală, contracte de căsătorii, conflicte cotidiene, cutume ale epocii, iar la celălalt o metafizică a iubirii. O lectură istorică a dragostei mi se pare că obligă la ambele partituri, și la cea a lui Paz, care privilegiază literarul, dar și la una dispusă să iasă din lumea toposului liric și a figurilor poetice. Interesant este că Paz însuși alunecă din sfera istoriei poeziei în care își elaborează teoria: recunoscînd că prin poeziile lor de dragoste trubadurii își îndeplineau de fapt o funcție socială, el ajunge inevitabil la concluzia că de multe ori acești cîntăreți ai iubirii nu erau deloc și iubiți. Mulți trubaduri, spune Paz, nu ajungeau niciodată la o relație reală cu doamna inimii lor, pentru că rezerva lor s-ar fi datorat, între altele, prea marii distanță care îi separa de doamne. Sursa mai temeinică a acestei rezerve s-ar putea să fi fost, totuși, faptul că trubadurii erau poeți profesioniști, care scriau despre un sentiment abstract, complet detașat de persoana lor. Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că a existat o dragoste în istoria Occidentului care a fost strictamente poezie, deci un demers precum cel al lui Paz e legitim, poate mai legitim decît unul istorico-social. Ceea ce nu mai înțeleg, însă, este rostul coborîrii din alcov în piață, așa cum o face poetul Paz în ultimul său capitol din carte, în care e vorba de SIDA și alte asemenea ramificații ale "iubirii" contemporane. Însă sînt și altele nedumeririle pe care le poate stîrni lectura cărții lui Paz. Natura excursului său filozofic-istoric te îndeamnă să fii foarte atent la fiecare articulație logică a demersului, astfel încît inevitabil remarci fisurile (fie reale, fie aparente) de raționament. De pildă: Paz construiește un fel de tablou semantic al iubirii, compus dintr-o serie de aspecte constitutive, între care și capacitatea ei de subversiune. Aceasta vine din felul în care dragostea răstoarnă ierarhiile, încalcă interdicțiile, își impune propriile norme, dîndu-se permanent cu un adversar care altminteri i-ar dicta reguli nimicitoare. O asemenea concepție a iubirii exclude din pornire pasivitatea, supunerea, acceptarea fatalității. Așadar, ca

Octavio Paz - *Dubla flacără. Dragoste și erotism*, traducere de Cornelia Rădulescu, Editura Humanitas, București, 1998, 205 pagini, preț nemenționat.

să revin la cazul poeziei trubaduresce, categoric nu diferența de rang social dintre doamnă și poet este cea care face iubirea dintre ei neconsumabilă; dimpotrivă, această distanță de statut social o intensifică, ba chiar o declanșează uneori. Iubirea, după cum Paz însuși remarcă, se agață de imposibil, de irealizabil. Îl caută, dar nu numai pentru a-și anticipa astfel sfîrșitul, ci pentru a depăși acest imposibil. Analogia dintre iubire și război, dintre seducție și asediu sînt legitime, căci dragostea e prin definiție beligerantă. Subversiunea, însă, implică existența unui univers oficial și puternic, pe care să îl vizeze: or, acest univers e inevitabil extraliterar, el ține de un spațiu larg al mentalului colectiv, cu toate structurile lui de normativitate și autoritate.

Poate că o filozofie a iubirii așa cum o concepe Paz e în deplină siguranță numai în literatură. Dar și acolo ar putea fi amenințată, mă tem, de substituția corpusului de texte cu care operează autorul printr-un altul. Tradiția literară pe care o stabilește el ca subtext al unei filozofii a dragostei este, evident, un construct, care deși acceptat și încetățenit în liniile lui majore, rămîne totuși discutabil. El e responsabil și pentru stabilirea acelor trăsături constitutive ale iubirii, sau componente mai degrabă, identificate de Paz, care pot fi rezumate în felul următor: exclusivitatea (dragostea este pentru o singură persoană, altminteri nu e autentică), atracția definită ca fatalitate liber asumată, și persoana înțeleasă ca uniune între suflet și trup. Cel puțin ultima caracteristică e cumva amenințată în forța ei generalizatoare chiar de exemple din cartea lui Paz.

O filozofie completă a iubirii, însă, nu poate fi decît simplistă și naivă. Poate că *Dubla flacără* e valoroasă tocmai prin asimetriile, paradoxurile și parțialitatea ei.

Cărți primite la redacție

✧ John Fowles - *Copacul*, traducere de Veronica Focșăneanu, Editura Univers, București, 1999, 111 pagini, preț nemenționat.

✧ Isaac Bashevis-Singer - *Craiul cîmpilor*, traducere de Anda Maxim, Editura Univers Enciclopedic, 1999, 172 pagini, preț nemenționat.

✧ Gilbert Durand - *Structuri antropologice ale imaginarului*, traducere de Marcel Aderca, postfață de Cornel Mihai Ionescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, 466 pagini, preț nemenționat.

O declarație de dragoste

LA CIUDAD DE LOS PRODIGIOS [«Orașul minunilor», 1986] este al patrulea roman¹⁾ al prozatorului spaniol Eduardo Mendoza²⁾. Cartii i-a fost decernat premiul italian Grinzane Cavour, iar revista pariziană *Lire* condusă de Bernard Pivot a declarat-o *le meilleur livre étranger* pe anul 1988 (data apariției ediției franceze).

Distincții deloc de disprețuit la momentul respectiv, deoarece, așa cum s-a văzut mai apoi, constituiau un excelent augur nu numai pentru «noro-cosul» autor, ci și pentru romanul spaniol contemporan în genere. Desigur, astăzi boom-ul european al romanului creat în Spania este o realitate de netăgăduit. Însă acum mai bine de zece ani lucrurile nu păreau chiar atât de evidente. Căci era încă aproape amintirea celor două decenii anterioare,

când, în același spațiu lingvistic și cultural, prezența dinamică a romanului hispano-american (ai cărui autori fuseseră lansați în majoritate de către industria editorială spaniolă) umbrea de-a binelea producția literară a «metropolei».

Mendoza - ca și Camilo José Cela, care în ordinea de idei respectivă poate fi considerat drept un precursor al înnoirilor înregistrate de romanul spaniol - reactivează și consideră cu un ochi actual o formulă narativă «clasică» și specifică Spaniei, care și-a dovedit în repetate rânduri eficacitatea timp de peste trei secole, și anume *picaresca*.

Orașul minunilor se încadrează deci în tipologia și tendința neo-picaresca a romanului spaniol actual. Într-adevăr, cartea narează isprăvile unui *pícaro* modern din picaresca Barcelonă a «modernismului». În decursul a numai patru decenii scurse între cele două Expoziții universale organizate în capitala Cataloniei (1888-1929), (anti)eroul lui Eduardo Mendoza, pe nume Onofre Bouvila, posesor al unui caracter de o implacabilă fermitate și neezitând să facă uz de metode pe cât de inavuabile, pe atât de expeditiv și efi-

cace, devine, din țărănuș venit «să-și caute norocul» la oraș, domn și stăpân al Barcelonei.

Ceea ce autorul aduce nou în această schema (cum am mai spus, desul de-tradițională) este emanciparea ei de sub dubla tutelă a eticismului și a realismului. Cu alte cuvinte, aici sunt suspendate - așa cum cerea Milan Kundera în *Arta romanului* -, atât judecata morală, cât și «convenția verosimilitudinii». Așadar, pe de-o parte, personajul nu este ținut să fie, cu orice preț și în tot momentul, un monstru: la răstimpuri, el ni se înfățișează uman, ba chiar simpatic, iar performanțele sale în domeniul răului pot foarte bine să ne trezească admirația, ca orice lucru bine făcut. Pe de altă parte, *hiperbola* - ca principiu structurant al narațiunii - pune toate faptele narate sub o lupa maritoare, conferindu-le dimensiuni urieștii, aproape mitice. Și fiindcă tot am apelat la aparatul teoretic al lui Kundera, trebuie spus că prozatorul și eseistul ceh considera trăsături ca cele de mai sus ca aparținând unei epoci «naive» și fericite a romanului, anterioare etapei propriu-zis moderne a genului, care începe cu realismul «Întoarcerea» lui Mendoza la asemenea caracteristici - ca și la schema picarescă - este însă mai degrabă un *rétro* post-modern, decât o preluare literală. De aceea, din întreg arsenalul artistic al modernității, romancierul spaniol păstrează efectul «distanțării»: nu însă în sensul didactic în care îl concepea Brecht, ci într-aceia al ironiei, sau mai bine zis al «metaironiei» - specific postmoderne - care (arată Octavio Paz) pune contrariile să comunice între ele și suspendă opoziția ce le separă. Nemăsura sclerațiilor din *Orașul minunilor* și a fărâdelegilor lor nu ne trezește neîncrederea, nici nu ne indignează: e ca și cum, în mijlocul unei scene de coșmar, am auzi o voce din *off* liniștindu-ne: «Nu te teme, e doar un vis!».

O altă caracteristică picarescă tradițională, din care Mendoza știe să scoată un profit substanțial pentru demersul său neo-picaresc, ține de «orizontul de așteptare», implicând, după H.R. Jauss, un raport specific între lumea fictivă și cea reală. Așa cum în picaresca clasică tipul de intrigă și de erou: *mozo de muchos amos* - «fecior la mulți stăpâni», este în cele din urmă un pretext pentru pictura «de gen» a celor mai felurite medii și ambianțe sociale, tot astfel, în cazul de față, oricât de insolite ar fi peripețiile protagonistului, nu atât ele și nu atât el ocupă primul plan al romanului, ci fascinanta Barcelonă modernistă, căreia Eduardo Mendoza îi adresează pe această cale o declarație de dragoste.

Poate că n-aș fi în măsură să fac o asemenea constatare dacă n-aș cunoaște eu însumi «orașul minunilor» și nu m-aș fi legat de el cu statornice legături amoroase. Astfel încât lectura mea s-a dedublat într-un dialog între imagini culese simultan din două cărți: cea pe care o citeam și o a doua, descifrată cu pasul, de-a lungul și de-a latul splendorii urbane a Barcelonei. Din care pricină, simt că reflecția îmi este încetă cu încetul deturnată, de la comen-

tariul pe marginea *Orașului minunilor* la o reverie ocazionată de minunea orașului. Ce contează însă! De ce nu ar constitui această carte, ce se citește cu sufletul la gură ca un roman de aventuri, prilejul pentru o aventură privată a cititorului ei?

Mă voi opri asupra unui singur amănunt, poate secundar în economia romanului, dar care pentru mine își are importanța lui. În lumea amorală și necruțătoare, «fără nimica sfânt», a Barcelonei lui Mendoza există totuși o unică valoare recunoscută, cultivată și respectată în absolut. Această valoare este *frumosul* - e drept că drept emblemă a prestigiului și succesului. Redutabilul Onofre Bouvila, bunăoară, vadește surprinzătoare sensibilități la frumusețea vieții și a Artei, este atras de «industria de visuri» care e cinematografică și de estetica futuristă a tehnicii. Tot astfel «locotenentul» protagonistului, un gangster numit Efrén Castells, odată ajuns la un oarecare nivel de confort și respectabilitate burgheză, se dedă la achiziția unei bogate colecții de pictură catalană contemporană.

În aceste două exemple, imaginea livrescă a *Orașului minunilor* pare a converge către experiența trăită a minunii orașului. Barcelona, așa cum am citit-o și străbătut-o, mi s-a dezvăluit în chip de chintesență a «farmecului discret al burgheziei». Umblând, de pildă, pe urmele lui Gaudí, de la *Sagrada Família* la Casa Batlló, de la *Pedreră* la Parcul Güell, de la Casa Vicens la Turnul Bellesguard și de la Palatul Güll la Casa Calvet, îți dai seama că, pe durata a aproape cincizeci de ani de carieră, acest geniu straniu și neliniștitor prin unicitate nu a încetat nici o clipă să lucreze febril, dispunând tot timpul de comenzi ce îi permiteau să-și realizeze proiectele cele mai «extravagante». Și încă, datorită caracterului «avangardist» al esteticii sale, Gaudí a fost probabil, mai puțin «prizată» între constructorii modernismului. Ajunge însă să te plimbi pe Passeig de Gràcia - «Champs Elysées» al *Eixample*-lui barcelonez³⁾ - ca să constăți, citind plăcile de pe clădirile semnalate de Municipalitate drept repere ale unei *Ruta del Modernisme*, că arhitecți ca Domènech i Montaner, Puig i Cadafalch, Joan Rubió, Antoni M. Galià și alții au desfășurat o activitate și mai intensă, cel puțin din punct de vedere cantitativ.

Și astfel, admirația trezită de opera artiștilor se extinde asupra comanditarilor lor, acești burghezi catalani industrioși, inteligenți și deschiși la nou, iubindu-și cu pasiune orașul și având o nedeșmințită vocație a mecenatului. Nu erau, desigur, niște sfinți. Roase de boli endemice și secerate de epidemii, cartierele marginase ale Barcelonei, ca și Orașul Vechi - abandonat saracimii pe măsură ce bogății se mutau în casele noi și confortabile din *Eixample* -, erau totodată cuiburi ale prostituției și ale crimei (precum suburbiile londoneze ale lui Dickens, cu jumătate de veac înainte). Cu muncitorii lor abrutizați de mizerie și de viciu, patronii nu aveau deloc «mână ușoară», neezitând să recurgă la sicari de teapa lui Onofre Bouvila pentru a-i lichida pe cei nesu-

puși sau «colțoși». Reacția proletară fiind pe măsură, Barcelona modernismului a cunoscut o serie de atentate și insurecții anarhiste, atât de frecvente încât i-au atras supranumele de «Roza flăcărilor». Mulți dintre notoabilii burghezi erau parveniți de data recentă, iar în febra arhitectonică pe care o promovau, clădindu-și locuințe care mai de care mai somptuoase, se poate desluși mobilul *nouveau riche* al ostentației, imboldul de a «rupe gura» vecinului⁴⁾ și a «târgului», și mai ales de a umili trufia castiliană și statală a Madridului. În ciuda tuturor defectelor și păcatelor ei, în anii modernismului această burghezie a știut totuși să joace rolul unui ilustru și luminat patriciat urban, comparabil cu acela care guvernase cândva cetățile italiene ale Renașterii.

UTOPIA LITERATURII - nu încapă îndoială - e antiburgheză, anarhizantă, libertară. Ca literat, nu pot decât să cred pe literații ce denunță originile imunde ale bogăției. Cu atât mai mult cu cât adevărul poetic se coroborează în cheie alchimică, unde aurul este excrementul soarelui. Dar tot alchimia ne vorbește și despre sublimarea materiilor inferioare. În plan social, *athanor*-ul acestei transmutații este tocmai *orașul*, acolo unde «dura lege a plății în pesin» (cum ar zice Marx) susține, și e răscumpărata de un sentiment al *continuității de civilizație*. Rapacii mecenai ai modernismului, trebuie să se fi simțit într-un fel urmașii acelor teribili *almogàvars*⁵⁾ mercenari medievali constituiți într-un soi de consorțiu capitalist - *la Companyia Catalana* -, care, după ce au luptat în slujba Bizanțului, s-au răscolat împotriva Împăratului, au jefuit Tracia și coastele Asiei Mici și în cele din urmă au pus stăpânire, pentru aproape un secol, pe Atica și Beotia. Însă, odată încheiat acest brutal episod de «acumulare primitivă a capitalului», catalanii așezați în Grecia și-au descoperit o profundă și sinceră vocație de admiratori ai splendorilor Antichității elene. Regelui lor, Pere III - *el Ceremonios* - al Aragonului, i se datorează de pildă o entuziastă descriere a Acropolei (cu secole înainte de declanșarea pasiunii clasicizante a Renașterii): *la pus rica joia qui al mon sia, e tal que entre tots los reis de cristians envides la porien fer semblant* ['nestemată mai prețioasă nu s-a văzut pe astă lume, încât toți craii creștinătății laolaltă anevoie ar putea-o imita'].

Aici reveria mea având ca obiect minunea orașului trece în cheia melancolică, de neevitat la un balcanic atunci când își «însemnează» călătoriile prin *Evropa*. Cum să apară, mă gândesc, un asemenea sentiment al continuității în părțile noastre, unde - o știm de la Meșterul Manole - ce zidești ziua, noaptea se dărâmă? Cum să nu te întristezi comparând vocația artistică a burgheziei occidentale, așa cum se oglindește în orașele ei, cu jungla de beton înegrit de *smog* care e Atena de azi, sălaş al unei burtă-verzimi ignare adorând în chip obscen Vițelul de Aur?

Ca unul ce își are rădăcinile în «Estul sălbatic» și ca un împătimit de Bu-

Barcelonei

curești, mă mai gândesc, prin contrast, la burghezia roșie și la barbara ei obsezie de a face una cu pământul tot ce amintește de «lumea veche», spre a pune în loc respingătoarele monumente ale «omului nou». Ajunge, de pildă să alături mental bijuteria *Art Nouveau* care este *El Palau de la Música Catalana* din Barcelona, de «Palatul Poporului» din Capitala românească, pentru a fi se dezvălui, împede ca lumina zilei, diferența dintre excrementul soarelui și excrementul pur și simplu. Iar acum, după 1989, când «la vremuri noi, tot noi», mă întreb dacă aurul murdar al nomenclaturii și Securității își va schimba vreodată duhoarea în strălucire. Mă tem însă că până atunci mai va...

Întâmplarea a făcut ca, la aproape un deceniu de la un prim contact cu *Orașul minunilor* în franceză, să mi-l proeur de curând în spaniolă și să-l parcurg aproape în paralel cu versiunea românească apărută la Editura Univers, în traducerea Angelei Martin. Originalul, avut sub ochi nu a făcut să palească nici amintirea primei traduceri, nici lectura celei de față. Înainte de a ne vorbi despre calitatea acestora, fenomenul respectiv ne spune un lucru esențial despre scriitura românească a lui Mendoza.

Efectul scontat aici nu depinde de procedee afectând palierul - ca să zic așa - «micro-stilistic», adică al cuvântului, sintagmei sau, cel mult, al propoziției. Virtuțile la acest nivel (atunci când există) sunt rareori funcționale în proza narativă. Specifice scriiturii poetice, ele centrează atenția (Jakobson *dixit*) asupra mesajului în sine, în sensul că îl fac vizibil; dar, prin chiar acest fapt, îl și «opacizează», nelăsând privirea să străbată dincolo de suprafața semnificativă. Dimpotrivă, în scriitura prozastică se cere o anume transparență a semnificativului; ceea ce nu înseamnă că aici stilistica ar fi inoperantă, numai că ea apelează la strategii dinamice, «transfrastice» (cum ar spune lingviștii), desfășurate pe suprafețe mari, adică pe *texte*.

Ca să putem observa câteva asemenea modalități de organizare a semnificativului în *Orașul minunilor*, să citim *incipit*-ul primului capitol¹⁾: lungul paragraf ce începe cu *El año en que Onofre Bouvila llegó a Barcelona la ciudad estaba en plena fiebre de renovación* și sfârșește cu *Luego la ciudad conoce años de esplendor y siglos opacos*.

ÎN ACEST paragraf, o voce impersonală efectuează un rezumat al geografiei și istoriei Barcelonei. La rândul lor, datele respective funcționează ca semne de recunoaștere ale unei noi convenții narative (ceva mai recentă decât schema picarescă adoptată în domeniul tematic, dar tot «tradițională»). În virtutea acesteia, condiția ficțională a romanului este disimulată cu grijă. Multe romane din secolul al XIX-lea se vor «studii de moravuri», «fiziologii» ș.a.m.d., care sunt tot atâtea genuri ale discursului științifico-filosofic din epocă. Naratorul lor - asupra căruia nu planează vreo îndoială privind identitatea sa cu autorul - păstrează față de lumea înfățișată și de faptele relatate aceeași distanță ca și savantul față de un obiect de studiu, iar semnalul acestei distanțe e tonul narativ de o omnișciență neimplicare. În fine, eroul romanesc - mai puțin un individ cât un «tip» - este ținut să asculte de un determinism strict, pe care Hippolyte Taine îl definește drept conjugarea a trei factori: *la race, le milieu, le moment*.

Atitudinea autorului față de noua convenție - s-o numim a «non-ficționalității romanului» - este aceeași ca față de intriga de tip picaresc: o adoptă în chip de «citată» *retro*, cu un *clin d'oeil* complice adresat cititorului, și în același timp o «întoarce», adică îi conferă o nouă funcționalitate. Aparent posedând toate caracteristicile convenției cu pricina, paragraful inițial din cartea lui Eduardo Mendoza se vadește, la o privire mai atentă, a fi un adevărat montaj de expectative frustrate în această privință. Prima frază a fragmentului: «În anul când Onofre Bouvila sosi la Barcelona orașul era în plină febră a renovării» (ed. rom., p.7), ne face să-i presupunem o funcție de *cadru* «obiectiv» în care urmează să fie introdus eroul; în continuare constatăm însă că nici despre erou nu va fi vorba aici, nici despre determinările sale (potrivit rețetei romanului realist al secolului trecut). În locul lor apar o serie de notații evident ironice, ca pentru a sublinia incongruența și derizoriul unor asemenea determinări. «Rasa», bunăoară, este reprezentată de două «trasături distinctive», moștenite - zice-se - de la fenicieni: «tendința catalanilor de a-și înclina capul spre stânga atunci când se fac ca ascultă și predispoziția bărbaților de a-și prăsi peri lungi în orificiile nazale» (*ibid.*). Factorul «mediu» adică «identitatea Barcelonei ca nucleu urban» decurge, nici mai mult nici mai puțin decât din uimirea localnicilor la vederea elefan-

ților lui Hanibal: «Ia te uită ce colți au, ce urechi, ce trompă și ce bot» (*ibid.*). În fine, în chip de «moment» ni se dau o serie de jaloane temporale, dar care sunt fie anterioare, fie posterioare sosirii lui Onofre Bouvila la Barcelona. Rămâne tonul specific al naratorului, însă rolul acestuia este acum de a neutraliza «convenția verosimilitudinii» (Kundera), făcând acceptabile și crezute tocmai asemenea amănunte, în ciuda incongruenței și a caracterului lor absurd.

O asemenea scriitură care, așa cum am spus, mizează pe «macro»-efecte textuale, obținute prin strategii «transfrastice», poate rezulta gratificantă pentru cel ce încearcă a o echivala într-o limbă străină, căci este relativ independentă de efectele «micro-stilistice», acelea care ridică cele mai multe dificultăți în fața traducerii. Altfel spus, una sau alta din opțiunile traducătorului pot fi discutabile sau chiar eronate; ele sunt lipsite de importanța câta vreme rămân punctuale, adică statice, și nu impietează asupra echivalenței dinamice a semnificativului textual global.

Cum spuneam, opere ca *Orașul minunilor* înlesnesc sarcina traducătorului, canalizându-i efortul în direcția «macro-stilisticii». Dificultatea începe de aci încolo. Opțiunile epistemologice cele mai grele de consecințe practice tocmai la acest nivel se operează, și tot aici apar problemele cele mai spinoase, cu atât mai mult cu cât rezolvarea lor nu depinde de competența și abilitatea talmăcitorului, ci mai ales de nivelul obiectiv de dezvoltare a limbii-țintă ca limbă literară. Rațiunea constă în faptul că «macro-stilistica» e mai puțin o stilistică a «stilului» și mai degrabă una a «scriiturii»; în eseul *Variațiuni pe tema textului* am arătat că trebuie distins între cele două concepte: unul este un fapt individual (*Le style c'est l'homme même!*), iar celalalt o instanță suprapersonală, cultural-instituțională, istoricește constituită. Oricât ar manipula-o Eduardo Mendoza în sensul ironiei și meta-ironiei postmoderne, *scriitura românească* rămâne pentru el o referință solidă, care a fost elaborată de veacuri, în cadrul repertoriului cultural al unei civilizații urbane. Existență în afara intenționalității individuale, o asemenea scriitură îi servește de minune scopul de a obiectiva în ochii cititorului dispoziția subiectivă a unui îndrăgostit de «minunea orașului».

Or, cum civilizația noastră a dezvoltat târziu și imperfect habitatul orașenesc, nu dispunem decât incomplet de instrumentele adecvate pentru a-i da o expresie literară. Bănuiesc că dificultatea majoră cu care s-a văzut confruntată Angela Martin a fost să găsească în spațiul cultural de sosire o tradiție scripturală la care să-și atașeze demersul. Marii noștri prozatori sunt mai ales lirici, cu o limbă «ca un fagure de miere», excelând deci în domeniul «micro-stilistic» (caz emblematic: Sadoveanu). Cu asemenea precedente, era firesc ca încercările «anticaflofile» din interbelic (Camil Petrescu, Mircea Eliade) sau pledoariile postbelice pentru un «roman citadin» (Petru Popescu) să nu fi prosperat; departe de a se constitui într-o «scriitură», pe alocuri ele lasă, din contră, o impresie penibilă de neglijență stilistică. Ca atare, impresia mea este că traducătoarea a trebuit să-și caute punctele de sprijin mai aproape, și anume în spațiul *traducerilor* înseși. Aici, numeroasele și excelentele versiuni, îndeosebi din marii romancieri anglo-saxoni - aceiași a căror înrâurire se simte și la scriitorul spaniol -, sunt cu adevărat pe cale de a institui o tradiție locală a scriiturii românești; pe de altă parte, multe dintre aceste versiuni (de n-ar fi decât echivalentele joyciene și faulkneriene ale lui Mircea Ivănescu) sunt autentice monumente de limbă română.

Adaptându-se la asemenea surse, Angela Martin obține în traducerea de față rezultate ce merită, după mine, sagacele diagnostic călinescian despre scrisul lui Reboreanu: «Frazele, considerate singure, sunt incolore ca apa de mare ținută în palmă, câteva sute de pagini au tonalitatea neagra-verde și urletul marii». E izbânda unui instinct sigur, dar și - de ce nu? - a unui sentiment simpatetic trezit de această magnifică declarație de dragoste Barcelonei.

Victor Ivanovici

NOTE

¹⁾ Cele care îl precedă sunt: *La verdad sobre el caso Savolta* [1975], roman distins cu Premiul Criticii și ecranizat de regizorul Antonio Dovre (1979); *El misterio de la cripta embrujada* (1979), un alt succes de critică și de public; și *El laberinto de las aceitunas* (1982). Îi urmează: *La isla inaudita* (1989), precum și *Sin noticias de Gurb* și *El año del diluvio* (despre care nu am informații privind anii apariției). Împreună cu soția sa, Cristina, care este o distinsă cercetătoare în istorie modernă, Eduardo Mendoza semnează eseul-album *Barcelona modernista* (1989).

²⁾ Născut la Barcelona în 1943, scriitorul petrece

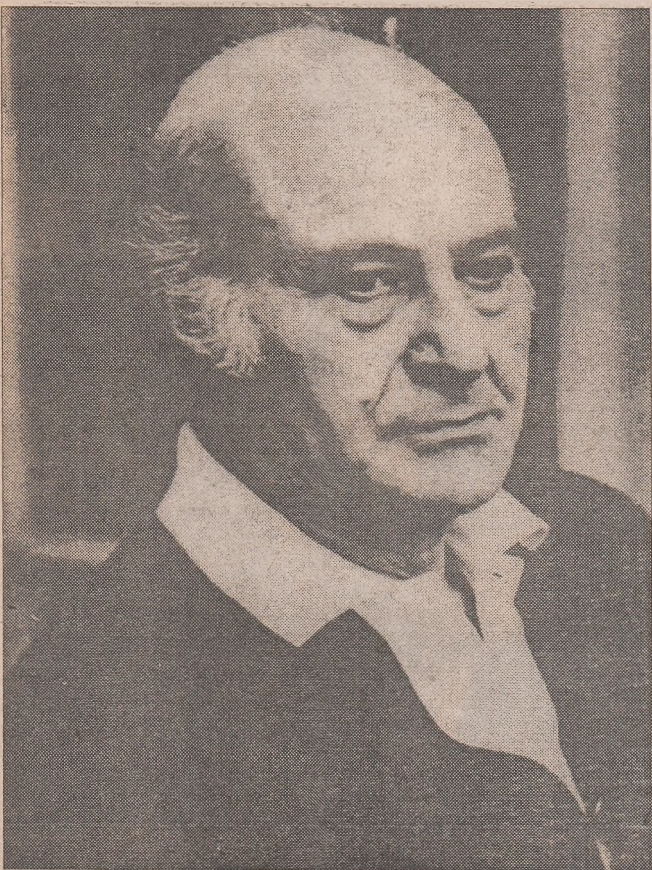
aproape un deceniu (1973-1982) la New York, unde lucrează ca traducător-interpret la Națiunile Unite. Revenit în țară în 1982, se dedică în exclusivitate literaturii. Poate fi văzut adesea scriind în faimoasa cafenea «Merbeyé» de pe muntele Tibidabo, pe ferestrele căreia poate fi admirată o superbă vedere panoramică a orașului.

Eixample (cat.) sau *Ensanche* (cast.) se cheamă Barcelona nouă, construită după dărâmarea zidurilor medievale ale orașului (1854), după un plan urbanistic de «extindere» propus de Ildefonso Cerdà.

³⁾ Următoarea anecdotă este semnificativă pentru

mentalitatea «lumii bune» din Barcelona de *Belle Époque*: În loja lor de la *Liceu* (opera barceloneză) iau loc *el senyor Esteve* cu soția sa, *dona Mercè*. În antract, aceasta examinează cu binoclul de teatru loja de vizavi, ocupată de un grup de tinere, și își chestionează consortul: «Spune-mi, Esteve, care din fetele acelea e amanta ta?» Surprins, dar făcând totuși efortul să-și păstreze sângele rece - *el seny català* -, soțul răspunde: «Blonda din stânga». «Dar amanta lui Puig (concuranța n.n.), care e?» «Bruneta de alături». După ce le examinează comparativ, *dona Mercè* conchide: *La nuestra luce más* - «A noastră are alt aspect!».

Odysseas ELYTIS

Strada particulară

P RINTR-O fericită coincidență, cei doi laureați Nobel pentru literatură ai Greciei, Ghiorgos Seferis (1900-1971) și Odysseas Elytis (1911-1996), poeți prin excelență, s-au impus deopotrivă și ca neîntrecuți cultivatori ai eseului. Dacă cele două volume de *Eseuri* (apărute în 1962) ale lui Seferis au deschis o nouă cale acestui gen în Grecia, nu mai puțin senzație au stârnit prozele eseistice ale lui Elytis, strânse în două masive tomuri: *Cu cărțile pe față*

(*Anihta hartia*, 1974, reeditat în mai multe rânduri) și *În alb* (*En levko*, 1992) - din care am selectat fragmentul ce urmează. Stilul aparte - fiecare pagină este impregnată de inconfundabila sensibilitate poetică elytiană -, dar mai ales varietatea temelor - care recompun, în viziune proprie, istoria culturală elenă și europeană, a ultimei jumătăți de veac - l-au consacrat pe poetul dispărut în urmă cu trei ani (martie 1996) între reprezentanții de frunte ai eseisticii din țara sa.

CEEA CE îmi place cu deosebire este singurătatea mea. Nu se apropie nimeni. De ani de zile îmi petrec ceasurile în tovărășia unor fresce imense, pe jumătate șterse, icoane vechi, dar proaspete încă de la buzele celor care le-au sărutat, femei ale tăcerii, în cămeși scurte care păzesc sipetul cu pietrele prețioase ale oceanului. Nu se apropie nimeni. Dacă nu aș fi avut ceva deosebit de puternic și pur totodată, precum izma și verbina ce înfloresc în glastrele de pe balconul meu, cu siguranță ca aș fi murit de foame. Ma aflu atât de departe de lucruri și totuși atât de aproape de bătaia ascunsă a inimii lor. Noaptea ma trezesc adesea îngrijorat în privința unei nuanțe de mov, niciodată însă de ce ar putea să se întâmple în citadelele Agorei. Într-adevăr, mărturisesc că nu am habar. Aud că se bucură întotdeauna de mare trecere la crimile și suspinele (côpiile, nu originalele), ca și fluctuațiile dolarului, inflația, frământările din sânul partidelor - vai! vai! Pe mine mă rodea - precum roade rugina carenele caiacurilor - singurătatea. Și anii zboară.

La vârsta de 73 de ani, Galba își instruia armatele, iar eu continui să ies din valuri cu acel binecunoscut soi de sfârșeală ce-ți inmoaie genunchii, cu stalagmite aurii lucind pe gene - gata de luptă! Numai că Nero al meu, la fel de nebun, nu se lasă doborât ticălosul, cu nimic!

Nu vorbesc de cel care pune focuri, în același moment, în Liban sau în Angola, care distruge conștiințe în Cambodgia, în Chile, în Iran; acesta ne aparține nouă tuturor și ne-am pricopsit cu el pe viață. Mă refer la celălalt Nero, "de folosință personală", care, îndată ce izbutesc să fac ceva pur, mi-l întinează, așa cum mă întinează și pe mine, care până și cel mai neînsemnat lucru, dacă îmi place, visez să atingă perfecțiunea unui capitel.

Cine este așadar cel care strecoară in-doiala în rațiunea celor credincioși, anabobicele în performanțele sportivilor, iar în mințile poezilor dulceața înfrângerii? Cum și de ce reușește partea vizibilă, neîncetată a vieții, să o înlocuiască aproape pe cea nevăzută pentru ceilalți? De ce și cum îi convinge să nu schițeze nici macar un simplu gest, o întoarcere din cap, să zicem, care ar putea să însemne întoarcerea întregii lumi?

În mica noastră Grece singurul lucru care îți rămâne de făcut este să comunici cu zeii tăi. Care zei? O, dar sunt

o mulțime! Aproape tot atâția cât populația țării. La doi metri sub pământ sau în zidul scorjot de alături, ei stau de veghe. Cu nasuri sparte, cu un braț tăiat, puțin înverzit - patina timpului! - la manta sau vișiniu la umeri și o privire ce nu se oprește asupra ta, ci se îndreaptă în zare. Par îngândurați și încovoiați, ca și cum ar ține niște ațe pescărești, care sunt înseși firele vieții noastre. Și toate acestea, într-o atmosferă de așteptare a marilor evenimente, despre care nu știi dacă se vor întâmpla vreodată.

Este ca și cum o a doua zi ar răsări în timp ce soarele n-a apus încă. Până când, ceea ce până mai adineauri avea o importanță specială în viața ta, îl vezi deodată micșorându-se, disparând și nemairămânând în locul lui decât o fată care abia atinge pământul. Cu un coș de flori în brațe, înaintează spre tine, fără să te ajungă niciodată.

Ce poate simboliza o astfel de nălucă, cu totul ruptă de problemele cotidiene? Dacă este corect codul pe care-l folosesc, spune: "Bine ai fost plasmuit, omule, fără nici un motiv" sau, mai degrabă: "Motivul pentru care ai fost plasmuit, omule, este tocmai acesta: să dovedești, prin viața și opera ta, că toate pot și trebuie să se întâmple fără nici un motiv. Să fie împlinite la fel cum se împlinesc întreaga creație".

Numai că, pentru a înțelege acest lucru, trebuie să mergi foarte departe...

S TRADA particulară "o taie mai scurt" prin timp. Ajungi mai repede acasă la tine, din Constantinopol. Iar casa ta nu este tocmai aceea pe care o știai. Este un conac impunător, cu un șir dublu de scări de piatră, așa cum avea Pușkin în Crimeea. Am ales exemplul absolut la întâmplare.

Uneori, se întâmplă să apuci lucrurile la vârsta copilăriei lor: curticică, bucătărioară, copăcelul de lămâi, niște lacuri minuscule. Îți dai seama ce puțină importanță are timpul, dacă nu ești ofițer de stare civilă. Și arunci undița în mijlocul lucrurilor, ca să tragi pur și simplu firava elocință a izvoarelor, o rază, o transparență albastră. Celălalte, chiar în stare brută, îți sunt inutile. Poți scoate din ele interes, dar nu oxigen. Și înțelepciunea măslinului nedezipită de tine ca o umbră.

Strada particulară este deschisă pentru fiecare din noi. Cu toate acestea, prea puțini o urmează. Unii, numai când se întâmplă, o data-de două ori în viață, să se îndrăgostească. Ceilalți, niciodată. Sunt cei care pleacă într-o bună zi din viață fără să fi avut habar de ceea ce au trăit. Și e păcat. E mare păcat să rămâi zăvorât pe viață în chivotul Necesității, cu simțurile ținute la nivel "de serviciu". Să fie de vină doar lipsa de educație? Aici, chiar și un podgorean sau un pescar, dacă sunt autentici, ajung, din punct de vedere al conștientizării faptelor, la același grad la care ajunge și poetul. Mii de vibrații imperceptibile din pământul fierbinte sau dinspre marea în dimineată acționează asupra lor. Universul lor sufletește primește și adună impresii anonime de divine. Așadar, altceva se întâmplă care pecetluiește sufletul și te împiedică să iei atitudine față de dilema pe care viața nu a încetat niciodată să o puna, în cel mai simplu mod, și la nivel practic și la nivel teoretic: sau rămâi cu cele cinci simțuri neexersate și universul tău sufletește este expus la întâmplări de suprafață, pe care pur și simplu le înregistrezi, de câte ori, scăzând diferența de calitate, te situezi pe aceeași paralelă cu cântecele populare și lecturile săptămânalelor; sau accepți de la început existența misterului, punând sub semnul contestării concluziile fiecărei experiențe de primul grad și patrunzi printr-o fisură adâncă în reali-

tate, urmărind să recompui fenomenul vieții pe baza elementelor pe care ți le furnizează gândirea eliberată de orice prejudecată, pe de o parte; pe de altă parte, simțurile exersate sunt asemenea unor copoi pe care uneori, dacă ești norocos, îi vezi întorcându-se de pe câmpul unde le-ai dat drumul aducând în dinți un vânat de aceeași importanță cu cel pe care religiile au reușit să-l "prinda" abia după veacuri.

Din nefericire, omenirea produce mult sentiment și puțin spirit. Iar multul înghite puținul. Nu o spun cu rautate, ci cu tristețe. Fiindcă multul; se risipește și se ingramadește în cantități atât de mari, încât reușește să excludă orice apropiere de esențial. Iar lacrima, cel mai sfânt lucru, prin încetșarea ochilor (și a minții) este aceea care ne face să confundăm, în artă, vorbirea la persoana întâi cu cazul personal al creatorului. Astfel, singurul nostru criteriu față de orice creație a ajuns să fie numai "emoția". Dar așa să fie oare? Așa să fie corect?

Personal, nu-mi amintesc să fi încercat vreodată emoție în fața Partenonului, citind *Iliada* sau opera lui Dionysios Solomos sau privind mozaicurile Ravennei. Înfiore, da. Teamă, da, dacă nu și nedumerire: cum se face oare, cum este cu puțință ca un om, care este prin natură *sub*, să ajungă la un asemenea *supra*? Să îndrepte sau să curbeze liniile în marmură, în limbă, în sunete, cu atâta exactitate încât să supună și să ne redea elementele lumii așa cum am dori să fie, așa cum sufletul nostru le caută și după cum toate probabilitățile arată că ar putea să fie? Pentru a recepția spiritul, trebuie să te înalți deasupra emoției. Și să ai sufletul în degete, în ochi, în nări, pe buze. De acolo vorbește lumea. De acolo găsești strada particulară. Mai bine se deschid florile în Epitaf. Biserica miroase a dragoste. Viața rămâne și nu se încheie. Aici.

Prezentare și traducere de Elena Lazăr

Salonul cărții de la Paris

CEA DE-A 19-a ediție a Salonului Cărții, deschisă între 19-27 martie la Porte de Versailles, a avut în acest an ca invitat de onoare literatura francofonă din Québec, reprezentată prin 60 de scriitori cu volume în toate genurile, de la poezie și roman, la dramaturgie și eseu. Salonul - cea mai importantă manifestare deschisă marelui public (și care are, în fiecare an, în jur de 220.000 de vizitatori) - a prilejuit în 1999 întâlnirile a 1600 de autori cu cititorii lor, precum și reuniuni profesionale între editori, librari, jurnaliști din presa scrisă, radio și televiziune, specializați în domeniul cărții. Pe o suprafață de 50.000 mp au închiriat standuri peste 1580 de edituri franceze și străine, provenind din 22 de țări. Cele 260 de conferințe, dezbateri, întâlniri și lecturi au pus vizitatorului dificile probleme de opțiune, fiindcă, inevitabil, multe manifestări interesante au avut loc în același timp. Programul detaliat, pe zile și ore, publicat cu trei săptămâni înaintea deschiderii târgului, precum și o bună informare și organizare în cadrul lui au facilitat însă alegerea și împărțirea timpului între punctele de interes.

Din timp

◆ În anul 2000, Polonia va fi invitatul de onoare al Tîrgului internațional de carte de la Frankfurt. Încă de pe acum, statul polonez a alocat de la buget 6 milioane de zloti pentru pregătirea prezentei sale la Tîrg, iar un milion suplimentar a fost rezervat traducerilor în limbi străine. Sumele acestea nefiind suficiente, s-a creat un comitet care intenționează să adune încă 7 milioane de la sponsori. Între altele, banii vor fi folosiți pentru a se alcătui dosare de informații, în limbi de circulație, asupra scriitorilor, editurilor și a pieței editoriale din Polonia.

Substanța nopții

◆ Volumul *Noaptea* de Giorgio Manganelli, unul dintre marii scriitori italieni contemporani, cuprinde 16 povestiri inedite, scrise între 1979 și 1986, într-o perioadă în care "au-

toritățile religioase-politico-literare se reuniau în conclavuri estetice pentru a decide dacă literatura e fără rost sau pur și simplu criminală". Povestirile binate de "substanța nopții" sînt ironice, de o mare frumusețe stilistică și se constituie toate într-o pledoarie pentru literatură.

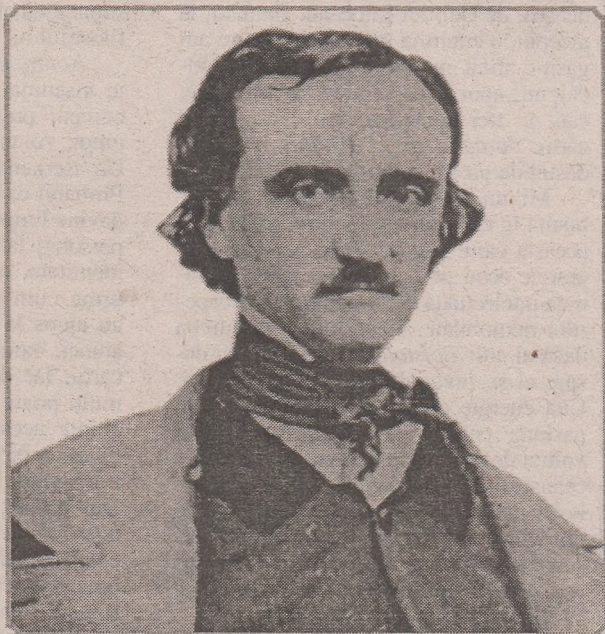
Din nou pe soclu

◆ În 1900, în Jardin de Luxembourg din Paris a fost dezvelit un bust de bronz al lui Frédéric Chopin, operă a sculptorului polonez Boleslaw Syrewicz. În timpul ocupației din al doilea război, nemții au dat bustul jos de pe soclu și l-au topit. Cu ocazia anului internațional Chopin, proclamat de UNESCO pentru comemorarea a 150 de ani de la moartea muzicianului, o copie a statuii originale va fi dezvelită chiar în locul în care s-a aflat odinioară.

Splendoarea Spaniei

◆ Galeria "De Nieuwe Kerk" din Amsterdam găzduiește expoziția "Splendoarea Spaniei (1598-1648): De la Cervantes la Velázquez". Trei sute de lucrări din muzeele spaniole ilustrează arta și cultura Spaniei din Secolul de aur, și influența bisericii catolice.

Cele două case memoriale Poe

◆ Viața și moartea lui Edgar Allan Poe, încorțurate de un halou malefic în care se amestecă realitatea și climatul literaturii lui, continuă să fascineze publicul tot atît de mult cît și opera. Puțini scriitori au suscitât atîtea controverse și întrebări biografice, atîtea fabulații și legende, ca autorul *Corbului*. Cu o fire instabilă, trecînd de la romantismul exacerbat la sarcasmul dur, de la simbolism la parodie, prada unui demon al perversității care îl făcea să-și joace propriul personaj într-un mod derutant, genialul Poe e iubit și azi de toate generațiile, de

aceea cele două case-muzeu din Virginia sînt foarte vizitate. Cea din Richmond, datînd din sec. XVIII, locuința părinților lui adoptivi, John și Frances Allan, nici nu se știe precis dacă l-a adăpostit vreodată. Iar cea din Baltimore, unde tînarul Poe s-a refugiat la o matusă, după ruptura definitivă de tatăl adoptiv, se află acum în plin cartier de negri săraci și declassați, printre guinoae. Vizitatorii pioși veniți din toată lumea își găsesc adesea, la ieșirea din muzeu, mașinile jefuite. Probabil Poe s-ar fi distrat de această situație.

Kokoschka, provocatorul

◆ Pictorul austriac Oskar Kokoschka (1886-1980) avea un gust pronunțat pentru provocare. Debutînd sub egida lui Klimt, și-a afirmat de timpuriu individualismul nu doar ca pictor expresionist ci și prin poeme și piese de teatru de o șocantă violență verbală. Piesa *Asasinul, speranța femeilor*, jucată în 1909, a stîrnit scandal și a făcut săli pline. Ca pictor, psihologia exacerbată a portretelor lui a impresionat generații succesive. Din vasta operă plastică a lui Kokoschka, Muzeul-Galerie Seita din Paris expune luna aceasta picturi și desene de tinerete, din 1906-1931. În imagine - unul dintre desenele expuse, *Tînăra dansatoare în rochie albastră* din 1908.

Biografia lui Bizet

◆ Studiînd toate sursele documentare și aducînd la lumină, din arhive, date pînă acum inedite, Rémy Stricker a scris o biografie a lui Georges Bizet (1838-1875), în care contrazice părerea încetănită că autorul operei *Carmen* ar fi fost un om convențional, a cărui scurtă viață ar fi fost "o suită de concesii", după cum el in-

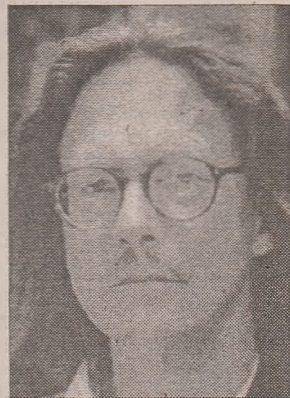
suși o mărturisise. Destinul singular al compozitorului, mort imediat după "cădere" în Franța a ceea ce va deveni cea mai celebră operă franceză în lume, admirată de contemporani precum Nietzsche și Conrad, Ceaikovski și Wagner - este relevant acum dintr-o nouă perspectivă. Cartea lui Stricker a apărut în colecția NRF Biographies.

Arendt de Gelder

◆ Pina la 9 mai este deschisă la Muzeul Wallraf-Richartz din Köln expoziția Arendt de Gelder (1645-1727), unul dintre elevii cei mai proeminenți ai lui Rembrandt. Expoziția include 58 de picturi și 13 desene, precum și 25 de lucrări grafice ale lui Rembrandt.

Un voluntar pentru Milosevici: PETER HANDKE

RAMBOUILLET, în apropierea Parisului, acum cîteva săptămîni. Delegația albanezilor din Kosovo și cea a sîrbilor s-au întîlnit pentru a negocia un acord de pace. În apropierea castelului unde au avut loc negocierile, s-au adunat curioși, demonstranți sîrbi și albanezi. Printre acești oameni se află și un poet german. Un chibîț celebru. Peter Handke. Este un suporter al delegației din Belgrad. Încruntat și supărat pe toată lumea, Peter Handke refuză să vorbească cu jurnaliștii occidentali. Nu discută nici măcar cu jurnaliștii din Austria, țara sa de naștere. Unui redactor al televiziunii germane ARD îi declară că nu va mai acorda nici unei televiziuni occidentale vreun interviu. Cu o singură excepție. Și anume: televiziunii de stat din Belgrad. "Pînă la sfîrșitul vieții mele nu veți mai primi nici un interviu de la mine", a spus rîspicat poetul care de la începutul acestui deceniu și-a descoperit vocația politică, transformîndu-se într-un sprijinitor infocat al cauzei Belgradului.

Într-adevăr, Peter Handke s-a ținut de cuvînt și a acordat televiziunii de stat din Iugoslavia restrînsă un interviu halucinant. Deci organului central al lui Milosevici - precum constată autorul unui documentar transmis de televiziunea germană, ARD. Iată pasajele centrale din acest interviu:

"Cînd se vor arunca bombe, mi-ar plăcea să fiu în Serbia. Locul meu este în Serbia. Vă promit, atunci cînd vor începe criminalii din NATO să bombardeze Serbia, voi merge în Serbia." Deci, un prieten declarat al sîrbilor. Asta nu e o noutate. Deja la începutul războiului civil, scriitorul Peter Handke s-a exprimat în favoarea suveranității Iugoslaviei, combatînd tendințele separatiste ale slovenilor, croaților și musulmanilor din Bosnia. Comentarii au taxat atunci declarațiile poetului drept o ieșire excentrică, fără valoare politică. Handke însă și-a continuat acțiunile literar-politice publicînd în anul 1996 cartea intitulată *Dreptate pentru Serbia*. Atunci i s-a reproșat că ar confunda tortionarii cu victimele. Cartea, de fapt un jurnal de călătorie, se axează pe ideea fixă că Serbia este pe nedrept culpabilizată și că sîrbii nu ar fi săvîrșit nici un fel de atrocități. Handke mai susține că mass-media internațională a rîspîdit în mod deliberat minciuni îndreptate împotriva Serbiei. Aserțiunile lui Handke au fost respinse atunci și de André Glucksmann, de regizorul de film Marcel Ophüls și de prozatorul Peter Schneider. Într-un interviu acordat săptămînalului german "Die Zeit", Handke i-a calificat pe aceștia drept "nebuni". În același interviu, el a etichetat publicațiile "Le Monde", "Frankfurter Allgemeine Zeitung" și "Der Spiegel" drept "criminale" și "într-un fel vinovate de crime de război". Într-un rîspuns polemic, Peter Schneider a scris în "Der Spiegel": "Dacă istoria s-ar derula după logica lui Handke, atunci Cehia ar fi avut dreptul să-și încorporeze cu forța Slovacia. Rusia ar avea voie să-și impună punctele de vedere cu ajutorul tancurilor în Cecenia și-n Lituania, iar Canada ar trebui să declare război Quebecului." (...) "Fără îndoială, nu sîrbii" au popularizat încă din anii '80 ideea unei Serbii Mari, purificate etnic,

ci conducătorii care se află încă la putere, împreună cu unii intelectuali; aceștia au fost primii, care - în numele acestei idei - au pus mina pe arme, fiindcă s-au simțit provocați de hotărîrea Croației de a-și declara independența." "Cu repeziune", scrie Handke în volumul amintit, "s-au repartizat pentru opinia publică mondială rolurile agresorilor și rolurile celor agresati, ale victimelor nevinovate și ale răufăcătorilor."

Dar ceea ce a spus și scris Handke acum 3 ani e aproape naiv-inocent în comparație cu declarațiile date recent televiziunii din Belgrad: "Ceea ce au de suferit sîrbii de cinci, mai bine zis de opt ani, nu a avut de suferit nici un popor european în acest secol. Pentru asta nu există termeni de calificare. La evrei există asemenea termeni. La ei se poate discuta. Dar la sîrbi...? Asta e o tragedie fără nici un motiv. E un scandal."

În ultimii ani Handke a devenit o figură populară în Serbia. În luna octombrie a fost distins cu cel mai important premiu literar al țării. A efectuat mai multe turnee prin Serbia, iar oamenii au participat în mare număr la lecturile publice ale poetului. La o astfel de întîlnire a spus: "Lumea întreagă susține că sîrbii sînt un popor brutal? Pentru mine americanii sînt cei mai brutali de pe lume. În istorie, probabil, n-a existat niciodată un echilibru. Dar acum echilibrul a fost distrus totalmente. Pînă acum omenirea avea o divinitate. Dar odată cu războiul contra sîrbilor divinitatea a dispărut."

Pentru Handke lucrurile sînt clare. Agresorii sînt politicienii din țările NATO: "Ceea ce se numește comunitate internațională nu este altceva decît o adunătură de disperați eleganti, deghizați cu masca umanitarismului. Toată lumea, toți - niște disperați! Am cunoscut în Kosovo călugari ortodocși sîrbi, care și-au manifestat dorința de a lupta pentru Kosovo. Uneori imi doresc să fiu și eu un călugăr ortodox-sîrb, care luptă pentru Kosovo."

Peter Handke dorește să devină un mercenar pentru Milosevici, pentru cauza Serbiei Mari. Poetul și-a descoperit scopul vieții: misiunea sacră pentru o cauză. Într-un pamflet publicat în ziarul vienez "Die Presse" autorul îi recomandă lui Handke să consulte un psihiatru. Cel mai indicat ar fi, potrivit aceluiași ziar, Radovan Karadžić, poet-psihiatru și criminal de război. Dar Handke pregătește lumii occidentale încă o surpriză. Regizorul Claus Peymann montează acum la Burgtheater din Viena o nouă piesă scrisă de Handke. Asupra textului se păstrează o absolută confidențialitate. Din cîteva fragmente ajunse în posesia ziarului "Süddeutsche Zeitung" - care le-a și publicat - rezultă că în această piesă misterioasă va fi vorba din nou despre regiunea Balcanilor.

Expus unui tir de critic, lui Handke i-a luat apărarea doar Emir Kusturica. Regizorul controversatului film *Underground*, calificat de presa occidentală drept o pledoarie în favoarea Iugoslaviei apuse, declară unui ziar din Köln: "Handke imi este prieten. El a fost acela care a spus despre filmul meu *Underground* că e un amestec între Shakespeare și Frații Marx".

William Totok

Revista revuistelor

Libertatea de gândire

MANUSCRIPTUM este, probabil, cea mai grea publicație românească, și prin ponderea conținutului, dar, mai ales, prin migala editării. Deși sînt făcute de o mîna de oameni, cele (teoretic) patru numere pe an sînt tot atîtea evenimente, iar acuratețea filologică, grafică și tipografică - ireproșabile. Și mai e ceva: inedite scoase la lumină de revista Muzeului Literaturii Române nu sînt piese arheologice expuse sub sticlă, ci fiecare număr e conceput în așa fel încît ansamblul să fie viu, pasionant, actual prin subiectele de meditație pe care le propune. Cea mai recentă apariție, 3-4/1998, e un număr special Vasile Băncilă - un volum de 305 pagini îngrijit de Florentin Popescu -, dîndora de revelații despre un gînditor care a scris timp de peste trei decenii numai pentru sertar. De fapt, cum spune Alexandru Condeescu în preambul, pentru un cufăr uriaș, arhiva lui înedită numărînd zeci de mii de pagini. Din ele a fost selectată pentru acest număr o mică dar exemplară parte (textele sînt îngrijite și adnotate cu acuritate de Dora Mezdrea). Fiindcă Vasile Băncilă (1897-1979) a fost preocupat de multe domenii - filosofie, psihologie, pedagogie, teologie, filosofia culturii, lingvistică ș.a. -, sumarul urmărește să illustreze toată amploarea spațiului teoretic acoperit de gînditor, dar și să-i contureze biografia și profilul uman, prin fragmente memorialistice, de jurnal și corespondență sau prin mărturiile celor care l-au cunoscut. Volumul trebuie citit în întregime: secțiunile lui se completează strîns iar ilustrațiile numeroase te ajută să cunoști personajul și destinul său sub vremi. În strîmtul spațiu de aici nu putem decît să vă încîntăm să o faceți, dîndu-vă cîteva mostre din uimitoria libertate de gîndire a lui Vasile Băncilă, în plină teroare comunistă, din curajul de a pune pe hîrtie adevărul lui exploziv, pentru care știa că își riscă viața. El proiecta - între altele - și alcătua fișe pentru o critică a ideologiei comuniste și o antropologie răsturnată, specifică acestei ideologii: scria eseuri despre dorința de putere, analiză critic dog-

mele materialiste, schița o *Filosofie a golanului* și un studiu despre *Diminuarea omului în comunism*. Iată, de exemplu, ce gîndea Vasile Băncilă în 1964: că, dacă nu se vor reintrona elitele, lumea va sfîrși "mîncată de golani". Pentru el, golanul e "un om gol sufletește, adică lipsit de spiritualitate". Cele 15 capitole ale proiectului trebuiau să ia în discuție toate "formele golănești", iar la *concluzii* notase: "golanul are ori misticism vulgar, deșăntat, festivistic etc., ori scepticism vulgar («totu-i relativ»), ori științism exagerat. Apoi, golanul are ori optimism timpit, ori pesimism disperat și intermitent.../ Ce e de făcut. Politică sau pedagogia reinstaurării elitelor în omenire". Proiectatul studiu despre om în comunism - din 1962! - avea drept temă demonstrarea faptului că, orînduirea clamată drept "cea mai umană" e contra naturii omului, fiindcă îi ia libertatea: "omul din regimul comunist e un om *bătut în cap*, care trăiește diminuat și cu sentimentul că și-a pierdut destinul de om. Iar dacă îi mai rămîne energie, caută ori să se deghizeze /.../ ori să darime regimul. Urmarea: șefii regimului comunist ridică la rangul de dogmă ori de virtute «morală» supremă *vigilența*, adică polițismul: denunțul și teroarea. Fiindcă *în chip firesc* regimul comunist generează reacție, revoltă, polițismul e fatal și esențial societății comuniste". Spre deosebire de oamenii adevărați, diminueți și triști, "vitali sînt în comunism numai *estropiații, trîntorii și pezevenghii*, ei sînt vîtafii și vechilii regimului". Pentru exemplificare, Vasile Băncilă își fișase citate din "Scînteia" și "Timpuri noi". ♦ La fel de libere și curajoase, paginile de jurnal din 1954-'60 și din '72-'73 conțin și o mulțime de însemnări despre scriitori cunoscuți, dispuși sau constrînși la compromisuri. Între ei, Beniuc, Zaharia Stancu, Demostene Botez, Arghezi (în 1957, cînd poetul "reabilitat" a fost întrebat de ce scrie în presă doar articole scurte, ar fi răspuns: "fiecare face pișălaul cît are"). Excepționale sînt notațiile despre înmormîntarea lui Camil (cu preot, după propria dorință) și a lui Bacovia (fără, din rațiuni oportuniste ale familiei), și despre prietenul iubit, Lucian Blaga. La 19.VII.1959 e consemnată cu indignare ticăloșia lui Beniuc din *Pe mușche de cuțit* (cu trei zile înainte apăruse în "Gazeta literară" capitolul despre Blaga) și, la 29.IV.1960, capitularea lui Blaga: "Dureroasă bombă, zi neagră în calendarul spiritualității românești. În «Contemporanul» cu data de mai sus e tipărită scrisoarea de capitulare a lui L. Blaga.../ Durerea e atît de mare, încît lumea nu e nici măcar revoltată: e numai intristată, profund intristată. Faptul apare, în parte, ca o fatalitate. Se crede că departe trebuie să fie mers lucrurile în țara noastră pentru că și Blaga să fie nevoit să cedeze...". Cineva i-a spus în acea zi lui Vasile Băncilă: "Acum ai rămas singur". Ultimul Abencérage. Care nu a cedat și a continuat să scrie pentru sine (și pentru noi) doar ceea ce a crezut pînă la sfîrșit.

O vizită în România anului 2001

MAI mulți gazetari din România au fost invitați în Thailanda de Autoritatea Turistică din acea țară. Invitația e anuală, iar în acest an printre ziariștii care au acceptat-o e și Ion Cristoiu. Rugămîntea Autorității pentru ziariștii vizitatori e să scrie impresiile la întoarcerea din această excursie gratuită. Ion Cristoiu scrie însă un editorial prăpăstios-justificativ despre mo-

Metamorfoza Epistolarului

AM RECITIT zilele acestea *Epistolarul* scos în 1987, la Cartea Românească, de Gabriel Liiceanu. Cautam, la început, o anumită scrisoare, pe care am găsit-o mult mai ușor decît mi-am închipuit, apoi, din scrisoare în scrisoare, cam în trei nopți am ajuns la sfîrșitul cărții. *Jurnalul de la Paltiniș* îl aveam destul de proaspăt în minte.

Mi-am amintit cu neplăcere de ambianța în care am citit pentru prima dată această carte și cu aceeași neplăcere de marele ecou pe care ea l-a stîmplat în lumea intelectuală de la noi. Ecoul încăperilor nemobilate. Toată lumea te întreba dacă-ai citit *Epistolarul*, ce părere ai despre el și, invariabil, de partea cui ești. Cîtă energie orală s-a consumat și cîtă pasiune pentru sau împotriva acestui volum de scrisori într-un moment în care ceaușismul avea efectele cele mai pustiitoare asupra vieții publice intelectuale din România. Am avut și eu atunci personaje favorite în *Epistolar*, fără să pricep prea bine efectul de construcție al cărții, în subterana acelor ani.

Nu era o carte cu *șopîrle*, nu cuprindea critici împotriva regimului și nici nu se poate spune că producea o imagine favorabilă de ansamblu principalilor epistolieri. Pentru mintea activiștilor culturali de atunci, cartea aceasta ar fi trebuit să probeze că intelectualii se ceartă și nu se abțin să-și adreseze grele reproșuri - bună probă că partidul conduce, suveran și imperturbabil, tot ce mișcă în lumea intelectuală din România. Doi ani mai tîrziu, o parte dintre autorii *Epistolarului* aveau să se opună pe față regimului, dar despre asta, puțin mai încolo.

Recitit azi, *Epistolarul* nu pune în paranteză regimul în care au fost scrise aceste, sa le zic, *Scrisori persane* ale ceaușismului, ci îi sapă credibilitatea. Ele mărturisesc despre o comunicare vie, între persoane de notorietate care refuza cenzura, nu se considera proprietate ale adevărului, pun idolii la îndoială și, în

sfîrșit, discută și principul și persoana care îl susține, refuzînd cu argumente supunerea necondiționată la autoritatea filosofului.

Acum, *Epistolarul* mi s-a părut o carte inseninatoare, un duel colectiv între oameni politicoși, cu o certă doză de umor, voluntar sau - uneori - involuntar. Un asemenea duel ar mai fi posibil azi? Probabil că da, pînă la acel punct în care devine limpede că în duel participă și un personaj fără nume, care capătă treptat identitate, regimul totalitar. În cele din urmă, cum se știe, cîțiva dintre epistolieri au ajuns la duel deschis cu regimul de atunci, oarecum în continuare firească a cărții. Iar destinul ulterior al celor mai mulți poate fi dedus, în bună parte, din citirea acestui schimb de scrisori. Mă gîndesc, bineînțeles, la ideile lor și la înfrîngerea lor în diverse acțiuni publice. Din păcate, n-am loc să intru în amănunte de acest fel. Aici e multă materie epică, la fel ca și în *Epistolar*, deși, trebuie spus, cartea nu se citește deloc ca un roman - impune pauze de reflecție, pe care lectura cu suflul la gură nu le îngăduie. Iar acum nici nu prea mai vîd cu puțină o astfel de lectură, cu ochiul la gura cheii. *Epistolarul* e o carte care s-a metamorfozat, dacă pot spune asta. A pierdut din verva polemică a momentului, dar a cîștigat în înțelepciune prin această inseninare adusă de distanțarea în timp. Ea s-a închis, s-a retras în condiția documentului, dar odată extrasă din bibliotecă, revine la viață, cu o forță de adaptare pe care nu știu cite dintre cărțile apărute la noi, pe atunci, ar putea-o avea.

P.S.: Am fost întrebat dacă în această săptămînă voi scrie despre imunitatea parlamentară. Și despre cazul CV Tudor. Să fim serioși, nu merita. Uneori, tăcerea aprobatoare poate avea o semnificație mai mare decît discutarea unei chestiuni care ține de o minimă normalizare.

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1999: 3 luni - 39.000 lei; 6 luni - 78.000 lei; 1 an - 156.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipărit la
C&R Graphic S.A.

24 pag - 3.000 lei
La redacție: 2.000 lei

Cronicar